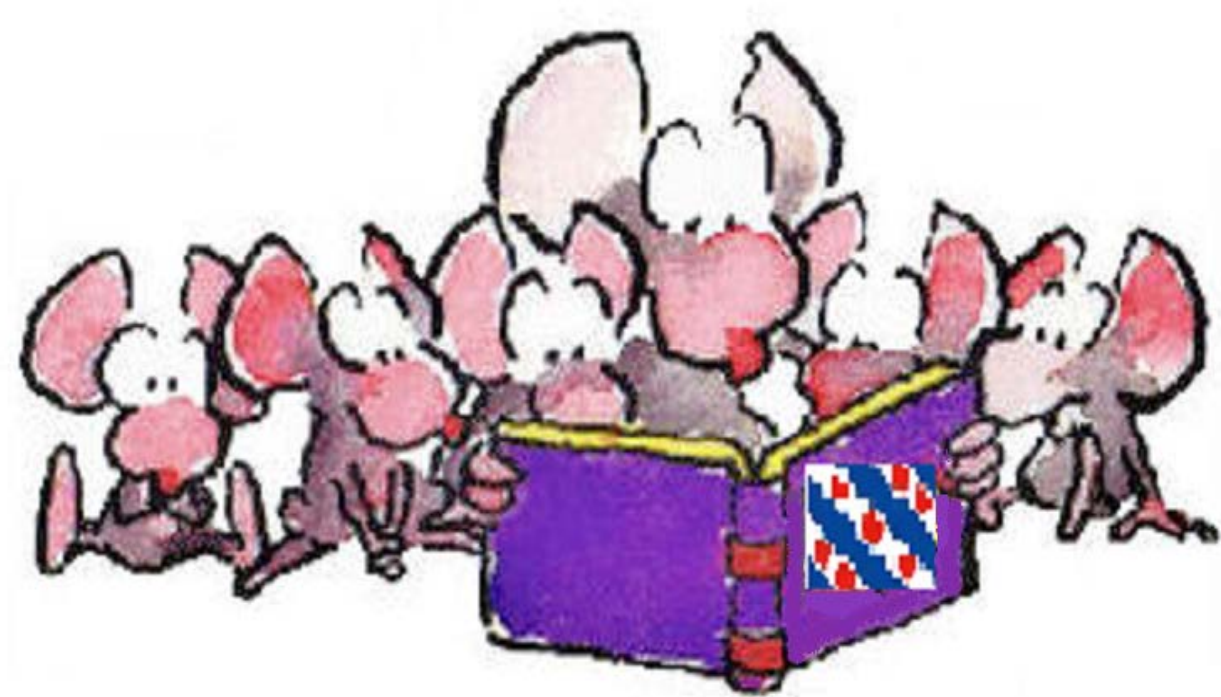

Frysk lêze!

Het effect van het voorlezen van Friese prentenboeken op de actieve Friese

Afstudeeronderzoek van:

Naam: Sanne Reitsema

Studentnummer: 145513

Emailadres: sanne.reitsema@student.stenden.com

School: Stenden Hogeschool te Leeuwarden

Opleiding: Opleiding tot leraar basisonderwijs

Minordocent: Yttje Cnossen

Inleverdatum: 18 februari 2014

Samenvatting

Mijn keuze voor het onderwerp Friese woordenschat is gebaseerd op mijn belangstelling voor taalonderwijs en specifiek in mijn interesse voor drietalig onderwijs. Mijn LIO-school, School X, is een drietalige school. In het derde leerjaar van de pabo heb ik stage mogen lopen op deze school en heb daarbij kennis gemaakt met drietalig onderwijs in het algemeen. Dit jaar wil ik mij meer verdiepen in het drietalig onderwijs, mijn kennis hierover verbreden en mijn rol als leerkracht in het drietalig onderwijs leren kennen.

In mijn onderzoek naar de Friese woordenschat stond de volgende vraag centraal: Wat is het effect van het inzetten van Friese prentenboeken in groep 1/2 op School X te Dorp X ter bevordering van de actieve, Friese woordenschat? De oorsprong van deze vraag ligt bij de probleemstelling. Namelijk het feit dat de groepsleerkrachten van groep 1/2 op School X signaleren dat de leerlingen in deze groep de woordenschat van de Friese taal niet tot weinig gebruiken tijdens interactie met hun klasgenoten en de leerkracht.

School X te Dorp X is een drietalige school. Dat betekent dat er les wordt gegeven in het Nederlands, Fries en Engels. Het drietalig onderwijs heeft een meerwaarde voor de school. Een nieuwe tendens is dat er veelal Nederlands wordt gesproken door de leerlingen. Dit is het gevolg van nieuwe inwonende gezinnen in Dorp X en omgeving die thuis de Nederlandse taal spreken. De leerlingen worden voornamelijk Nederlandstalig opgevoed. Toch zien de leerkrachten graag dat de leerlingen de overige onderwezen talen leren gebruiken in interactie met hun klasgenoten. Bij de kleuters in de onderbouw beperken zij zich hierin tot de Friese taal.

Tijdens een gesprek met de groepsleerkrachten en de directie van School X kwamen wij tot de conclusie dat het de actieve Friese woordenschat betreft. Wellicht begrijpen de leerlingen de Friese taal maar gebruiken zij deze niet. Al snel besloten wij dat leerlingen in groep 1/2 met een leeftijd van 4 en 5 jaar te jong zijn om van hen te verwachten dat zij tijdens werklessen en vrije speelsituaties Fries spreken. Daar kwam een nieuwe probleemstelling uit voort met de vraag hoe de groepsleerkracht dan wel het spreken van de Friese taal onder leerlingen kan bevorderen.

Het spreken van de Friese taal begint met het aanbieden van een rijke taalomgeving. Hierbij is de woordenschat een belangrijk onderdeel. Daarom heb ik in dit onderzoek aandacht besteed aan de Friese woordenschatontwikkeling. Omdat de leerlingen de woorden ook dienen te gebruiken gaat het om de actieve Friese woordenschat. Dat betekent dat de leerlingen niet alleen nieuwe woorden leren begrijpen maar deze ook leren inzetten tijdens diverse speel- en leersituaties.

Met de centrale vraag als vertrekpunt heb ik als eerst literatuurstudie gedaan naar drietalig onderwijs, Fries taalonderwijs, de geschiedenis van Fries taalonderwijs, woordenschatontwikkeling en het gebruik van prentenboeken in de klas. De theoretische informatie heb ik verkregen door boeken, artikelen uit tijdschriften en internetbronnen te bestuderen. Daarnaast heb ik niet alleen de kerndoelen voor de woordenschatontwikkeling van de Nederlandse taal doorgelicht maar ook de kerndoelen voor het Friese taalonderwijs. Eveneens heb ik het taalbeleid van School X er op nageslagen om een duidelijk beeld te krijgen van de motieven voor drietalig onderwijs en de wijze van integratie van drietaligheid en Fries taalonderwijs binnen de school.

Naast literatuurstudie heb ik ook studie in de praktijk gedaan. Om de interne validiteit te versterken heb ik gebruik gemaakt van triangulatie. Dat wil zeggen dat ik de informatie via verscheidene bronnen/invallshoeken heb verkregen. Dit heb ik gedaan door verschillende respondenten te benaderen. Het betreft een vragenronde onder de leerlingen, een interview onder de leerkrachten en een enquête onder de ouders van de leerlingen. Hierdoor heb ik een reëel beeld kunnen krijgen van de situatie wat betreft de Friese woordenschat en het lezen van Friese prentenboeken.

Na de literatuurstudie en de studie in de praktijk heb ik een onderzoeksontwerp gemaakt. Ik maak hierbij gebruik van een experiment want ik manipuleer de afhankelijke variabele met de onafhankelijke variabele, in dit geval is de onafhankelijke variabele het voorlezen van Friese prentenboeken. Deze onafhankelijke variabele heeft invloed op de afhankelijke variabele. Namelijk het niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen van groep 1/ 2 van School X te Dorp X. Mijn verwachting is dat het voorlezen van Friese prentenboeken aan deze groepen een gunstig effect heeft op het niveau van de actieve Friese woordenschat. Er is sprake van een oorzakelijk verband.

De leerlingen van groep 1/2 hebben zes lessen gevolgd waarin er Friese prentenboeken zijn voorgelezen. Aan de leerlingen van groep 1 werden zowel digitale prentenboeken als reguliere prentenboeken van 'Rinze de Kikkert' voorgelezen. Er zijn twee digitale prentenboeken gelezen met als titel 'Rinze is gek op wetter' en 'Rinze syn jierdei'. Daarnaast lazen de leerlingen van groep 1 het prentenboek 'Rinze hat de hik'. Ieder prentenboek is twee keer voorgelezen. Dit verdeeld over zes interventielessen. Aan de leerlingen van groep 2 werden prentenboeken van 'De ferhalen van Lytse Bear' voorgelezen. In deze bundel zijn vier verhalen opgenomen welke zijn voorgelezen aan de leerlingen van groep 2 verdeeld over zes interventielessen. Het betreft: 'Kinst net sliepe, Lytse Bear?', 'Wy gean nei hûs, Lytse Bear!', 'Do en ik, Lytse Bear' en 'Moai sa, Lytse Bear'. De eerste twee verhalen zijn twee keer voorgelezen. De laatste twee verhalen zijn één keer voorgelezen.

Het onderzoek heeft aangetoond dat het voorlezen van Friese prentenboeken een gunstig effect heeft op het niveau van de actieve Friese woordenschat van zowel de leerlingen van groep 1 als de leerlingen van groep 2 van School X te Dorp X. Uit het onderzoek is gebleken dat alle leerlingen van deze groepen een grotere woordenschat hebben ontwikkeld na de interventie. In de grafieken is een duidelijke stijging van de woordenschatontwikkeling te zien. De stijging van deze woordenschatontwikkeling is toe te bedelen aan het voorlezen van de Friese prentenboeken.

Voorwoord

Voor u ligt de scriptie die tot stand is gekomen in de periode van september 2013 tot februari 2014. Deze scriptie is onderdeel van de afstudeerfase van het vierde leerjaar aan de opleiding tot leraar basisonderwijs. Het onderzoek is ontstaan naar aanleiding van een probleemstelling in het kader van een beperkte Friese woordenschat onder leerlingen van groep 1/ 2 van School X te Dorp X.

Het onderwerp van de scriptie is de actieve Friese woordenschat. Er is onderzocht wat het effect is van het voorlezen van Friese prentenboeken op de actieve Friese woordenschat.

Het onderzoek is uitgevoerd in groep 1/2 van School X te Dorp X. Hierbij een woord van dank aan Aafke Reinders, directeur van School X, voor de gastvrijheid, de deur stond altijd open waardoor ik op een prettige wijze aan het onderzoek heb kunnen werken. Mijn dank gaat uit naar de groepsleerkrachten van groep 1/2 , Tetsje Hibma en Ilse Boersma voor hun flexibiliteit en transparantie. Zij hebben mij gelegenheid gegeven om de situatie in de groepen te analyseren en gesprekjes aan te gaan met de leerlingen waardoor ik een reëel beeld heb kunnen ontwikkelen m.b.t. de woordenschatontwikkeling en het lezen van Friese prentenboeken in deze klas.

Ook wil ik via deze weg de ouders van de leerlingen bedanken voor hun eerlijkheid en vertrouwen bij het invullen van de enquêtes. Hierdoor heb ik de mogelijkheid gekregen om een indruk te krijgen van het leesgedrag in de thuissituaties.

Daarnaast bedank ik Klaas Groen, medewerker bij Afûk te Leeuwarden voor de vlotte correspondentie en het mogen ontvangen van de Friese prentenboeken van Rinze de Kikkert.

Tot slot gaat mijn dank uit naar mijn minordocent Yttje Cnossen. Door haar tips en duidelijke feedback heb ik gericht aan mijn onderzoek kunnen werken en een onderzoekende houding aan kunnen nemen ten opzichte van het onderwerp.

Sanne Reitsema
Heerenveen, februari 2014

Inhoudsopgave

H.1 Inleiding	blz.6
1.1 Probleemstelling	blz.6
1.2 Onderzoeksvraag	blz.6
1.3 Doelstelling	blz.6
1.4 Etische verantwoording	blz.7
1.5 Algemene kenmerken	blz.7
1.6 Leeswijzer	blz.8
H.2 Deelvragen vanuit de theorie	blz.9
2.1 Talen in Nederland	blz.9
2.2 Kerndoelen, tussendoelen en leerlijnen	blz.9
2.2.1 Kerndoelen met betrekking op de woordenschat	blz.9
2.2.2 Kerndoelen voor het Fries taalonderwijs	blz.10
2.2.3 Tussendoelen en leerlijnen voor het Friese taalonderwijs	blz.11
2.3 Drietalig onderwijs	blz.13
2.3.1 Drietalig onderwijs op basisscholen in Friesland	blz.13
2.3.2 Beweegredenen voor drietalig onderwijs	blz.14
2.3.3 Taak van de leerkrachten bij drietalig onderwijs	blz.14
2.4 Fries taalonderwijs	blz.15
2.4.1 Geschiedenis van het Friestalig onderwijs	blz.15
2.4.2 Vormgeving van Fries taalonderwijs	blz.15
2.5 Woordenschatontwikkeling	blz.16
2.5.1 Verloop van woordenschatontwikkeling	blz.16
2.5.2 Verschil tussen passieve woordenschat en actieve woordenschat	blz.17
2.5.3 Woorden die leerlingen dienen te kennen	blz.17
2.5.4 Strategieën ter bevordering van de actieve woordenschat	blz.17
2.6 Woordkennis	blz.18
2.6.1 De hoeveelheid woorden die leerlingen leren in groep 1	blz.18
2.6.2 De hoeveelheid woorden die leerlingen leren in groep 2	blz.19
2.6.3 De hoeveelheid woorden aan eind van de basisschoolperiode	blz.19
2.7 Prentenboeken	blz.19
2.7.1 Definitie van prentenboeken	blz.19
2.7.2 Belang van het lezen van prentenboeken	blz.20
2.7.3 Didactische mogelijkheden bij het lezen van prentenboeken	blz.22
2.7.4 Criteria aan prentenboeken	blz.22
2.8 Het taalbeleid op School X	blz.23
H.3 Deelvragen vanuit de praktijk	blz.25
3.1 Weekindeling	blz.25
3.2 Vormgeving	blz.25
3.3 Rol van de groepsleerkracht	blz.26
3.4 Huidige situatie Fries taalonderwijs	blz.26
3.5 Methodeaanbod	blz.26
3.5.1 Methodegebruik	blz.26
3.5.2 Instrumenten en leermiddelen	blz.26
3.6 Friese dag	blz.27
3.7 Nederlandstalige en Friestalige leerlingen	blz.27
3.8 Huidig niveau actieve Friese woordenschat	blz.27
3.9 Aandacht voor actief taalgebruik	blz.27
3.10 Boekenaanbod	blz.27
3.10.1 Lezen van prentenboeken	blz.27
3.10.2 Lezen van Friese prentenboeken	blz.27
3.11 Leerling-ervaringen	blz.28
3.12 Leesgedrag in thuissituaties	blz.30

H.4 Methodologie	blz.33
4.1 Onderzoeksontwerp	blz.34
4.2 Populatie en steekproef	blz.34
4.3 Operationalisering	blz.35
4.3.1 Dataverzameling	blz.35
4.3.2 Gestructureerd en ongestructureerd informatie verzamelen	blz.35
4.3.3 Direct informatie verzamelen	blz.35
4.3.4 Meetniveau	blz.35
4.3.5 Voorbeelden vraagcategorieën	blz.36
4.3.6 Betrouwbaarheid en validiteit	blz.37
4.4 Datapreparatie en data-analyse	blz.37
4.4.1 Gegevensverwerking	blz.37
4.5 Interventielessen	blz.41
4.5.1 Interventielessen groep 1	blz.41
4.5.2 Interventielessen groep 2	blz.47
H.5Onderzoeksresultaten	blz.53
5.1 Rapportage resultaten	blz.53
H.6 Conclusies en aanbevelingen	blz.61
6.1 Conclusie	blz.61
6.2 Aanbevelingen	blz.61
Literatuur bronvermelding	blz.62
Bijlagen	blz.63
Bijlage 1 Didactisch format	
Bijlage 2 Hulpmiddel 1	
Bijlage 3 Interview onder leerkrachten, leerlingen en ouders	
Bijlage4 Toetsinstrument voormeting en eindmeting groep 1/2	
Bijlage 5 Resultaten voormeting en eindmeting groep 1/2	
Bijlage 6 Onderzoekslogboek	

H. 1. Inleiding

In het derde leerjaar van de opleiding tot leraar basisonderwijs heb ik stage mogen lopen op School X te Dorp X. Tijdens deze stage ben ik in aanraking gekomen met meertalig onderwijs. Gedurende deze stage is mijn interesse in meertalig onderwijs gewekt en sindsdien heb ik mij willen ontwikkelen in het onderwijzen in drie talen. Namelijk het Nederlands, Fries en Engels.

In het vierde leerjaar van de opleiding tot leraar basisonderwijs kreeg ik de kans om de minor taal te volgen. Na een gesprek met de directie en een groepsleerkracht van School X te Dorp X is besloten om het Friese taalaspect te benaderen. Het onderwerp van mijn onderzoek is dan ook de Friese woordenschat. Ik heb onderzoek gedaan naar het effect van het voorlezen van Friese prentenboeken op de actieve Friese woordenschat van leerlingen van groep 1/2 van School X te Dorp X.

Het onderzoek wordt uitgevoerd in groep 1/ 2 omdat ik vanaf februari 2014 mijn LIO-stage in groep 1/2/3 van School X zal doen. Het onderzoek wordt uitgevoerd in de periode van september 2013 tot januari 2014.

1.1 Probleemstelling

De groepsleerkrachten van groep 1/2 op School X signaleren dat de leerlingen in deze groep de woordenschat van de Friese taal niet tot weinig gebruiken tijdens interactie met hun klasgenoten en de leerkracht. Omdat School X een drietalige school is streven de leerkrachten er naar in drie talen te onderwijzen maar ook om leerlingen in de taal van de dag te benaderen. In groep 3 en 4 wordt er van de leerlingen gevraagd om te communiceren in de taal van de dag, zo ook in bovenbouw. Bij de kleuters gaat dit moeizaam. De leerkrachten ondervinden dat leerlingen tijdens kringgesprekken en vrije werk/speelsituaties terugvallen op hun moedertaal. In dit geval de Nederlandse taal. Dat komt door verandering van populatie in het dorp Dorp X. De huidige situatie is dat er voornamelijk Nederlandstalige gezinnen in Dorp X wonen. Kinderen worden Nederlandstalig opgevoed.

1.2 Onderzoeksvraag

In het onderzoek luidt de onderzoeksvraag als volgt: Wat is het effect van het inzetten van Friese prentenboeken in groep 1/2 op School X te Dorp X ter bevordering van de actieve, Friese woordenschat? Vanuit de centrale onderzoeksvraag heb ik deelvragen geformuleerd en verdeeld onder theorievragen voor het theoretisch onderzoek en praktijkvragen voor het praktijkonderzoek.

1.3 Doelstelling

De groepsleerkrachten van groep 1/2 willen weten op welke manier zij de Friese woordenschat van de leerlingen kunnen vergroten zodat de leerlingen tijdens kringgesprekken en tijdens werk/speelsituaties vaker en frequenter Friese woorden gebruiken wat uiteindelijk zal resulteren in het spreken van volledig Friese zinnen en gesprekken.

1.4 Ethische verantwoording

Uitgangspunt bij het ontwerpen en uitvoeren van een onderzoek is dat alle betrokken partijen vrijwillig mee werken aan het onderzoek en geen schade ondervinden van het onderzoek. Juist positieve ontwikkelingen m.b.t. de actieve Friese woordenschat zullen zich voordoen voor zowel de leerlingen als de groepsleerkrachten. Zowel de respondenten als ik hebben vrijwillig meegewerkt aan het onderzoek. Niemand is aangezet tot het meewerken aan mijn onderzoek. Daarnaast is het van belang dat er geen valse voorstelling van zaken wordt gegeven. Ook is het belangrijk dat gegevens anoniem worden verwerkt en de uitkomsten geen nadelig effect hebben op de respondenten.

Dit wordt gewaarborgd middels anonieme enquêtes onder ouders en het noteren van de eerste letter van de naam van de leerlingen bij de verwerking van de vragenronde over Fries taalonderwijs in de klas. Het onderzoek is op een controleerbare, eerlijke en objectieve manier uitgevoerd. De gegevens zijn niet aan derden verstrekt.

1.5 Algemene kenmerken

De grondvorm van dit onderzoek is een experimenteel ontwerp. De vorm van het experimenteel ontwerp welke ik heb toegepast is pre- experiment. Dit omdat het onderzoek van belang is voor School X te Dorp X. Dat betekent dat het onderzoek een hoge interne validiteit heeft. Er is sprake van een voormeting en een nameting binnen één groep. De populatie van het onderzoek zijn alle leerlingen van groep 1/2 van drietalige basisscholen in Friesland. Het onderzoek bevat een toevallige steekproef omdat er wordt gewerkt met bestaande groepen. Randomiseren is daarom niet mogelijk. De eenheden in dit onderzoek zijn de leerlingen van groep 1/ 2 van School X te Dorp X.

1.6 Leeswijzer

Wat de lezer kan verwachten is het volgende. In hoofdstuk 2 worden de deelvragen m.b.t. de theorie beschreven. In hoofdstuk 3 worden de deelvragen m.b.t. de praktijk beschreven. In hoofdstuk 4 wordt de methodologie beschreven. Hierin wordt o.a. vertelt welk onderzoekstype is toegepast en hoe de datapreparatie tot stand is gekomen. In hoofdstuk 5 worden de onderzoeksresultaten weergegeven. In hoofdstuk 6 wordt er een conclusie en een aanbeveling gegeven.

Ik wens u veel plezier bij het lezen van mijn scriptie.

Sanne Reitsema,
Heerenveen, februari 2014

H. 2. Deelvragen theorie

In dit hoofdstuk worden de deelvragen met betrekking tot de theorie behandeld. Als eerst wordt ingegaan op wat er wordt verstaan onder drietalig onderwijs en wat de beweegredenen zijn voor drietalig onderwijs. Als volgt wordt het taalbeleid van School X besproken en welke taak leerkrachten in het drietalig onderwijs dienen te vervullen. Vervolgens wordt de geschiedenis van het Friese taalonderwijs beschreven. Zowel de kerndoelen met betrekking tot de woordenschat voor het Nederlands taalonderwijs als de kerndoelen voor het Friese taalonderwijs worden beschreven. Ook kunt u lezen hoe de tussendoelen en leerlijnen voor het Friese taalonderwijs luiden. Daarnaast wordt er ingegaan op de wijze waarop Fries taalonderwijs kan worden vormgegeven. Er wordt beschreven wat er wordt verstaan onder prentenboeken en wat het belang is van lezen van prentenboeken in de klas. Onderdeel hiervan zijn de didactische mogelijkheden bij het lezen van prentenboeken en aan welke criteria prentenboeken moeten voldoen om deze te gebruiken in groep 1/2. Verder kunt u lezen wat het verschil is tussen passieve woordenschat en actieve woordenschat en op welke wijze de woordenschatontwikkeling verloopt. Er wordt beschreven hoeveel woorden leerlingen dienen te kennen in groep 1/2 en aan het einde van de basisschoolperiode. Tot slot komen strategieën ter bevordering van de actieve woordenschat aan bod.

2.1 Talen in Nederland

In ieder land spreekt men een andere taal. Maar binnen een land kunnen ook meerdere talen worden gesproken. Zo kennen we in Nederland meerdere gesproken talen. Er zijn twee officiële talen in Nederland. Het Nederlands en het Fries. Het Nederlands is de officiële taal van Nederland. Het Fries is erkend als tweede officiële taal in Friesland. Dit staat in de Nederlandse wetgeving en in het Europees handvest voor regionale of minderheidstalen. Het Fries is een gestandaardiseerde taal. In Friesland wordt het Fries op bijna alle basisscholen onderwezen en op steeds meer scholen is het Fries een voertaal.

De taal waar men mee opgroeit wordt de moedertaal genoemd. In Friesland heeft meer dan de helft van de bevolking het Fries als moedertaal. Daarnaast beheersen zij ook de officiële taal, het Nederlands. <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/talen-in-nederland>. Het Fries is in Nederland een minderheidstaal. De moedertaal, het Fries is vaak de dominante taal voor Friezen. Dat betekent dat zij zich het best en meestal ook het liefst uiten in het Fries in dagelijkse situaties. Dat Fries spreken tijdens deze situaties wordt de eerste taal genoemd. Het leren en beheersen van de Nederlandse taal, in dit geval de tweede taal voor Friezen, is noodzakelijk omdat dit de officiële taal van Nederland is. Naast de eerste en tweede taal, is er ook nog de term vreemde taal. De eerste en de tweede taal zijn de talen die in dagelijkse situaties worden gebruikt. Een vreemde taal wordt niet in dagelijkse situaties gebruikt. Het aanbod van een dergelijke taal is kleiner en wordt vaak als vak onderwezen in het onderwijs. Bijvoorbeeld Engels, Duits en Frans.

2.2. Kerndoelen, tussendoelen en leerlijnen

2.2.1 Kerndoelen met betrekking op de woordenschat

Kerndoel 12: De leerlingen verwerven een adequate woordenschat en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden. Onder 'woordenschat' vallen ook begrippen die het leerlingen mogelijk maken over taal te denken en te spreken.

Bij dit kerndoel staat centraal dat leerlingen een ruime receptieve en productieve woordkennis opdoen. Daarbij verwerven leerlingen strategieën op de betekenis van woorden af te leiden uit de context en de betekenis van woorden te onthouden. Daarnaast leren leerlingen te reflecteren op hun eigen woordenschatontwikkeling. Het is van belang dat de leerlingen een ruime woordenschat opdoen omdat zij deze inzetten bij alle taalvaardigheden. Bij woordenschat ondervinden leerlingen metatallige begripsvorming.

Dit betekent dat zij begrippen leren hanteren die het mogelijk maken over taal te denken en te spreken. Deze zijn nodig wanneer leerlingen mondelinge en schriftelijke vaardigheden inzetten.

De tussendoelen en leerlijnen van kerndoel 12 luiden als volgt;
Hier gaat het om het beheersen van een basiswoordenschat. Het gaat om conceptuele netwerken ervaringsgericht uitbreiden. Het gaat om nieuwe woordbetekenissen uit verhalen afleiden en woorden actief leren gebruiken. Het gaat om onderscheid tussen vorm- en betekenisaspecten van woorden kunnen maken. Tot slot gaat het om reflecteren op woordbetekenissen.

De betekenis van begrippen voor beginnende geletterdheid. voor, achter, boven, onder, beneden, links, rechts, begin, midden, eind, letter, klank, woord, verhaal, lezen, schrijven. Deze begrippen moeten in relatie gezien worden met de voorgaande kerndoelen van de Nederlandse taal en in een juiste context aangeboden worden aan kinderen. We behandelen ze daarom niet als doel op zichzelf in dit kerndoel over woordenschat.

2.2.2 Kerndoelen voor het Friese taalonderwijs

Er zijn zes kerndoelen ontworpen voor het Friese taalonderwijs. De Kerndoelen volgens SLO nationaal expertisecentrum leerplanontwikkeling luiden als volgt:

Kerndoel 17, 18 en 19 vallen onder het mondelinge, Friese taalonderwijs.

Kerndoel 17: De leerlingen ontwikkelen een positieve attitude ten opzichte van het gebruik van Fries door henzelf en anderen.

Dit kerndoel heeft betrekking op de attitude. Dat betekent dat het gaat om de houding van de leerlingen ten opzichte van de taal. De attitude speelt tijdens alle kerndoelen mee op de achtergrond. Een positieve houding ten opzichte van de Friese taal zorgt ervoor dat leerlingen gemotiveerder zijn om het Fries te gebruiken. Een wichtige bouwsteen daarbij is de intrinsieke motivatie. Aandacht voor het Fries in gesproken en geschreven taal is een voorwaarde om kerndoel 17 te kunnen volstaan.

Kerndoel 18: De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken Fries. Het gaat om teksten die informatie geven, plezier verschaffen, meningen of aanwijzingen bevatten over voor hen bekende onderwerpen

Dit kerndoel heeft betrekking op het luisteren. Dat betekent dat leerlingen luisteren naar onderwerpen die bekend voor hen zijn. Leerlingen luisteren naar inhoud waarvan ze afdoende voorkennis hebben. Leerlingen luisteren daarbij naar verscheidene teksten waaronder instructieve teksten, liederen en rijm. Daarnaast luisteren leerlingen ook naar elkaar. Luisterstrategieën zijn een middel om de luisterdoelen te bereiken.

Kerndoel 19: De leerlingen leren zich naar inhoud en vorm in het Fries uit te drukken in situaties uit hun dagelijks leven waarin zij informatie vragen of geven over een onderwerp waarmee zij vertrouwd zijn. Dit kerndoel heeft betrekking op het spreken. Dit betekent dat leerlingen spreken tijdens situaties uit het dagelijks leven. Hierbij signaleert men zeven domeinen. Namelijk: Het onderwijs, de buurt/wijk, gezin/familie, geloof/levensovertuiging, beroep, vrienden, bestuurs- en rechtsverkeer. Het is denkbaar sport daar aan toe te voegen. Oosterlo, A. Paus, H.(2005). *Fries aan bod. Leerplan Fries voor het Primair Onderwijs*. Enschede: SLO. Kenmerkend is dat de leerlingen niet allemaal met dezelfde domeinen in aanraking komen.

Kerndoel 20 en 21 vallen onder het schriftelijk, Friese taalonderwijs.

Kerndoel 20: De leerlingen leren informatie te verwerven uit teksten in het Fries in frequent voorkomende teksttypen (zoals artikelen in jeugdrubrieken, liedjes, verhalen).

Dit kerndoel heeft betrekking op het lezen. Leesdoelen worden zowel bepaald door de lezers als door de tekstsoort. Een centrale rol hierin speelt het reflecteren op het leerproces door de leerkracht en de leerling. Leesstrategieën worden gebruikt om tot deze leesdoelen te komen. De leerlingen ondervinden dat er verscheidene teksten zijn en waaraan zij deze kunnen herkennen. Leerlingen leren dat teksten op verschillende manieren opgebouwd zijn en dat er verschillende soorten verbanden zijn. Leerlingen ervaren dat zij dit toepassen tijdens het lezen. Zij doen voorspellingen en controleren deze voorspellingen.

Kerndoel 21: De leerlingen leren eenvoudige teksten in het Fries te schrijven over alledaagse onderwerpen met het doel met anderen over die onderwerpen te communiceren.

Dit kerndoel heeft betrekking op het schrijven. Veel aandacht besteden aan de mondelinge taalvaardigheid in het Fries heeft een positieve invloed op het Fries leren schrijven. Het schrijven moet naast het schoolse karakter vooral een communicatief karakter hebben. Leerlingen schrijven over gangbare zaken uit alledaagse situaties. Om de schrijfdelen te realiseren, maken leerlingen gebruik van schrijfstrategieën. De nadruk ligt bij het schrijven van Friese teksten op het schrijfplezier en de schrijfdurf. Daarna wordt er zorg besteed aan de vorm.

Kerndoel 22: De leerlingen verwerven een woordenschat van frequent gebruikte Friese woorden en strategieën voor het begrijpen van voor hen onbekende woorden.

Dit kerndoel valt onder taalbeschouwing, waaronder strategieën. Dat betekent dat leerlingen woordenschat opdoen en strategieën verwerven om kennis te nemen van niet bekende woorden. Dit gebeurt in betekenisvolle kaders door leerlingen herhaaldelijk in aanraking te brengen met woorden. Daarnaast leren leerlingen na te denken over het Fries. Daarbij leren zij talen tegenover elkaar te stellen. Bijvoorbeeld het Fries tegenover het Nederlands of Engels.

2.2.3 Tussendoelen en leerlijnen voor het Friese taalonderwijs

De tussendoelen en leerlijnen van kerndoel 17 luiden als volgt;

Het is logisch en positief dat er Fries wordt gesproken in dagelijkse situaties. Het is ook logisch dat er in het Fries geschreven en gelezen wordt in dagelijkse situaties. Het is logisch dat de leerkracht zelf luistert, spreekt en 'leest' in het Fries in dagelijkse situaties.

De tussendoelen en leerlijnen van kerndoel 18 luiden als volgt;

Het taalaanbod komt van leerkrachten, van klasgenootjes, van mensen buiten de school en van audiovisuele informatiebronnen. De monologen zijn kort. De voorgelezen teksten zijn bij voorkeur interactief. Er is ruimte voor dialogen. Ook vinden er gesprekken plaats. Zowel in kleine groepen als in grote groepen waarbij de leerkracht aanwezig is.

De teksten zijn verhalende en informatieve teksten. Korte instructieve teksten komen ook aan bod. Informatieve teksten komen zo nu en dan voor.

De luisterdoelen hebben de taak dat leerlingen zich ontspannen en erachter komen hoe zij iets kunnen doen of maken. Het verwerven van informatie komt hier sporadisch aan bod. In de luisterteksten staan taaluitingen die betrekking hebben op het begrijpen van eenvoudige taalfuncties maar ook op de cognitieve taalfuncties. Deze zijn contextafhankelijk. De teksten bevatten visuele en auditieve ondersteuning. De langere teksten zijn eenvoudiger van structuur. Deze zijn chronologisch opgebouwd en zorgen voor herhaling. Ook kunnen zinnen kort en eenvoudig zijn.

De onderwerpen van de teksten staan dicht bij de beleavingswereld van de leerlingen. De teksten gaan over het hier en nu, zijn contextgebonden en concreet. De afstand tussen onderwerp en luisteraar is klein. Er worden luisterstrategieën ingezet onder leiding van de leerkracht. Het voorspellen is op macro- en mesoniveau.

De tussendoelen en leerlijnen van kerndoel 19 luiden als volgt;

De spreekdoelen hebben als doel ontspanning en vermaak van de leerlingen. Daarnaast doelen zij ook op informeren en instrueren, in informele situaties.

Bij spreken worden eenvoudige en complexe cognitieve taalfuncties gebruikt. Deze zijn contextafhankelijk. Gespreksregels gaan in het bijzonder over op niet voor de beurt spreken.

Monologen gaan over het vertellen van een persoonlijk verhaal. Gesprekken vinden in dialogen plaats. Daarbij worden korte dialogen tussen twee leerlingen bedoeld of korte dialogen tussen de leerling en de leerkracht. Ook vinden er polylogen plaats. Polylogen zijn discussies. Dit gebeurt in zowel kleine als in grote groepen. De gesproken teksten zijn expressief. Het zijn korte, verhalende teksten. Ook komen er korte instructieve teksten en korte informatieve teksten voor.

De zinnen zijn kort, vaak enkelvoudig, grammaticaal eenvoudig, kunnen vorm- en structuur 'fouten' bevatten. Spreektechniek heeft vooral betrekking op een verstaanbare uitspraak.

De onderwerpen van de teksten zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu, zijn contextgebonden en concreet, vooral rond concrete voorwerpen of handelingen.

Het inzetten van spreekstrategieën wordt door de leerkracht geïnitieerd en intensief begeleid. Het accent ligt op verzamelen van informatie, bepalen van de inhoud en globaal structuur aanbrengen in de tekst.

De tussendoelen en leerlijnen van kerndoel 20 luiden als volgt;

De teksten zijn vooral verhalende teksten. Dit gebeurt met prentenboeken, zelfgemaakte digitale prenten- boeken met foto's/ illustraties, bundels met versjes, liedjes, gedichten en zo nu en dan informatieve prentenboeken.

Daarnaast wordt er gebruik gemaakt van informatief beeldmateriaal zoals tekeningen, schema's, foto's, video's, cd-roms. Ook worden instructieve teksten met illustraties/foto's, bv. in de vorm van kookboeken, pictogrammen, opschriften en labels ingezet.

Informatieve en instructieve teksten komen in tijdschriften, folders, kranten, schoolkrant en in teksten van kinderen zelf voor.

De leesdoelen hebben betrekking op het zich ontspannen en vermaak van de leerling. Informatie verwerven gebeurt hierbij sporadisch.

Het gaat ook om functies van geschreven taal ervaren. Dit wordt gerealiseerd met geschreven teksten zoals briefjes. Symbolen zoals logo's en pictogrammen verwijzen naar taalhandelingen. Geschreven taal heeft een permanent karakter. Tekenen en tekens produceren bieden mogelijkheden tot communicatie. De onderwerpen van de teksten zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu, zijn contextgebonden en meestal concreet. de teksten bevatten veel visuele ondersteuning. De verhalende teksten hebben een heldere structuur en zijn meestal chronologisch opgebouwd. Er komen herhalingen in voor. De zinnen kunnen ook kort en eenvoudig zijn. De leerkracht stuurt de het inzetten van leesstrategieën bij leerlingen aan. Boekoriëntatie is van belang. Er wordt op macro- en mesoniveau gewerkt bij het opbouwen van verwachtingen. Voorspellen wordt gedaan op microniveau.

De tussendoelen en leerlijnen van kerndoel 21 luiden als volgt;

De teksten zijn meestal verhalende teksten. Deze teksten zijn hoofdzakelijk l expressief. Dit kan worden geuit in tekeningen, verhalen, kaarten voor klasgenootjes etc. Informatieve teksten komen zo nu en dan ook voor evenals instructieve teksten. Teksten die functioneel zijn voor eigen spel en activiteiten komen regelmatig aan bod. Dit kan in de diverse hoeken gerealiseerd worden.

Schrijfdoelen spelen in op het plezier hebben en op informeren. Schrijven is vooral: schrijven via tekenen, krabbelen, letterachtige vormen, letter-/tekenreeksen, spontane spelling, naschrijven, na stempelen en typen op de computer. Verzorgen is gericht op: tekening kleuren en woorden versieren.

De onderwerpen zijn dichtbij, ze gaan over het hier en nu, zijn contextgebonden en concreet.

De leerkracht begeleidt het inzetten van schrijfstrategieën. Er wordt gericht op het verkennen van het onderwerp en het verzamelen van informatie.

De tussendoelen en leerlijnen van kerndoel 22 luiden als volgt;
Hier gaat het over het beheersen van een basiswoordenschat. Het gaat om conceptuele netwerken ervaringsgericht uitbreiden. Het gaat ook om nieuwe woordbetekenissen afleiden met behulp van de strategie. Gebruik maken van contextinformatie en- of illustraties uit het boek. Het gaat om woorden actief leren gebruiken. Het gaat om onderscheid tussen vorm- en betekenisaspecten van woorden maken. Tot slot gaat het om reflecteren op woordbetekenissen.

2.3 Drietalig onderwijs

2.3.1 drietalig onderwijs op basisscholen in Friesland

In het drietalig onderwijs op basisscholen in Friesland worden de talen Nederlands, Fries en Engels onderwezen. Deze drie talen zijn even belangrijk binnen de school. Dat betekent dat de talen niet alleen als vak worden onderwezen maar worden ook gehanteerd om les in te geven bij andere vakgebieden zoals rekenen, wereldoriëntatie of zelfs gymnastiek. De leerkracht kan bijvoorbeeld Fries als voertaal bij de rekenles gebruiken. De voertaal is de instructietaal tijdens de les. Vanaf het begin van de schooldag tot het eind van de schooldag. Het uitgangspunt van drietalig onderwijs is: Taal leren door taal te gebruiken.

Bangma, J., Kootstra, D. & Goodijk, E. (2011) beschrijven de volgende verhoudingen (blz. 9): Het Nederlands, Fries en Engels kunnen in de volgende verhoudingen gegeven worden. 60/30/10. Variatie in de verhoudingen is uitvoerbaar. Er geldt een minimumnorm voor de talen Fries en Engels. Zo geldt voor het Fries dat het in de onderbouw 40% ingezet wordt.

Vanaf groep 3 geldt dat het Fries in twee dagdelen als voertaal ingezet wordt bij andere vakgebieden. Het Engels wordt in de onderbouw een half uur ingezet worden. Dit loopt op naar een dagdeel in groep 7/8.

Een school mag zich dus pas drie talig noemen wanneer het in groep 1 en 2 een voertaalverhouding van 40% voor Fries bij 60% Nederlands heeft. Daarnaast is zorg voor Engels van belang. Vanaf groep 3 geeft de school twee dagdelen Fries bij zeven dagdelen Nederlands. Daarnaast biedt de school een activiteit in het Engels. In groep 7 en 8 is Engels een dagdeel de voertaal.

Van belang is dat de voertalen consequent gebruikt worden. Zowel door de leerkrachten als de leerlingen. Alsmede het zichtbaar maken van de talen binnen de school. Niet alleen binnen de groep en de klas maar ook binnen het hele schoolgebouw. Dit kan op verschillende wijzen gerealiseerd worden. Dit kan door een vlaggetje op een duidelijk zichtbare plaats in de klas te situeren. Wanneer het Fries de voertaal van de dag is, wordt de Friese vlag zichtbaar gemaakt. Ook kan men woordkaartjes inzetten in de drie betreffende talen. Neem bijvoorbeeld het woord; bord, boerd, blackboard. Dit woord wordt dan in drie talen op het bord geplakt.

Belangrijk bij drietalig onderwijs is dat er een consequente scheiding is van de voertalen. Alle communicatie gebeurt volgens vaste afspraken over de voertaal. Leerlingen waarvan de moedertaal Fries is, worden op de Nederlandse dag, consequent aangesproken in het Nederlands. Zij spreken zelf ook Nederlands. Voor leerlingen waarvan de moedertaal

Nederlands is geldt hetzelfde. Wanneer het de Friese dag betreft, worden zij consequent aangesproken in het Fries en spreken zij zelf ook Fries. Door op deze gedisciplineerde wijze te werk gaan, worden leerlingen gestimuleerd om de tweede taal actief te ontwikkelen. Dit wordt het onderdompelingsmodel genoemd. Het Engelse taalonderwijs krijgt in een toenemende mate plaats in het onderwijs. Dit gebeurt vanaf groep 1.

Bij drietalig onderwijs besteedt de school zowel kwalitatief als kwantitatief aandacht aan de verschillende talen. Het doelmatig omgaan met de drie talen als voertaal betekent dat de drie talen worden geïntegreerd in de andere vakken. Er is daarom geen sprake van stijging van lesuren.

Een belangrijk gegeven is dat de Nederlandse taal niet ten koste gaat van het lesgeven in het Fries en het Engels maar juist positieve ontwikkelingen laat zien. Goodijk, E. (2010) beschrijft de volgende situatie (blz. 62): 'Transfer speelt een belangrijke rol bij drietalig onderwijs. Vaak gaat het hierbij om dieper liggende, taalafhankelijke vaardigheden, zoals bijvoorbeeld tekstbegrip. Als je begrijpend lezen in het Fries krijgt, zal dat effect hebben op je vaardigheden bij begrijpend lezen in het Nederlands'.

2.3.2 Beweegredenen voor drietalig onderwijs

Er zijn verscheidene redenen om te kiezen voor drietalig onderwijs. Als eerste is er de pedagogisch-didactische reden. Daarnaast is er de cultureel- maatschappelijke reden. Tot slot is er de taalpolitieke reden.

Pedagogisch-didactische reden

Kinderen moeten de taal kunnen blijven ontwikkelen die zij van huis uit hebben meegekregen. Hun moedertaal. Dit geldt voor zowel de kinderen die Nederlands zijn opgevoed als voor de kinderen die Fries zijn opgevoed. Tweetaligheid heeft een positieve invloed op het cognitief vermogen van kinderen.

Cultureel-maatschappelijke reden

Friesland is een tweetalige provincie. Er worden twee talen gesproken. Het Nederlands en het Fries. Kinderen komen met deze twee talen in aanraking in hun leefomgeving. Bijvoorbeeld wanneer zij met vriendjes en vriendinnetjes spelen, op de sportclub, in de kerk en op school. Daarom is beheersing van beide talen nuttig.

Taalpolitieke reden

Het willen behouden van de Friese taal. De Nederlandse taal heeft een hogere positie ten opzichte van de Friese taal en heeft dan ook veel invloed in het gebruiken van taal. Als kinderen de Friese taal op school leren kunnen zij dit meenemen door als burger in de maatschappij het Fries actief te gebruiken en zo de positie van de Friese taal versterken.

Volgens Oosterlo, A. & Paus, H. (2005) is argument voor meertaligheid met name een pedagogisch- didactische reden. Door het Fries te veranderen van de omgangstaal naar voertaal wil men Fries een plek geven in het basisonderwijs.

2.3.3 Taak van de leerkrachten bij drietalig onderwijs

Voor de groepsleerkracht is een centrale rol weggelegd bij het verwezenlijken van drietaligheid. Het is belangrijk dat de leerkracht alle drie de talen beheerst. Daarnaast is het van belang dat de leerkracht differentieert, goed taalonderwijs kan geven en de didactiek voor drietalig onderwijs machtig is. Het is een vereiste dat de leerkracht een positieve attitude heeft ten opzichte van alle drie de talen.

De leerkracht geeft afwisselend les in het Nederlands, Fries en Engels. Dit met Nederlandstalig, Friestalig en Engelstalig materiaal.

Om de drie talen op een natuurlijke wijze toe te passen is de uitdaging binnen het drietalig onderwijs. De leerkracht zorgt voor een structurele aanpak en voor duidelijke aanwijzingen. De leerkracht besteedt aandacht aan de wijze waarop de interactie vorm en inhoudt krijgt.

Volgens Goodijk, E. (2010) is het essentieel dat de leerkrachten zorgen voor onderlinge afstemming in het team. Binnen het team maken leerkrachten afspraken op welke manier zij hun gedrag ten opzichte van meertaligheid kunnen verbeteren en hoe zij elkaar daar bij gaan ondersteunen. Dit behoort te worden vastgelegd in het taalbeleid van de school.

Er ligt ook een rol bij de leerkrachten in de communicatie met ouders. De leerkracht dient ervoor te zorgen dat er positieve signalen worden afgegeven richting de ouders omtrent meertaligheid. Het spreken van een andere taal naast de thuistaal kan kansen bieden. Door het stimuleren van meertaligheid zijn ouders zich meer bewust van hun opvoedende rol ten aanzien van het Nederlands.

2.4. Fries taalonderwijs

2.4.1 Geschiedenis van het Friese taalonderwijs

Vanaf 1980 is het Fries een verplicht vak op school, het gebruik van het Fries als voertaal is echter facultatief. Begin jaren '80 wordt er een groot SLO-project opgezet en uitgevoerd. Namelijk: 'Het leerplan Fries'. Bij het leerplan hoort een boek met achtergrond informatie en praktische suggesties om het leerplan te vertalen naar de praktijk. Ook biedt het scholen hulp de aandacht voor het Fries op te nemen in het schoolwerkplan. Zo beschrijven Oosterlo, A. & Paus, H. (2005).

In 1993 kwamen de eerste kerndoelen aan bod met betrekking op het leerstofaanbod. De kerndoelen voor het Fries zijn gelijk aan de kerndoelen voor het Nederlands. Het beleid is dan ook gericht op volledige tweetaligheid. In de praktijk blijkt dit anders. Er zijn nog duidelijke verschillen te onderscheiden in het leerstofaanbod voor het Fries en het Nederlands. Het Nederlands wordt nog steeds meer gebruikt dan het Fries. 30 tot 45 minuten is wat er besteed werd in de klas aan het vak Fries. In de onderbouw werd het Fries nog wel als voertaal gebruikt maar in de bovenbouw niet tot weinig. Dit leidde tot eentaligheid en tot gedeeltelijke tweetaligheid.

In 2006 werden nieuwe kerndoelen ontwikkeld. Doormiddel van de kerndoelen is het mogelijk om het onderwijsaanbod doelmatig af te stemmen op de taal en de competenties van de leerlingen. Het beleid is gericht op meertaligheid voor de tweetalige leerlingen en het Fries. Voor kinderen die Nederlands spreken is er een geringe manier van tweetaligheid. Toch beoogt men voor alle leerlingen een optimaal leerrendement. De keuzes en aanpak die een school hiervoor ontwikkelt, zijn verwerkt in het taalbeleidsplan.

2.4.2 Vormgeving van Fries taalonderwijs

Leerlingen behoren op te groeien in een rijke taal-leeromgeving want woordkennis is essentieel bij luisteren en spreken. En in de latere ontwikkeling bij lezen en schrijven. Bij woordenschatontwikkeling zijn een aantal factoren van belang. Hier ligt zowel een rol voor de leerkrachten als voor de ouders. Het is belangrijk dat ouders een gedifferentieerde woordenschat aanbieden. Dit geldt voor zowel woordkeuzes met voorwerpen in de omgeving maar ook woordkeuzes met betrekking tot gevoelens en gedachten. Ouders dienen woorden gevarieerd en juist te benoemen.

Gewichtig is dat woorden in diverse situaties en contexten worden aangeboden. Dit resulteert in praten met leerlingen wat een positief effect heeft op de woordenschatontwikkeling. Leerlingen moeten zelf de kans krijgen om hun gedachten onder woorden te brengen. Door op deze wijze te werk te gaan leren zij woorden actief te gebruiken.

De taak van leerkrachten en ouders is hierbij het geïnteresseerd luisteren en doorvragen. Door inhoudelijk te reageren begrijpen de leerlingen dat er oprecht naar hen geluisterd wordt. Hierdoor kunnen zij op een natuurlijke wijze hun woordenschat vergroten.

Wanneer leerkrachten de leerlingen veel voorlezen geeft dit een degelijke voorsprong op de woordenschatontwikkeling. Dit geldt ook voor kinderen die thuis veel voorgelezen worden door hun ouders.

Leerkrachten werken met kerndoelen, tussendoelen en leerlijnen voor het Friese taalonderwijs. Door aan te sluiten op het natuurlijke taalontwikkelingsproces sluit de leerkracht aan op het uitgangspunt van meertalig onderwijs. Het uitgangspunt van meertalig onderwijs is taal leren door taal te gebruiken. Dit geldt ook voor de Friese taal. Leerlingen ervaren bij het gebruiken van taal, de zin en functie van taal, dit wordt gerealiseerd door samenhang en continuïteit in het taalonderwijs aan te brengen.

Het aanbod is dus belangrijk. Met het aanbod gaat het om een rijke leeromgeving welke ruimte biedt om taal te leren. Daardoor kunnen leerlingen op een betekenisvolle wijze taal verwerven en hebben zij de mogelijkheid om zelf initiatieven te nemen, te onderzoeken en te experimenteren met taal. Hierbij kan men denken aan een Friese taalmethode, Friese materialen, Friese opdrachten, Friestalig uitleg en een Friese leeshoek met Friese prentenboeken en Friese leesboeken.

2.5 Woordenschatontwikkeling

2.5.1 Verloop van woordenschatontwikkeling

De woordenschatontwikkeling ontwikkelt zich in vier stadia. In het eerste stadium gebruiken kinderen woorden bewust. De woorden hebben een communicatieve functie. Dat betekent dat de woorden worden benut om iets duidelijk te maken. Dit stadium doet zich voor rond het eerste levensjaar. In het tweede stadium beschikken kinderen over woorden waarmee zij personen en voorwerpen kunnen benoemen. Dit kunnen ook activiteiten zijn. Dit heeft voornamelijk betrekking op zaken uit de leefomgeving van kinderen. Dit stadium vindt plaats wanneer een kind 18 á 19 maanden oud is. In het derde stadium groeit er samenhang tussen de woorden die kinderen weten. Ze leren dat er een rangschikking in woorden is en dat woorden in meerdere omstandigheden te gebruiken zijn. Dit stadium doet zich voor rond het tweede levensjaar. In het vierde stadium produceren kinderen woorden in netwerken. Dat betekent dat kinderen onderkennen dat er een variatie aan relaties tussen woorden is. Dit geldt voor het niveau van de betekenis en het niveau van de vorm. Kinderen gaan begrijpen dat er woorden zijn die dezelfde betekenis hebben. Daarnaast beseffen kinderen dat er woorden zijn die een functionele relatie bevatten en dat er woorden zijn die binnen een categorie passen. Kinderen verbinden woorden met elkaar door eigen ervaringen.

De wijze waarop leerlingen woorden verwerven verloopt in bepaalde fases. Wanneer leerlingen begrijpen dat een woord in een bepaalde context ergens naar verwijst, zijn zij aan het labelen. Wanneer leerlingen begrijpen dat een woord ook in andere contexten toepasbaar is, zijn zij aan het categoriseren. De laatste fase is het opbouwen van netwerken. Leerlingen zijn aan het netwerken wanneer zij relaties leggen met andere woorden. Met netwerken worden betekenisrelaties bedoeld.

Bij de woordenschatontwikkeling is het van belang dat leerlingen relaties leren leggen tussen woorden. Woorden staan onderling met elkaar in verbinding. De woorden hebben plaats binnen een netwerk en breiden zich uit. Daardoor wordt het netwerk groter en kunnen leerlingen meer woorden leren begrijpen en gebruiken.

De rol van de leerkracht hierbij is het systematisch opbouwen van een samenhangend netwerk, een netwerk van betekenisrelaties. Bij kleuterklassen wordt gebruik gemaakt van kernwoorden binnen een thema. Naast de kernwoorden kunnen er extra woorden aangeboden worden. Alle leerlingen dienen de kernwoorden te kennen. De leerlingen met een rijkere woordenschat krijgen extra woorden aangeboden.

2.5.2 Verschil tussen passieve woordenschat en actieve woordenschat

Er zijn twee manieren van woordenschatverwerving. Zo is er de receptieve woordenschatverwerving en de productieve woordenschatverwerving.

Receptieve woordenschatverwerving wordt ook wel de passieve woordenschatverwerving genoemd. Dit omdat leerlingen bij de passieve woordenschatverwerving de woorden die zij leren, moeten leren begrijpen. Wanneer leerlingen een woord begrijpen, beheersen zij een woord.

De productieve woordenschatverwerving wordt ook wel de actieve woordenschatverwerving genoemd. Wanneer leerlingen een woord op dit niveau kennen, beheersen zij het woord productief. Dat betekent dat zij het woord dan ook daadwerkelijk gebruiken. Het woord wordt actief gebruikt in verschillende situaties.

De actieve woordenschat is kleiner dan de passieve woordenschat. Volgens Beernink, R. (2006) is het daarom een vereiste dat het aanbod van woorden in prentenboeken en verhalen van een hoger niveau moet zijn dan het taalgebruik van de leerlingen.

Van belang is dat de nieuw geleerde woorden worden opgenomen in het netwerk wat de leerlingen hebben aangelegd. Daarvoor moeten relaties met andere woorden gemaakt worden. Als leerlingen een woord frequent tegenkomen in diverse contexten, leren zij betekenisaspecten van een woord kennen. Dit geldt ook voor de gebruiksaspecten. Hierdoor neemt het actieve woordgebruik toe. De leerkracht werkt aan de woordenschatuitbreiding door hier intensief en gestructureerd aandacht te besteden.

2.5.3 Woorden die leerlingen dienen te kennen

De woorden die leerlingen dienen te leren zijn te verdelen in twee categorieën. Dit zijn de inhoudswoorden en de functiewoorden. Tot de inhoudswoorden kan men de zelfstandige naamwoorden, de werkwoorden en de bijvoeglijke naamwoorden toekennen. Onder de functiewoorden vallen bijwoorden, lidwoorden, telwoorden, tussenwerpsels, verbindingswoorden, voorzetsels en voornaamwoorden.

Het leren van functiewoorden gaat samen met de denkontwikkeling van leerlingen. Voor het leren van functiewoorden is bij de leerlingen een vorm van abstractievermogen nodig. Gevolg hiervan is dat functiewoorden gemiddeld later worden beheerst. Volgens Beernink, R. (2006) is het van belang dat bij het aanbieden van nieuwe zelfstandige naamwoorden dat de leerkracht hierbij altijd het lidwoord aanbiedt. Voor Nt-2 leerlingen is het gebruik van bepaalde lidwoorden niet altijd zo logisch als de lidwoorden die bij de moedertaal worden gebruikt. Dit geldt ook voor de Friese woordenschat.

2.5.4 Strategieën ter bevordering van de actieve woordenschat

Voordat de leerkracht de strategieën inzet wordt eerst een keuze gemaakt van de aan te leren woorden. Hierbij moet de leerkracht rekening houden met een aantal punten. Het is van belang dat een groot deel van de leerlingen de betekenis van het aan te leren woord niet kennen. Het woord moet functioneel zijn voor de leerlingen. Dat betekent dat de leerlingen het woord kunnen gebruiken in de situaties in hun leefomgeving. Het woord moet passen bij het aangeboden thema.

De leerkracht maakt een selectie van woorden aan de hand van een prentenboek. Hierbij bekijkt de leerkracht welke woorden onbekend zijn voor de leerlingen. Daarbij dient de leerkracht rekening te houden met de verschillen in woordenschat tussen de leerlingen. Daarom differentieert de leerkracht met niveaus in de woordenlijsten. Er is een woordenlijst voor de leerlingen die een geringe woordenschat hebben en een woordenlijst voor leerlingen die over een ruimere woordenschat beschikken.

Volgens Elsäker, W. & Peters, S. (2006) kan de leerkracht ter bevordering van de actieve woordenschat diverse strategieën inzetten. Een voorbeeld daarvan is de Viertakt van Van den Nulft en Verhallen.

Als eerst activeert de leerkracht de voorkennis met betrekking tot de gebruikte woorden. Dit noemen we voorbereiden. Daarna worden de woordbetekenissen uitgelegd. Het zogenoemde semantiseren. Vervolgens worden de woorden en betekenissen ingeoefend. Hierbij worden de woorden en betekenissen verankerd in het geheugen door oefening en herhaling. Dit wordt consolideren genoemd. Tot slot wordt nagegaan of de leerlingen de behandelde woorden en betekenissen begrijpen door deze terug te vragen. Dit noemen we controleren.

Volgens Elsäker, W. & Peters, S. (2006) kan de leerkracht naast bovenstaande strategie, het vierstappenplan naar ontwerp van Marijke Kienstra inzetten. De eerste stap is woorden selecteren. Hierbij biedt de leerkracht woorden aan in een betekenisvolle context. Dat betekent dat de leerlingen woorden leren rond een thema. Er is samenhang tussen de woorden en de woorden passen bij activiteiten die zinvol zijn voor leerlingen. De tweede stap is het verduidelijken van betekenissen. Hierbij bespreekt de leerkracht de betekenissen van de nieuwe woorden met de leerlingen. De woorden worden verduidelijkt door deze uit te leggen, uit te beelden en uit te breiden. De derde stap is het herhalen en oefenen. Hierbij organiseert de leerkracht diverse activiteiten voor de leerlingen zodat zij de nieuwe woorden zelf gaan gebruiken en herhalen. Dit totdat de leerlingen de nieuwe woorden en betekenissen begrijpen. De vierde stap en daarmee de laatste stap is het controleren. Hierbij gaat de leerkracht na of de kinderen de nieuwe woorden begrijpen en kunnen gebruiken.

Bij de tweede stap, van beide modellen kan de leerkracht de nieuwe woorden verduidelijken doormiddel van 'de drie uitjes'. De 'uitjes' staan voor Uitbeelden, Uitleggen en Uitbreiden. Het uitbeelden is visueel. Daarbij laat de leerkracht een voorwerp zien, voelen, ruiken en- of proeven. Dit kunnen ook foto's, illustraties of tekeningen zijn. De leerkracht kan iets uitbeelden of voordoen. Daarbij maakt de leerkracht gebruik van de stem, gezichtsexpressie en gebaren. De leerlingen kunnen door iets te doen het woord ervaren. Het uitleggen is verbaal. Hierbij wordt er een definitie van het woord gegeven. Hierbij zet de leerkracht het woord op afwisselende manieren in. Er kan een voorbeeld gegeven worden in een zin, zodat het woord duidelijk wordt. Het noemen van antoniemen hoort hier ook bij. Wanneer dit nodig is kan een vertaling worden gegeven van het woord in de moedertaal van een NT-2 leerling. Het uitbreiden is zowel verbaal als non-verbaal. Hierbij laat de leerkracht zien bij welke andere woorden het woord past. Dit kan met materialen en tekeningen. De leerkracht wijst de leerlingen op de context.

2.6 Woordenkennis

2.6.1 De hoeveelheid woorden die leerlingen leren in groep 1

Een vierjarige leerling kent receptief tussen de 3000 en 3200 woorden. Ieder leerjaar tot en met groep 4 komen daar gemiddeld 600 woorden bij. Aan het eind van groep 1 kennen leerlingen gemiddeld 3800 woorden.

2.6.2 De hoeveelheid woorden die leerlingen leren in groep 2

Een vijfjarige leerling kent receptief gemiddeld 3800 woorden. Daar komen 600 te leren woorden bij. Leerlingen moeten aan het eind van groep 2 ongeveer 4200 woorden kennen.

2.6.3 De hoeveelheid woorden aan eind van de basisschoolperiode

Vanaf groep 5 leren leerlingen tussen de 1700 en 3000 woorden per jaar. Aan het eind van de basisschoolperiode moeten leerlingen ongeveer 17000 woorden kennen.

2.7 Prentenboeken

2.7.1 Definitie van prentenboeken

Meelis-Voorma, T., Molenaar, P. & Overmeijer, H. (2008) geven de volgende definitie van prentenboeken (blz. 84): 'Prentenboeken zijn boeken waarin een tekst en afbeeldingen samen een verhaal vertellen'.

In prentenboeken zijn er vaak meer illustraties dan tekst te vinden. Meelis-Voorma, T., Molenaar, P. & Overmeijer, H. (2008) doen de volgende uitspraak over illustraties (blz. 94): 'De afbeeldingen zijn de betekenisdragers. De leerlingen gebruiken deze afbeeldingen om het verhaal te construeren'.

Leerlingen komen in prentenboeken verschillende verhalen en afbeeldingen tegen. In prentenboeken is er een vaste manier van vormgeving.

Er zijn zowel eenvoudige prentenboeken als ingewikkeldere prentenboeken verkrijgbaar. Voor leerlingen is het moeilijker om tot een juiste interpretatie van het verhaal te komen bij de ingewikkeldere prentenboeken. Hierbij moeten zij constant heen en weer kijken tussen de tekst en de afbeeldingen. Deze prentenboeken zijn dan ook geschikt voor leerlingen wie meer ervaring hebben met lezen.

Het taalgebruik in prentenboeken heeft meerdere niveaus. Er is afwisseling van concreet taalgebruik tot abstract taalgebruik. Hierbij onderscheidt men eenvoudige zinspatronen en teksten en complexe zinsstructuren en teksten. Wanneer een zin uit hoofd- en bijzinnen bestaat is een zinsstructuur complex.

Naast het taalgebruik kennen ook de afbeeldingen verschillende niveaus. Illustratoren maken vaak gebruik van stilistische kenmerken. Karikatuur en humor kunnen in prentenboeken voorkomen. Deze vorm van afbeelden is vaak nog abstract voor jonge leerlingen en maakt het daarmee een moeilijke vorm van illustreren. Er zijn vier typen prentenboeken. Als eerste zijn er de kijk-en-speelboeken. Dit wordt veelal toegepast bij baby en peuterboekjes. De tekst is een onderschrift en heeft veelal een informatief karakter.

Ook zijn er de twee-in-één-verhalen. Dit zijn twee verhalen die zich tegelijkertijd afspelen. De inhoud van de verhalen is grotendeels hetzelfde echter de vorm ervan is verschillend. De afbeeldingen vertellen het verhaal anders dan de tekst dat doet. Er is samenhang tussen de tekst en de afbeeldingen.

Daarnaast zijn er de geïllustreerde verhalen. Bij deze verhalen is de tekst uitgebreid. De afbeeldingen zijn ondergeschikt aan de tekst. Het verhaal kan ook worden vertelt zonder de afbeeldingen.

Voor jonge leerlingen geldt dat de afbeeldingen een beeld geven van wat er zich afspeelt in het verhaal. Voor oudere leerlingen geldt dat de afbeeldingen hen helpen zich een voorstelling te maken van de achtergrond van het verhaal.

Tot slot zijn er de prentenboeken zonder woorden. Bij deze prentenboeken is de samenwerking tussen de tekst en de afbeeldingen minimaal. De titel geeft alleen nog verbale informatie.

In prentenboeken zijn de hoofdpersonen vaak dieren. Meestal zijn prentenboeken met dierverhalen moralistisch van aard. Leerlingen identificeren zich gemakkelijk met dieren. Daardoor is het verhaal herkenbaar voor de leerlingen. Het morele denken gebeurt volgens Kohlberg op drie niveaus. Meelis-Voorma, T., Molenaar, P. & Overmeijer, H. (2008) beschrijven de niveaus (blz. 109):

Als eerst komt het preconventioneel niveau. De leerling is zich bewust van goed en kwaad. Deze begrippen zijn verbonden met fysieke gevolgen. Hierbij hoort de fase van 'straf en gehoorzaamheid'. Wat beloond wordt, is goed. Wat gestraft wordt, is fout. Daarna volgt de 'instrumentele fase'. Wat de behoeften bevredigt is goed. Aardig gedrag wordt beantwoord.

Het tweede niveau is het conventioneel niveau. Als maatstaaf voor goed en kwaad zijn de verwachtingen van ouders, vrienden en de samenleving belangrijk. Hierin ziet men de fase van 'good boy', 'nice girl'. Wat anderen prettig vinden is goed, wat de meerderheid doet is normaal. Daarna volgt de fase van 'law and order'. Hierbij hangen goed en kwaad samen met de vaste regels en de handhaving van maatschappelijke orde.

Het derde en daarmee het laatste niveau is het postconventioneel niveau. Hier gaat het om de individuele opvattingen van goed en kwaad. Hierbij hoort de fase van 'maatschappelijk contract'. Je moet je aan de regels houden, maar deze kunnen veranderd worden op grond van redelijke argumenten of maatschappelijk nut. Tot slot komt de 'principiële fase. Goed en kwaad zijn afhankelijk van een gewetensbeslissing gebaseerd op algemene etnische principes.

Een voordeel van het lezen van prentenboeken is dat iedere leerling een prentenboek op zijn eigen niveau kan lezen en begrijpen. Volgens Kohlberg zijn deze fasen universeel. Dat betekent dat deze niet afhankelijk zijn van culturele en sociale factoren. Alle leerlingen doorlopen de fases in deze volgorde. Wel is er verschil in tempo. Niet alle leerlingen bereiken de zesde fase. Tussen het tiende en het dertiende levensjaar bereiken de leerlingen het conventioneel niveau. Leerlingen naderen de overgang naar het postconventioneel niveau gemiddeld op het zestiende levensjaar.

2.7.2 Belang van het lezen van prentenboeken

Door het lezen van prentenboek komen leerlingen in een andere wereld terecht. Hun eigen wereld. Ze gaan helemaal op in het verhaal en leven zich in in de hoofdpersonen. Daarom zijn prentenboeken een goede basis voor educatie.

Het vermogen van prentenboeken zit in de combinatie van beeld en tekst. Wanneer leerlingen nieuwe informatie krijgen aangereikt, wordt het onthouden van deze nieuwe informatie gemakkelijker gemaakt door het te ondersteunen met woord en beeld. De oorzaak hiervan ligt in de hersenen. Als verbale en visuele gegevens bij elkaar worden gebracht in de hersenen kan de informatie zich beter verwerken. Leerlingen onthouden nieuwe stof hierdoor beter en langer.

Leerlingen wie regelmatig voorgelezen worden, lezen graag en lezen meer dan leerlingen die minder voorgelezen worden. Door het inzetten van prentenboeken laten leerlingen vooruitgang zien bij o.a. de woordenschatontwikkeling, leesbegrip, kennis van de wereld, fantasie en waardering voor de literatuur. Volgens Nieuwmeijer, C. (2008) stimuleert de leerkracht door het aanbieden van prentenboeken de leesmotivatie van leerlingen.

Het werken met prentenboeken is een voorbereiding op het lezen. Aan het echte lezen gaat beeldlezen vooraf. Dit beeldlezen vindt plaats in groep 1 en 2. Beeldlezen betekent het begrijpen van een verhaal door te aanschouwen. Door beeldlezen kunnen leerlingen een prent bekijken en

begrijpen. Zij leren dat geschreven taal gemaakt kan zijn door iemand die niet daadwerkelijk aanwezig is op dat moment en dat de verhalen plaats kunnen vinden buiten de 'werkelijke tijd'.

Beeldlezen is een voorwaarde om in groep 3 te leren lezen. Het is essentieel voor de leesontwikkeling dat er vanaf groep 1 systematisch naar prenten gekeken wordt. Daarbij is het van belang dat leerlingen bewust leren kijken naar prenten. Daardoor leren leerlingen oog krijgen voor de verhaallijn. Daarnaast leren zij verwoorden van wat zij zien. Oog voor detail en stijlkenmerken van de illustrator volgen daarop. Ook ontdekken leerlingen vormen van beeldhumor. Bij een serie prentenboeken kunnen leerlingen symboliek onderkennen. Dit is niet bij alle prentenboeken van toepassing.

Er zijn 3 niveaus van beeldlezen te onderscheiden.

Niveau 1: Leerlingen omschrijven wat zij aanschouwen op een prent. Leerlingen leggen relaties tussen beeldelementen op een prent.

Niveau 2: Leerlingen leggen relaties tussen de prenten onderling. Hierdoor ontstaat een verhaallijn. De tekst heeft hierbij een ondersteunende functie.

Niveau 3: Leerlingen begrijpen verwijzingen naar andere beelden of gebeurtenissen en- of de symboliek van prenten in het verhaal aan de hand van de prent.

Janssen-Vos, F. (2002) benadrukt het belang van lezen van prentenboeken omdat activiteiten met prentenboeken de leerlingen op een betekenisvolle manier inleiden in de mogelijkheden van lezen en schrijven. Leerlingen leren de betekenis kennen van gedrukte taal, daarnaast leren zij de relatie kennen tussen gedrukte en gesproken taal en leren dat een tekst altijd iets bedoelt. Daarnaast leren zij dat een boodschap op verschillende wijzen vorm gegeven kan worden in teksten en prenten. Dit zorgt voor een motiverend effect in de volgende ontwikkelingen van de geletterdheid.

Leerlingen willen de wereld van geschreven taal die zich om hen heen bevindt begrijpen. Zij hebben op jonge leeftijd het besef dat woorden bestaan uit verschillende klanken. Dit ontwikkelt zich in de fase van de ontluikende geletterdheid. De fase waarin leerlingen op spontane wijze gaan lezen en schrijven. Van belang hierbij is dat de leerlingen voldoende gelegenheid krijgen om deze fase voldoende te ontwikkelen in betekenisvolle situaties en door een rijk leerstofaanbod. Prentenboeken zijn hierbij een handig hulpmiddel. Leerlingen kunnen woorden, zinnestukjes of de betekenis die zij geven aan een illustratie, zelf schrijven en- of stempelen van woorden en zinnen als bijschrift van hun werk is een goede manier om de woordenschat van de leerlingen te vergroten. De leerkracht draagt probleemstellingen voor maar de voorkeur gaat er naar uit om de leerlingen zelf met vragen en problemen te laten komen? Op deze wijze bedenken zij zelf ideeën en ontwikkelen zij hun probleemoplossend vermogen.

Naast de taalkundige ontwikkeling biedt het werken met prentenboeken bij diverse vak- en vormingsgebieden ook ontwikkelingskansen. Hierbij integreert de leerkracht prentenboeken in een les van een ander vakgebied. Het prentenboek biedt mogelijkheden voor rekenontwikkeling, wereldoriëntatie, beeldende vorming, muzikale vorming en voor bewegingsonderwijs. Een prentenboek kan een goede verbinding zijn tussen leerstof en de ontwikkelingsmogelijkheden van de leerlingen.

Tot slot heeft het werken met prentenboeken een positieve invloed op de sociaal- emotionele ontwikkeling. De inhoud van een prentenboek is voor leerlingen waar het om gaat. Met elkaar plezier beleven aan een verhaal. Omdat prentenboeken betekenisvol voor leerlingen zijn geven deze leerlingen de kans om over eigen ervaringen te denken en te praten. Hierdoor biedt de leerkracht de leerlingen mogelijkheden zich te uiten in een veilige omgeving waar naar elkaar geluisterd wordt.

2.7.3 Didactische mogelijkheden bij het lezen van prentenboeken

Er zijn diverse didactische mogelijkheden bij het gebruik van prentenboeken. De leerkracht kan met de leerlingen een gesprek voeren over het prentenboek. Door de leerlingen te vragen welke gebeurtenissen hebben plaatsgevonden, welk gevoel zij daarbij kregen en dit te beargumenteren krijgen zij ruimte om hun eigen beleving van het verhaal te vertellen. Deze gesprekken kunnen in de kring plaatsvinden maar ook in tweetallen of in groepjes. Door elkaar te vertellen over de eigen beleving van het verhaal leren leerlingen dat er ook andere belevingen zijn en leren ze zich in te leven in gevoelens van klasgenootjes.

De leerkracht werkt aan de hand van het prentenboek aan de woordenschatontwikkeling van de leerlingen. Dit doet de leerkracht door gesprekken met de leerlingen te voeren over het verhaal of de prenten.

De leerkracht kan de leerlingen het verhaal laten naspelen in een rollenspel of een toneelstukje. De leerlingen leren zich uiten en moeten naar woorden en betekenissen teruggrijpen die zij eerder hebben gehoord in het verhaal. Daarnaast leren ze communiceren met klasgenootjes. Op deze wijze leren leerlingen van en met elkaar. Hierdoor leren zij nieuwe woorden en zinnen gebruiken en wordt de woordenschat ongemerkt vergroot.

De leerlingen kunnen liedjes zingen die passen bij het thema van het prentenboek. Dit kunnen liedjes zijn die passen bij het onderwerp van het prentenboek maar dat kunnen ook liedjes zijn die passen bij de gevoelswaarde van het prentenboek. Zo kunnen er vrolijke liedjes gezongen worden maar ook droevige liedjes.

Daarnaast kunnen de leerlingen muziek maken dat past bij het verhaal. Leerlingen kunnen daarmee geluiden nabootsen of imiteren die de hoofdpersonen uit het boek zouden kunnen maken. Ook kunnen zij muziek maken naar aanleiding van emoties. Op deze wijze kunnen leerlingen zich inleven, in het verhaal.

Leerlingen kunnen ook werkstukjes maken met betrekking tot het verhaal. Op deze wijze leren zij het verhaal uit te beelden. Dit uitbeelden kan naar het onderwerp maar ook naar de emotie of de symboliek van het verhaal. Een voorwaarde is dan wel dat de leerlingen de symboliek van het verhaal begrijpen.

Het gebruik van prentenboeken heeft meerdere mogelijkheden. Een voorbeeld daarvan is het werken in projecten. Prentenboeken zijn in te zetten wanneer er in projecten wordt gewerkt. Het prentenboek vormt dan een thema. Vanuit het beginpunt van het thema worden er verschillende vakgebieden geïntegreerd. Van daaruit kan de leerkracht aansluiten op behoeften van leerlingen met een verscheidenheid aan werkvormen en vakinhouden. Op deze manier kunnen leerlingen zich de nieuwe informatie op diverse wijzen tot zich nemen.

2.7.4 Criteria aan prentenboeken

Prentenboeken die worden ingezet in groep 1/2 behoren een duidelijke verhaallijn te volgen. Dat betekent dat er een duidelijke inleiding, kern en afsluiting in het boek verwerkt is. In een dergelijk prentenboek doet zich een probleem voor. Er wordt een avontuur beleefd want het probleem dient te worden opgelost. Ook bevat het prentenboek een of meerder hoofdrolspelers die kenmerkend zijn voor het verhaal. Daarnaast moet het prentenboek aantrekkelijke illustraties voor de leerlingen bevatten. Deze criteria zorgen ervoor dat een leerkracht het prentenboek als vertrekpunt voor diverse lessen kan gebruiken en voldoende aanknopingspunten heeft voor het beleven van het verhaal wat resulteert in een betekenisvolle situatie voor de leerlingen.

2.8 Het taalbeleid op School X

Het betreft het taalbeleidsplan van periode vanaf het jaar 2011 tot en met het jaar 2015.

Het taalbeleidsplan beschrijft dat School X in drietalige school is. Zij stellen dat meertalig onderwijs een meerwaarde heeft voor de taalontwikkeling van de kinderen. In het bijzonder in de taalgevoelige leeftijd tot 7 jaar. Daarnaast wil de school een bijdrage leveren aan het behoudt van de Friese taal met daarbij de Friese cultuur.

It Twaspan geeft te kennen dat zij mondeling taalgebruik even belangrijk vinden als schriftelijk taalgebruik.

In het taalbeleidsplan wordt aangegeven dat de leerlingen vragen om 'meer dan gewoon' taalonderwijs. Dit omdat het taalniveau, bij aanmelding van de leerlingen, vaak lager ligt dan het landelijk gemiddelde.

In het taalbeleidsplan staat dat ongeveer 50% van de kinderen het Fries als moedertaal heeft , terwijl de andere helft Nederlands als moedertaal heeft. Twee kinderen hebben gedurende de eerste zes tot zeven levensjaren Engels als moedertaal gehad. Alle kinderen beheersen het Nederlands en het Fries passief.

Ook geeft het taalbeleidsplan aan dat alle teamleden tweetalig zijn. Nederlandstalig en Friestalig. Zowel mondeling als schriftelijk. Voor correct Fries taalonderwijs is een juiste beheersing van de Friese taal door leerkrachten een voorwaarde. Drie leerkrachten beschikken over de aantekening Frysk. Eén leerkracht is in bezit van 'It foech Frysk'. Vier leerkrachten en de onderwijsassistent hebben de cursus "Classroom English" afgerond.

Bij de communicatie op school wordt zowel Nederlands als Fries gebruikt. Daarnaast wordt er in gewerkt met minimaal drie stagiaires per jaar, die bij voorkeur tweetalig zijn. Het passief beheersen van de Friese taal is voor hen een voorwaarde.

De praktijk met betrekking tot de voertaal, de instructietaal en de omgangstaal is als volgt:

Alle leerlingen verstaan zowel Nederlands als Fries;

Alle leerkrachten verstaan Nederlands, Fries en Engels;

Alle leerkrachten hebben een bevoegdheid om les te geven in Fries en Nederlands;

Alle leerkrachten hebben deelgenomen aan een cursus Engels;

In elke groep zijn duidelijke afspraken gemaakt over drietaligheid in de dagelijkse praktijk;

Leerkrachten, leerlingen en ouders zijn op de hoogte van deze taalafspraken;

De afspraken worden gevisualiseerd met een vlaggetje.

In het taalbeleidsplan heeft het team van School X doelen opgesteld tot en met het leerjaar 2015. Eén van deze doelen luidt als volgt: De kinderen hebben als ze de school verlaten een woordenschat die minstens op het niveau van het Nederlandse gemiddelde ligt.

Methoden en materialen voor groep 1 en 2 waarvan het bij Nederlandse taalonderwijs gebruik worden gemaakt zijn Piramide, Taal op maat, Leesweg/ Leespadaal en Veilig leren lezen. Voor het Friese taalonderwijs wordt gebruikt gemaakt van de methode Studio F. Voor het Engels taalonderwijs wordt gebruikt gemaakt van de methode My name is Tom.

De bestede tijd aan taalonderwijs voor groep 1 en 2 voor het Friese taalonderwijs bedraagt ongeveer 50% van het Fries als voertaal. Dit is verdeeld in 3 delen waarbij Fries de voertaal is.

Maandagochtend is de voertaal/instructietaal Nederlands;

Maandagmiddag is de voertaal/instructietaal, eerste half uur Engels, daarna Fries;

Dinsdagochtend is de voertaal/instructietaal Nederlands;

Dinsdagmiddag is de voertaal/instructietaal Fries;
Woensdagochtend is de voertaal/instructietaal Fries;
Donderdagochtend is de voertaal/instructietaal Nederlands;
Vrijdagochtend is de voertaal/instructietaal Fries.

Taalsintrum Frysk heeft een gevarieerd aanbod van Fries lesmateriaal voor zowel klassikale lessen als voor individuele leerlingen waar deSchool X gebruik van maakt. De school wordt voor het traject 3TS begeleid door een onderwijsadviseur van Cedin. De school maakt gebruik van de faciliteiten van Netwurk 3TS.

Ieder jaar worden in januari en juni de onderstaande toetsen afgenomen en verwerkt in het LVS. Voor groep 1 en 2 wordt de toets Taal voor kleuters van Cito gebruikt. Daarnaast is er de signaleringslijst voor beginnende geletterdheid.

Het taalbeleidsplan beschrijft dat hetSchool X naast bovenstaande toetsingsvormen een methodeonafhankelijk leerlingvolgsysteem kent, waarin twee keer per schooljaar met methodeonafhankelijke toetsen gewerkt wordt. Hier wordt alleen gesignaleerd. Het LVS dekt niet alle terreinen. Het begrip lezen, technisch lezen, spelling, Cito taal worden getoetst.

De kinderen van School X hebben de laatste 4 jaren meegedaan aan "It Frysk eksamen A en/of B" en scoorden daarbij boven het provinciaal gemiddelde.

In het taalbeleidsplan wordt aangegeven dat een taalrijke leeromgeving en voorbeeldfunctie van de leerkracht en de directeur gewaarborgd worden op School X. Er wordt doelgericht gewerkt aan goed taalonderwijs. Er wordt gewerkt vanuit HGW. Er is een taalrijke leeromgeving ingericht vanuit de eigen taalmethoden.

De directeur en de taalcoördinator opperen ideeën, geven suggesties en dragen materialen aan. De directeur en taalcoördinator houden recente ontwikkelingen bij en leggen deze voor aan het team. De leerkrachten houden zich aan afspraken omtrent het taalgebruik. Dat wil onder andere zeggen dat de leerkracht het consequent gebruiken van de drie talen in acht nemen. Dit kan bijvoorbeeld resulteren in dat leerkrachten zorgen dat er in de schoolkrant bijdragen van leerkrachten en leerlingen zijn in 3 talen. De leerkrachten dragen zorg voor een beredeneerd aanbod en borgen de taalrijke leeromgeving. De leerkrachten evalueren plannen aangaande taalactiviteiten.

Het team is eensgezind in haar opvattingen over de structuur, frequentie en speerpunten met betrekking tot het taalonderwijs op de school.

In de hele school is aandacht voor taal op verschillende manieren. Doormiddel van integrale benadering van Nederland, Fries en Engels is er aandacht voor alle drie de talen. Er is een drie talige bibliotheek aanwezig waarbij alle leerkrachten en leerlingen gebruik van mogen maken. Er zijn moderne methoden voor zowel het Nederlandse taalonderwijs, het Friese taalonderwijs en Engels taalonderwijs. Door de hele school hangen drietalige kaartjes om woorden te visualiseren. Zo staat er in de gemeenschapsruimte een seizoensboom. Deze boom wordt ieder seizoen versierd naar aanleiding van het seizoen of thema. Daar komen woordkaartjes op te hangen. Ieder jaar wordt er aandacht besteed aan de Kinderboekenweek. Voorleesdagen.

H. 3. Deelvragen praktijk

In het volgende hoofdstuk worden de deelvragen met betrekking tot de praktijk behandeld. Als eerst wordt ingegaan op de weekindeling m.b.t. het meertalig onderwijs in de klas en op welke wijze drietalig onderwijs wordt vormgegeven in groep 1/2. Daarna wordt beschreven op welke wijze het Fries taalonderwijs wordt vormgegeven. Vervolgens komt de huidige situatie m.b.t. het Friese taalonderwijs in groep 1/2 aan bod. Er wordt ingegaan op de rol van de groepsleerkracht en de didactiek. Als volgt wordt er beschreven welke methodes, instrumenten en leermiddelen worden gehanteerd bij het Fries taalonderwijs. Het lezen van zowel Nederlandse als Friese prentenboeken komt aan de orde. Er wordt aandacht besteed aan actief taalgebruik in de klas, het niveau m.b.t. de actieve, Friese woordenschat van de leerlingen in groep 1/2 en de voertaal tijdens kringgesprekken en overige situaties. Tot slot wordt ingegaan op hoe de leerlingen van groep 1/2 het Fries taalgebruik en het lezen van prentenboeken in de klas ervaren en wordt het leesgedrag m.b.t. prentenboeken in de thuissituatie uitgelicht.

3.1 Weekindeling

In groep 1/2 wordt lesgegeven in het Fries en het Nederlands en is verdeeld in dagdelen. De voertaal op maandagochtend is Nederlands. De voertal op maandagmiddag is het eerste half uur Engels. De rest van de middag wordt Fries gesproken. De voertaal op dinsdagochtend is Nederlands. De voertal op dinsdagmiddag is Fries. De voertaal op woensdagochtend is Fries. De voertaal op donderdagochtend is Nederlands. De voertaal op vrijdagochtend is Fries. In groep 1/2 wordt al een begin gemaakt met de Engelse taalverwerving. Er komt een native speaker op bezoek. Zij leert de leerlingen met behulp van de pop 'Tom', kennis maken met de Engelse taal. Ook wordt er gewerkt aan de Engelse woordenschat. De leerkracht ondersteund hierbij en haakt hier bij andere lessen op in.

Groepsleerkracht I. onderwijst de Friese taal op maandmiddag en dinsdagmiddag. Groepsleerkracht T. geeft Fries taalonderwijs op woensdagochtend en vrijdagochtend. Fries taalonderwijs houdt hier nog steeds in dat de Friese taal niet alleen als vak wordt onderwezen maar als voertaal wordt ingezet.

3.2 Vormgeving

De groepsleerkrachten maken de taal van de dag zichtbaar voor de leerlingen. Dit middels een vlag. De leerlingen weten welke taal er gesproken wordt door de vlag die op de tafel staat. Er zijn drie vlaggen aanwezig in het lokaal. Dit zijn de Nederlandse vlag, de Friese vlag en de Engelse vlag. Wanneer de Friese vlag op de tafel in het midden van de kring staat weten de leerlingen dat er Fries gesproken wordt.

Het presenteren van posters, boeken, illustraties, materialen, woorden en teksten is hierbij ook van toepassing. De leerkrachten op School X werken met drie kleuren. In ieder klaslokaal hangen drie 'handen', elk in een andere kleur. Zo ook bij groep 1/ 2. Op de blauwe hand hangen Nederlandse woorden. Op de gele hand hangen Friese woorden. Op de rode hand hangen Engelse woorden. Deze woorden worden gekozen aan de hand van het thema. Door op deze manier te werk te gaan, blijft het aanbod actueel en wordt de woordenschat van de leerlingen vergroot. Op de thematafel worden de woorden ook met deze kleuren gepresenteerd. Niet alleen tijdens taalactiviteiten maar ook bij andere werk- en speelmomenten werkt de leerkracht met deze kleuren. De leerkracht dient de kleur van de taal zichtbaar te maken zodat de leerlingen weten welke taal gehanteerd wordt tijdens de speel- leermomenten.

3.3 Rol van de groepsleerkracht

De leerkracht heeft een motiverende en stimulerende rol in het taalonderwijs. Gewichtig is dat de leerlingen in aanraking komen met de drie talen. Zij moeten het leuk vinden om deze talen te leren en te gebruiken. Derhalve is het van belang dat de leerkracht een positieve attitude heeft ten opzichte van alle drie de talen en dit uitstraalt richting de leerlingen. Op deze wijze krijgen ook de leerlingen een positieve kijk op het taalgebruik van verschillende talen.

Dit wordt gerealiseerd door taal in alle werkvormen terug te laten komen. Deze rol vervult de leerkracht door o.a. zelf Fries te spreken tijdens de Friese dag. De leerkrachten spreken onderling Fries tegen elkaar wanneer het de Friese dag is. Dit geldt ook voor de Nederlandse en de Engelse dag. Een van de taken van de leerkracht is de leerlingen bewust te maken van het voorrecht dat ze drietalig zijn. Het is noodzakelijk dat het taalaanbod constant wordt verrijkt. Naast het lesstofaanbod wordt ook de communicatie richting ouders aangepast aan de voertaal van de dag. Wanneer de leerkracht in gesprek gaat met een ouder wanneer deze zich in het klaslokaal bevindt, is het belangrijk dat ook hier dezelfde regel gehandhaafd wordt. Zo wordt de taal zichtbaar gemaakt in verschillende situaties en zien de leerlingen dat de taal in deze verschillende situaties toepasbaar is. Tegelijkertijd wordt er gewerkt aan bewustwording van drietaligheid bij de ouders.

3.4 Huidige situatie Fries taalonderwijs

De leerlingen in groep 1 leren aan het begin van het schooljaar dat er verschillende talen zijn. Naarmate de tijd verstrijkt leren zij zich in verschillende talen uit te drukken. De leerlingen in groep 2 zijn zich hier al meer van bewust. Zij begrijpen het begrip 'drietaligheid'. Op School X is er een nieuwe beweging gaande. Het merendeel van de nieuwe leerlingen die in groep 1 binnenkomen hebben het Nederlands als moedertaal. De leerkrachten van de onderbouw nemen waar dat er meer tijd moet worden besteed aan de Friese taalverwerving omdat de beginsituatie in deze anders ligt dan voorheen. Dat betekent dat het leerstofaanbod voor Fries taalonderwijs aangepast moet worden aan de behoefte van de leerlingen. Tot op heden zijn hier geen duidelijke ontwikkelingen in aangebracht.

3.5 Methodeaanbod

Voor het Fries taalonderwijs in groep 1/2 wordt de methode Studio F van het Taalsintrum Frysk gebruikt. Deze methode bestaat uit tien thema's. Aan de hand van ieder thema worden lessuggesties gegeven en begrippen uitgelicht. De thema's zijn 'wy fiere feest', 'wy ferklaaie ús', 'hjerst', 'hjr wenje wy', 'dat is sun', 'it is maitiid', 'kleur en foarm', 'drokte yn 't ferkear', 'dat is wiet' en 'taal is oeral'. Aan de hand van het thema ontwerpt de leerkracht bijpassende lessenseries. Vanaf groep 3 kunnen leerlingen gebruik maken van het computerprogramma 'wurdkastiel'. Hierbij kunnen leerlingen hun taalvaardigheid en spelling oefenen. Vanaf groep 4 biedt Studio F lesboekjes en digibord lessen aan. Daarnaast maakt Studio F gebruik van de zogenoemde 'fokuswurden'. Woorden en begrippen die leerlingen kunnen inoefenen. Ook deze zijn vanaf groep 4 te behandelen. Studio F heeft vanaf groep 4 duidelijke doelstellingen geformuleerd met bijbehorende toetsen. Van groep 1 tot en met groep 3 is hiervan geen sprake.

De website van Studio F biedt de mogelijkheid voor leerlingen van groep 1/2 om in een speciale leeromgeving voor leerlingen om naar verhaaltjes of liedjes te luisteren en om allerlei spelletjes te spelen passend bij het te behandelen thema. Ook biedt de site geluidfragmenten met liedjes aan waarnaar de leerlingen kunnen luisteren of die de leerkracht in kan zetten. Hier wordt geen gebruik van gemaakt.

3.5.1 Methodegebruik

De methode Studio F wordt niet consequent benut. De leerkrachten van groep 1/2 maken voornamelijk gebruik van het bronnenboek van Studio F. De methode wordt wel ingezet wanneer de thema's overeenkomen met de aangeboden thema's van methode Piramide. Deze methode vormt het gehele jaar de rode draad qua thema's.

3.5.2 Instrumenten en leermiddelen

De leerkrachten van groep 1/2 hanteren naast de methode Studio F, ook materialen als Friestalige voorleesboekjes en Friestalige liedjes en versjes. Ook worden er Friese prentenboeken voorgelezen. Leerkracht I. geeft aan eens in de twee weken een Fries prentenboek voor te lezen. Leerkracht T. streeft er naar iedere woensdag en vrijdag een Fries prentenboek voor te lezen.

3.6 Friese dag

De leerkrachten van groep 1/2 streven ernaar de voertaal, in dit geval het Fries, zo consequent mogelijk te spreken in de klas. Wanneer leerlingen het Nederlands als voertaal hebben en de Friese taal nog niet beheersen maken de leerkrachten wel eens de keus om de betreffende leerlingen in het Nederlands aan te spreken en als het mogelijk is in het Fries aan te spreken. De leerlingen mogen dan in het Nederlands antwoorden. De voorkeur gaat uit naar de laatst genoemde optie.

3.7 Nederlandstalige en Friestalige leerlingen

In groep 1 worden vijf leerlingen Nederlandstalig opgevoed. 1 ouder van een leerling is tweetalig en probeert tweetalig op te voeden hoewel het Nederlands toch de voertaal thuis is. De twee andere leerlingen uit groep 1 worden opgevoed met de Friese taal. In groep 2 worden drie leerlingen Nederlandstalig opgevoed. Één leerling wordt tweetalig opgevoed. Één leerling uit groep 2 wordt met de Friese taal opgevoed. In onderstaande tabel ziet het er als volgt uit.

Moedertaal	Groep 1	Groep 2
Nederlands	5 leerlingen	3 leerlingen
Fries	2 leerlingen	1 leerling
Tweetalig	1 leerling	1 leerling

3.8 Huidig niveau actieve Friese woordenschat

Beide leerkrachten hebben op dit moment geen idee wat het huidige niveau van de leerlingen van groep 1/ 2 is wat betreft de actieve Friese woordenschat. Wel constateren zij in de klas tijdens speel- en leermomenten dat het Friese taalniveau gedaald is. Er is geen toetsinstrument om het niveau van de woordenschat te meten.

3.9 Aandacht voor actief taalgebruik

Vanaf groep 1 worden de leerlingen gestimuleerd zo veel mogelijk Friese woorden de te gebruiken en Fries te spreken. Door veelvuldig met coöperatieve werkvormen te werken worden de leerlingen aangemoedigd de Friese taal actief in te zetten. Daarnaast worden Friestalige liedjes en versjes gezongen, Friese gedichtjes voorgelezen en worden er Friese boekjes voorgelezen. Er wordt veel gewerkt aan woordbegrip. Wanneer de leerlingen de Friese taal niet machtig zijn, mogen zij in het Nederlands terugspreken. Op deze wijze wordt de drempel om Friese woorden te gebruiken of Fries te spreken verlaagd.

3.10 Boekenaanbod

School X heeft een schoolbibliotheek. In deze bibliotheek zijn boeken te vinden voor leerlingen van groep 1 tot en met groep 8. Er bevinden zich niet alleen Nederlandse boeken maar ook Friese en Engelse boeken. Leerlingen mogen boeken lenen vanuit de schoolbibliotheek. Leerlingen hebben de keuze om een Nederlands, Fries of Engels boek te lezen. Voor groep 1 en 2 zijn er voornamelijk Nederlandse en Friese prentenboeken in de bibliotheek aanwezig. Eens per jaar mogen de leerkrachten nieuwe boeken aanschaffen. Zij bestellen dan nieuwe boeken vanuit de openbare bibliotheek. Er is een vast contactpersoon die het aanbod van boeken afwisselt en controleert.

3.10.1 Lezen van prentenboeken

Tijdens het fruit eten mogen de leerlingen een prentenboek pakken uit de zogenoemde boekenbak. In deze boekenbak liggen verschillende prentenboeken. Het betreft Nederlandse, Friese en enkele Engelse prentenboeken. Wanneer er een prentenboek wordt voorgelezen gebeurt dit tijdens het fruit eten door een onderwijsassistent. Meestal is dit een prentenboek uit de 'boekenbak'. Deze prentenboeken zijn al bekend bij de leerlingen. De prentenboeken in de boekenbak worden regelmatig ingewisseld voor prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek. Wanneer er een nieuw thema aan bod komt, wordt dit voornamelijk geïntroduceerd middels een prentenboek. Deze groepsleerkracht leest het prentenboek voor.

3.10.2 Lezen van Friese prentenboeken

De groepsleerkrachten streven er naar zoveel en zo vaak mogelijk een Fries prentenboek voor te lezen gedurende de Friese lesdagen. De Friese prentenboeken worden net als de Nederlandstalige prentenboeken verkregen vanuit de schoolbibliotheek. Wanneer een bepaald thema aan bod komt en er geen geschikte prentenboeken voor aanwezig zijn in de schoolbibliotheek, bestaat de mogelijkheid voor de leerkrachten om prentenboeken vanuit de openbare bibliotheek te lenen. De school heeft een bibliotheekpas waar alle leerkrachten gebruik van kunnen maken. De leerkrachten geven aan de schoolbibliotheek sporadisch te promoten onder de leerlingen.

3.11 Leerling-ervaringen

Het ondervragen van de leerlingen van groep 1/2 heeft als doel een indruk te krijgen welke attitude de leerlingen hebben jegens het Fries taalgebruik in de klas en het lezen van Friese prentenboeken.

De ervaringen en belevingen van de leerlingen over het Fries taalgebruik en het lezen van prentenboeken in de klas en in de thuissituatie worden spelenderwijs verzameld. De leerlingen krijgen de mogelijkheid doormiddel van het aanwijzen van smileys aan te geven in welke mate zij iets leuk vinden. De smileys worden in de volgorde van; heel leuk, leuk, weet ik niet, niet zo leuk, helemaal niet leuk gepresenteerd. Daarnaast kunnen de leerlingen vragen beantwoorden met 'ja' door naar een groen papier te wijzen, en 'nee' te antwoorden door naar een rood papier wijzen. Ook worden er open vragen gesteld. Bij deze vragen wordt de keuze bij de leerlingen neergelegd om hierop te antwoorden of geen antwoord te geven op de vraag.

Voor de vragenlijsten en de smileys wordt doorverwezen naar de bijlage.

Samenvattend wordt het volgende beschreven. Twaalf van de dertien leerlingen geven aan te weten wanneer zij Fries moeten praten in de klas doordat de Friese vlag op tafel staat of omdat de leerkracht dan Fries tegen hen spreekt. Elf van de dertien leerlingen geven aan dat zij het leuk vinden wanneer de leerkracht Fries spreekt en om zelf Fries te spreken in de klas. De andere twee leerlingen geven aan het lastig te vinden om Fries te verstaan. Het betreft leerlingen met Nederlands als moedertaal. Elf van de dertien leerlingen geven aan het leuk te vinden dat er Friese prentenboeken worden voorgelezen in de klas. De andere twee leerlingen geven aan dat zij het voor hen moeilijk is te verstaan of moeite hebben het tempo te volgen wanneer de leerkracht Friese prentenboeken voorleest. Het betreft leerling met Nederlands als moedertaal. Tien van de dertien leerlingen geven aan het leuk om mooi te vinden wanneer er Friese liedjes worden gezongen in de klas. De drie leerlingen die het niet zo leuk vinden om Friese liedjes te zingen geven aan moeite te hebben met het verstaan van enkele woorden wanneer het tempo van het liedje oploopt. Het betreft leerlingen met Nederlands als moedertaal. Twaalf van de dertien leerlingen geven aan boeken te lezen in de thuissituatie. Zeven van de dertien leerlingen geven aan Friese prentenboeken te lezen in de thuissituatie. Één leerling geeft aan het niet te weten. De andere vijf leerlingen geven aan helemaal geen Friese prentenboeken te lezen. Alle leerlingen kunnen een boek of een thema aangeven wat zij leuk vinden om te lezen. Tien van de dertien leerlingen geven aan wel eens een boek te lenen vanuit de schoolbibliotheek. Zeven van de dertien leerlingen geven aan wel eens een bezoek te brengen naar de openbare bibliotheek in het nabijgelegen dorp. Twee leerlingen geven aan het niet te weten. De overige vier leerlingen geven aan niet naar de openbare bibliotheek te gaan.

De meerderheid van de leerlingen van zowel groep 1 als groep 2 heeft een positieve attitude over het Fries taalgebruik in de klas en het lezen van Friese prentenboeken.

In de volgende tabellen zijn de antwoorden van de leerlingen van groep 1 op de vragen weergegeven.

Groep 1:

Vraagstelling	Helemaal niet leuk	Niet leuk	Weet ik niet	Leuk	Heel leuk
Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas?		1 leerling		6 leerlingen	1 leerling
Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest?		2 leerlingen		6 leerlingen	
Wat vind je van de Friese liedjes die jullie zingen?		1 leerling		7 leerlingen	

Vraagstelling	Ja	Weet ik niet	Nee
Lees je thuis wel eens boeken?	7 leerlingen		1 leerling
Lees je thuis wel eens Friese boeken?	4 leerlingen	1 leerling	3 leerlingen
Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?	5 leerlingen	1 leerling	2 leerlingen
Ga je wens eens naar een andere bibliotheek?	4 leerlingen		4 leerlingen

Leerling	Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas?	Welke boeken vind je leuk om te lezen?
E.	'Dat weet ik door de Frysland vlag!'	'Als er veel plaatjes in staan'.
I.	'Als die grappige vlag op tafel staat'.	'Die grappige van de mol'.
L.	'Dan doet juf het voor en dan weet ik het'.	'Van Dikkie Dik vind ik het leukst'.
M.	'Als ik praat, dan ga ik zomaar Fries praten'.	'Pluk van de Petteflet en Dikkie Dik'.
S.	'Als juf Fries praat'.	'Van auto's en dieren. Met een spin'.
S.	'Dan weet je het gewoon'.	'Politieboeken'.
S.	'Dan staat de vlag met hartjes op tafel'.	'Met dinosaurussen'.
W.	'Dat weet ik niet'.	'Als het spannend is. En met auto's'.

In de volgende tabellen zijn de antwoorden van de leerlingen van groep 2 op de vragen weergegeven.

Groep 2:

Vraagstelling	Helemaal niet leuk	Niet leuk	Weet ik niet	Leuk	Heel leuk
Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas?		1 leerling		4 leerlingen	
Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest?				5 leerlingen	
Wat vind je van de Friese liedjes die jullie zingen?		2 leerlingen		1 leerling	1 leerling

Vraagstelling	Ja	Weet ik niet	Nee
Lees je thuis wel eens boeken?	5 leerlingen		
Lees je thuis wel eens Friese boeken?	3 leerlingen		2 leerlingen
Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?	5 leerlingen		
Ga je wens eens naar een andere bibliotheek?	3 leerlingen	2 leerlingen	

Leerling	Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas?	Welke boeken vind je leuk om te lezen?
B.	'Dan zie je de Friese vlag'.	'Bijna alles'.
D.	'Dat moet van juf. Dan wijst ze naar de vlag'.	'Met piraten'!
E.	'Dan staat de Friese vlag op tafel'.	'Ik vind Dikkie dik op zee een leuk boekje'.
E.	'Dat moet je doen als de vlag met de hartjes erop staat'.	'Kleine beer vind ik heel lief. En met paarden'.
T.	'Dat weet ik wel hoor. Soms staat de vlag er en soms niet. Maar op deze dag praten we altijd Fries'.	'Als er veel plaatjes in staan! Dan vind ik het leuk'.

3.12 Leesgedrag in thuissituaties

Het leesgedrag m.b.t. Nederlandstalige en Friese prentenboeken in thuissituaties is verzameld middels enquêtes. Het afnemen van enquêtes onder de ouders heeft als doel inzicht te verkrijgen over het voorleesgedrag van ouders van leerlingen uit groep 1/2 m.b.t. Nederlandstalige en Friese prentenboeken. Opdracht is om indien mogelijk, de enquête als paar in te vullen.

Voor de enquêtes wordt doorverwezen naar de bijlage. In de onderstaande tabellen worden de antwoorden op de vragen over het voorleesgedrag van ouders weergegeven.

Vraagstelling	Nooit	Zelden	Weet ik niet	Regelmatig	Dagelijks
Hoe vaak leest u prentenboeken voor aan uw kinderen?				7	6
Hoe vaak leest u Friese prentenboeken voor aan uw kinderen?	2	4	2	5	
Hoe vaak leent u prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek?	3	1		9	
Hoe vaak leent u Friese prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek?	4	3	1	5	
Hoe vaak leent u prentenboeken vanuit een openbare bibliotheek?	4	3	1	5	
Hoe vaak leent u Friese prentenboeken vanuit een openbare bibliotheek?	8	3		2	
Hoe vaak leest u zelf Nederlandstalige boeken?		3		5	5
Hoe vaak leest u Friese boeken?	5		1	1	6

Vraagstelling	Ja	Nee
Weet u waar u Friese prentenboeken kunt verkrijgen?	12	1

Ouders	Heeft u zelf nog iets toe te voegen?
Anoniem	'Te weinig tijd om zelf te lezen, jammer. Maar voorlezen doen we altijd'.
Anoniem	'Kan de schoolbibliotheek meer Friese boeken mee doen'.
Anoniem	'Wij wisselen het aanbod van boeken af. School/Bibliotheek. Prentenboeken maar ook gewone boeken in het Frysk komen aan bod'.

Samenvattend wordt het volgende beschreven.

Zeven van de dertien paren geven aan regelmatig prentenboeken voor te lezen. De overige zes paren geven aan dagelijks prentenboeken voor te lezen.

Vier paren geven aan zelden Friese prentenboeken voor te lezen. Twee paren geven aan nooit Friese prentenboeken voor te lezen. Eén paar geeft aan dat er sprake is van tweetalig opvoeding, één ouder leest nooit Friese prentenboeken voor, de andere ouder leest wel eens Friese prentenboeken voor. In het tabel weergegeven onder weet ik niet. Eén paar geeft aan soms Friese prentenboeken voor te lezen. In het tabel weergegeven onder weet ik niet. Vijf van de paren geeft aan regelmatig Friese prentenboeken voor te lezen.

Negen paren geven aan regelmatig prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek te lenen. Drie paren geven aan nooit prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek te lenen. Eén paar geeft aan zelden prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek te lenen.

Vijf paren geven aan regelmatig Friese prentenboeken te lenen vanuit de schoolbibliotheek. Vier paren geven aan nooit Friese prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek te lenen. Drie paren geven aan zelden Friese prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek te lenen. Eén paar geeft aan soms Friese prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek te lenen. In het tabel weergegeven onder weet ik niet.

Vijf paren geven aan regelmatig prentenboeken vanuit de openbare bibliotheek te lenen. Vier paren geven aan nooit prentenboeken vanuit de openbare bibliotheek te lenen. Drie paren geven aan zelden prentenboeken vanuit de openbare bibliotheek te lenen. Eén paar geeft aan niet te weten in welke mate zij prentenboeken vanuit de openbare bibliotheek lenen.

Acht paren geven aan nooit Friese prentenboeken vanuit de openbare bibliotheek te lenen. Drie paren geven aan zelden Friese prentenboeken vanuit de openbare bibliotheek te lenen. Twee paren geven aan regelmatig Friese prentenboeken te lenen vanuit de openbare bibliotheek.

Vijf paren geven aan dagelijks een Nederlandstalig boek voor zichzelf te lezen. Vijf paren geven aan regelmatig een Nederlandstalig boek voor zichzelf te lezen. Drie paren geven aan zelden een Nederlandstalig boek voor zichzelf te lezen.

Zes paren geven aan zelden een Fries boek voor zichzelf te lezen. Vijf paren geven aan nooit een Fries boek voor zichzelf te lezen. Eén paar geeft aan soms een Fries boek te lezen. In het tabel weergegeven onder weet ik niet. Eén paar geeft aan regelmatig een Fries boek voor zichzelf te lezen.

Twaalf paren geven aan te weten waar zij Friese prentenboeken kunnen verkrijgen. Eén paar geeft aan dit niet te weten.

Bij de open vragen geeft één paar geeft aan het spijtig te vinden dat zij weinig te hebben om zelf te lezen maar wel tijd maken om hun kinderen voor te lezen. Eén paar geeft aan dat de schoolbibliotheek meer Friese prentenboeken in het aanbod zou kunnen opnemen. Eén paar geeft aan regelmatig te wisselen van boeken. Zowel 'gewone' boeken als prentenboeken. Ook wisselen zij af in Nederlandstalige boeken en Friese boeken.

H. 4. Methodologie

In het hoofdstuk over de methodologie wordt beschreven welk onderzoeksontwerp is gemaakt. Het onderzoeksontwerp toont aan op welke wijze antwoord wordt gegeven op de onderzoeksvraag. Eerst wordt er ingegaan op de grondvorm experimenteel ontwerp, wat een pre-experiment is en waarom er is gekozen voor een pre-experiment. Als volgt wordt beschreven om welke populatie en steekproef het onderzoek draait. De operationalisering komt vervolgens aan bod. Tot slot wordt de datapreparatie en de data-analyse uitgelicht.

4.1 Onderzoeksontwerp

De grondvorm van dit onderzoek is een experimenteel ontwerp. Daarin zijn nog een aantal vormen te onderscheiden. De vorm van het experimenteel ontwerp welke is toegepast in dit onderzoek is pre-experiment. Er is gekozen voor een pre-experiment omdat het onderzoek van belang is voor School X te Dorp X. Dat betekent dat het onderzoek een hoge interne validiteit heeft.

Ik maak hierbij gebruik van een experiment want ik manipuleer de afhankelijke variabele met de onafhankelijke variabele, in dit geval is de onafhankelijke variabele het voorlezen van Friese prentenboeken. Deze onafhankelijke variabele heeft invloed op de afhankelijke variabele. Namelijk het niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen van groep 1/ 2 van School X te Dorp X.

In een tabel ziet dat er als volgt uit.

Pre-experimenteel ontwerp			
Tijdstip	t1		t2
Groep	01	X	02

O betekent: waarneming

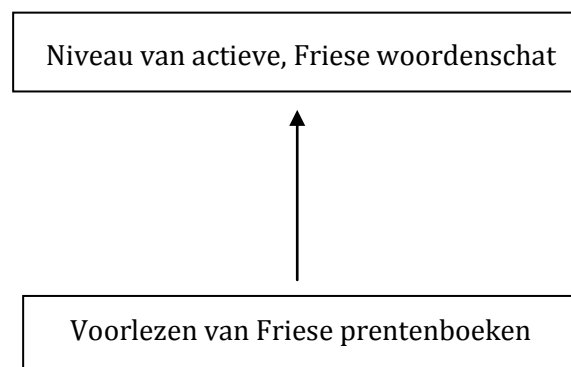
X betekent: onafhankelijke variabele

t1 betekent: tijdstip 1

t2 betekent: tijdstip 2

Omdat er sprake is van een voormeting en een nameting binnen de groep is er sprake van een vergelijkingsbasis. Er is sprake van covariatie. De onafhankelijke variabele is voorafgegaan aan de afhankelijke variabele. Namelijk de interventies met daarin centraal het voorlezen van Friese prentenboeken. Er is geen sprake van een derde kenmerk in het spel. Daarom kunnen er uitspraken gedaan worden over causale verbanden.

In het causaal model ziet het er als volgt uit.

4.2 Populatie en steekproef

De populatie van het onderzoek zijn alle leerlingen van groep 1/2 van drietalige basisscholen in Friesland.

Het onderzoek bevat een toevallige steekproef omdat er wordt gewerkt met bestaande groepen. Randomiseren is daardoor niet mogelijk. Dat wil zeggen: Eenheden op toevalsbasis toewijzen aan een groep. De eenheden in dit onderzoek zijn de leerlingen van groep 1/ 2 van School X te Dorp X.

Omdat groep 1 van School X een instroomgroep is, zijn er sterke verschillen in taalniveau van de leerlingen in groep 1 en de leerlingen in groep 2 waar te nemen. Daarom is er voor gekozen om de groepen gescheiden te benaderen bij de interventie. De leerlingen in groep 1 volgen een interventieprogramma met als thema 'Rinze de kikkert'. De leerlingen in groep 2 volgen een interventieprogramma met als thema 'De ferhalen fan Lytse Bear'.

4.3 Operationalisering

Operationaliseren betekent het proces van het vertalen van een begrip in meetbare termen. Voorgaande het onderzoek zijn eigenschapsbegrippen verzameld om tot een goede definiëring te komen. Vervolgens zijn indicatoren aan deze begrippen gekoppeld. In een tabel ziet dat er als volgt uit.

Eigenschapsbegrippen		Indicatoren
Niveau actieve, Friese woordenschat		Inhoudswoorden in het Fries z.n.w. en w.w.
Moedertaal		Nederlands Fries Tweetalig
Attitude ten aanzien van Fries taalonderwijs		Verstaan van de Friese taal Spreken van de Friese taal Fries communiceren met de leerkracht en klasgenoten Friese prentenboeken lezen Friese liedjes zingen
Leesgedrag ten aanzien van Friese prentenboeken in de klas		Frequentie van voorlezen Verstaan van de Friese taal Aanbod van Friese prentenboeken
Leesgedrag ten aanzien van Friese prentenboeken in de thuissituatie		Frequentie van voorlezen Verstaan van de Friese taal Gebruik maken van schoolbibliotheek Gebruik van openbare bibliotheek Verkrijgbaarheid van Friese prentenboeken

4.3.1 Dataverzameling

In dit onderzoek worden verschillende dataverzamelmethode gehanteerd. Om de interne validiteit te versterken wordt er gebruik gemaakt van triangulatie. Dat wil zeggen dat de informatie via verscheidene bronnen/invallshoeken wordt verkregen. Dit heb wordt gerealiseerd door verschillende respondenten te benaderen. Als eerst wordt gebruik gemaakt van bestaande informatie. Namelijk het taalbeleidsplan van de school. Daarnaast is er gekozen voor een mondeling interview onder de groepsleerkrachten van groep 1/2. Ook vindt er een mondeling interview onder de leerlingen van groep 1/2 plaats. Tot slot is er gekozen voor een schriftelijk interview ofwel een enquête onder de ouders. Hiervoor is gekozen omdat interview de voorkeur geniet boven observatie wanneer het gaat om gevoelens/emoties, houding/attitude, kennis en opinie.

Om de actieve Friese woordenschat ofwel de productieve woordenschat te toetsen maken de leerlingen een mondelinge toets. De leerlingen krijgen een afbeelding te zien. Deze afbeelding is digitaal te zien. Vervolgens wordt er verwacht dat de leerlingen in één woord benoemen, in het Fries, wat zij zien op de afbeelding. Wanneer zij de afbeelding met het juiste woord benoemen en het op de juiste manier uitspreken, is het antwoord goed.

4.3.2 Gestructureerd en ongestructureerd informatie verzamelen

In dit onderzoek wordt zowel gebruik gemaakt van gestructureerde als ongestructureerde informatieverzameling. Bij het gestructureerd informatie verzamelen gebeurt dit omdat vooraf is bepaald welke informatie nodig is. Het mondeling interview onder de leerlingen is een manier van gestructureerd informatie verzamelen. Het schriftelijk interview ofwel de enquête onder de ouders is ook een manier van gestructureerd informatie verzamelen omdat het antwoord kan worden aangekruist. Zowel de ouders als de leerlingen krijgen aan het eind van het interview de mogelijkheid om open antwoorden te geven. Deze zogenoemde open vragen, zijn een vorm van ongestructureerd informatieverzameling. Dit geldt ook voor het mondeling interview met de leerkrachten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een gestructureerde manier van informatieverzameling door gerichte vragen te stellen. Vooraf is het niet duidelijk welke antwoord de leerkrachten zullen geven. Dit is een vorm van ongestructureerde informatieverzameling.

Het toetsen van de actieve, Friese woordenschat is een gestructureerde manier van informatie verzamelen omdat er vooraf duidelijk is waarop de leerlingen worden getoetst.

4.3.3 Direct informatie verzamelen

In dit onderzoek wordt er op een directe manier informatie verzameld omdat er wordt vastgesteld wat er gemeten wordt. De onderwerpen zijn niet bedreigend voor de zowel de leerkrachten, leerlingen en ouders. De informatie wordt op een concrete manier verzameld.

4.3.4 Meetniveau

In dit onderzoek komen de volgende begripseigenschappen aan bod.

- Het niveau van de actieve, Friese woordenschat;
- De moedertaal;
- Attitude ten aanzien van Fries taalonderwijs;
- Leesgedrag ten aanzien van Friese prentenboeken in de klas;
- Leesgedrag ten aanzien van Friese prentenboeken in de thuissituatie.

Het niveau van de actieve, Friese woordenschat betreft het rationiveau. Dit omdat hier wordt gekeken naar de hoeveelheid woorden die de leerling juist heeft beantwoord en uitgesproken bij de toetsing. Er is sprake van een vast nulpunt omdat de toetsing bij nul begint en bij vijftientig eindigt.

Het niveau van de moedertaal betreft het nominaal niveau. Dit omdat alleen onderscheid te maken is in moedertaal. Er kan onderscheid worden gemaakt in Nederlands, Fries of tweetaligheid.

Het niveau van attitude ten aanzien van het Fries taalonderwijs betreft het ordinaal niveau. Dit omdat er ordening mogelijk is in de antwoordschalen. Zoals: helemaal niet leuk, niet leuk, weet ik niet, leuk en heel leuk.

Het niveau van het leesgedrag ten aanzien van Friese prentenboeken in de klas betreft het ordinaal niveau. Dit omdat er ordening mogelijk is in de antwoordschalen. Zoals: helemaal niet leuk, niet leuk, weet ik niet, leuk en heel leuk.

Het niveau van het leesgedrag ten aanzien van Friese prentenboeken in de thuissituatie betreft het ordinaal niveau. Dit omdat er ordening mogelijk is in de antwoordschalen. Zoals: nooit, zelden, weet ik niet, regelmatig en dagelijks.

4.3.5 Voorbeelden vraagcategorieën

Een voorbeeld van een vraag bij het mondeling interview met de groepsleerkrachten van groep 1/2 ziet er als volgt uit. Op welke dagen besteedt u aandacht aan het Fries? Deze vraag kan op één manier worden beantwoord door de dagen aan te geven wanneer er door de betreffende leerkracht aandacht aan het Fries taalonderwijs wordt besteed. Een andere vraag binnen het zelfde interview luidt als volgt. Op welke wijze besteedt u aandacht aan actief taalgebruik in het Friese taal onderwijs? Deze vraag kan op verschillende manier worden beantwoord. In het mondeling interview is sprake van gestructureerde en ongestructureerde informatie-verzameling.

Een voorbeeld van een vraag bij het mondeling interview onder de leerlingen van groep 1/2 luidt als volgt: Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas? Deze vraag kan worden beantwoord met een antwoordschaal als deze:

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Een voorbeeld van een vraag bij het schriftelijk interview, ofwel de enquête onder de ouders ziet er als volgt uit. Hoe vaak leest u Friese prentenboeken voor aan uw kind(eren)? Deze vraag is te beantwoorden met een antwoordschaal zoals deze:

nooit zelden weet ik niet regelmatig dagelijks

Zowel bij het mondeling interview bij de leerkrachten als bij de leerlingen wordt de mogelijkheid gegeven aan de ondervraagden om aan het eind van het interview op- en/of aanmerkingen te geven. Dit geldt ook voor de enquête onder de ouders.

Naast de voorbeelden van vraagcategorieën en antwoordcategorieën van de dataverzameling worden hieronder ook enkele voorbeelden genoemd ten aanzien van de toets over de actieve, Friese woordenschat.

Onderstaande afbeelding geeft een indruk over de vraagstelling van de toets van de actieve, Friese woordenschat van groep 1. De vraag bij deze afbeelding is: Hoe neamst dit ding wêrmei ast do dyn tosken poetse kinst? Het juiste antwoord is: De toskboarstel.

Onderstaande afbeelding geeft een indruk over de vraagstelling van de toets van de actieve, Friese woordenschat van groep 2. De vraag bij deze afbeelding is: As is tsjuster is komt dit ding oan de himel te stean. Hoe neamst dit ding?

Voor de volledige actieve, Friese woordenschattoets wordt doorverwezen naar de bijlage.

4.3.6 Betrouwbaarheid en validiteit

In dit onderzoek zijn de metingen betrouwbaar en valide. Als eerst kan dit worden beargumenteert omdat de interviews, de enquête en de toets over de actieve, Friese woordenschat concrete vragen stelt. Er worden geen abstracte begrippen gemeten. Daarbij komt dat de eigenschapsbegrippen en indicatoren zijn geoperationaliseerd. Hierdoor is het doel, meten wat je beoogt te meten, evident.

4.4 Datapreparatie en data-analyse

In deze paragraaf wordt de gegevensverwerking beschreven. Als eerst wordt ingegaan op de attitude van leerlingen ten opzichte van Fries taalonderwijs. Vervolgens wordt ingegaan op de attitude van de ouders ten opzichte van het (voor)lezen van Friese prentenboeken.

4.4.1 Gegevensverwerking

De verwerking van de toets ten aanzien van de actieve, Friese woordenschat gaat als volgt. Eén juist antwoord betekent één punt in de scoreberekening welke in een grafiek weergegeven wordt. De scores van de leerlingen worden bij elkaar opgeteld en vervolgens door het aantal leerlingen gedeeld. De uitkomst hiervan leidt tot de gemiddelde score. De onderzoeksresultaten komen in hoofdstuk 5 aan de orde. In dit onderzoek is het hercoderen van gegevens in niet noodzakelijk. De stellingen en vragen meten allemaal hetzelfde. De schalen zijn homogeen.

Het mondeling interview met de leerkrachten wordt niet verwerkt. Dit interview heeft als doel inzicht te verkrijgen in de vormgeving van het Friese taalonderwijs in groep 1/2 en het voorleesgedrag van Friese prentenboeken. Voor de interviews wordt verwezen naar de bijlage.

De verwerking van het mondeling interview met de leerlingen wordt verwerkt in een codeerschema. De leerlingen kunnen de vragen beantwoorden middels een antwoordschaal. Hier wordt gekeken naar drie aspecten van de attitude van de leerlingen ten opzichte van het Fries taalonderwijs. Namelijk het Fries spreken in de klas, het lezen van Friese prentenboeken en het zingen van Friese liedjes. De hoogst haalbare score voor de leerlingen is vijftien punten. De leerling heeft een positieve attitude ten opzichte van het Fries taalonderwijs wanneer het een score heeft van twaalf punten. Aan de antwoordschaal worden cijfers gekoppeld van één tot en met vijf.

In een tabel ziet dat er als volgt uit.

Vraagstelling				
Helemaal niet leuk	Niet leuk	Weet ik niet	Leuk	Heel leuk
1	2	3	4	5

Scoretabel groep 1

Naam leerling	Score vraag 1	Score vraag 2	Score vraag 3	Totaal score
E.	4	2	4	10
I.	4	4	4	12
L.	4	4	4	12
M.	4	4	4	12
S.	4	4	4	12
S.	5	4	4	13
S.	4	2	4	10
W.	2	4	2	8

De tabel laat zien dat vijf van de acht leerlingen van groep 1 een positieve attitude weergeven ten opzichte van Fries taalonderwijs. De gemiddelde score van de attitude ten opzichte van Fries taalonderwijs bij groep 1 is elf punten.

Scoretabel groep 2

Naam leerling	Score vraag 1	Score vraag 2	Score vraag 3	Totaal score
B.	2	4	2	8
D.	4	4	2	10
E.	4	4	4	12
E.	4	4	4	12
T.	4	4	5	13

De tabel laat zien dat drie van de vijf leerlingen van groep 2 een positieve attitude weergeven ten opzichte van Fries taalonderwijs. De gemiddelde score van de attitude ten opzichte van Fries taalonderwijs bij groep 2 is elf punten.

De verwerking van het schriftelijk interview ofwel de enquête wordt verwerkt in een codeerschema. De ouders kunnen de vragen beantwoorden middels een antwoordschaal. Hier wordt gekeken naar de attitude van ouders ten opzichte van voorleesgedrag en leengedrag vanuit bibliotheken. Deze worden gescheiden gescoord en in twee tabellen weergegeven. Daarnaast wordt onderscheid gemaakt tussen lenen van prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek en lenen van prentenboeken vanuit de openbare bibliotheek. De hoogste score die ouders kunnen behalen m.b.t. voorleesgedrag is tien punten. De ouders hebben een positieve attitude ten opzichte van voorleesgedrag wanneer zij een score weergeven van acht punten.

De hoogste score die ouders kunnen behalen m.b.t. leengedrag vanuit bibliotheken is twintig punten. De ouders hebben een positieve attitude ten opzichte van leengedrag vanuit bibliotheken wanneer zij een score weergeven van zestien punten.

Aan de antwoordschaal worden cijfers gekoppeld van één tot en met vijf. In een tabel ziet dat er als volgt uit.

Vraagstelling				
Nooit	Zelden	Weet ik niet	Regelmatig	Dagelijks
1	2	3	4	5

Score tabel ouders ten opzichte van voorleesgedrag

Naam ouders	Score vraag 1	Score vraag 2	Totaal score
Anoniem	5	2	7
Anoniem	4	3	7
Anoniem	4	4	8
Anoniem	5	3	8
Anoniem	4	1	5
Anoniem	4	2	6
Anoniem	4	4	8
Anoniem	4	4	8
Anoniem	4	4	8
Anoniem	5	2	7
Anoniem	5	2	7
Anoniem	5	4	9
Anoniem	5	1	6

Zes van de dertien paren geven een positieve attitude weer ten opzichte van voorleesgedrag. De gemiddelde score is 7.5 punten.

Scoretabel ouders ten opzichte van leengedrag vanuit bibliotheken

Naam ouders	Score vraag 3	Score vraag 4	Score vraag 5	Score vraag 6	Totaal score
Anoniem	1	1	1	1	4
Anoniem	4	4	4	1	13
Anoniem	4	4	2	2	12
Anoniem	4	3	2	2	11
Anoniem	4	2	1	1	8
Anoniem	4	1	3	1	9
Anoniem	2	2	1	1	6
Anoniem	4	4	2	2	12
Anoniem	4	4	4	4	16
Anoniem	4	4	1	1	10
Anoniem	1	1	4	1	7
Anoniem	4	2	4	4	14
Anoniem	1	1	4	1	7

Eén van de dertien paren geeft een positieve attitude weer ten opzichte van leengedrag vanuit bibliotheken. De gemiddelde score is 10 punten.

Scoretabel ouders lenen van prentenboeken uit de schoolbibliotheek

Naam ouders	Score vraag 3	Score vraag 4	Totaal score
Anoniem	1	1	2
Anoniem	4	4	8
Anoniem	4	4	8
Anoniem	4	3	7
Anoniem	4	2	6
Anoniem	4	1	5
Anoniem	2	2	4
Anoniem	4	4	8
Anoniem	4	4	8
Anoniem	4	4	8
Anoniem	1	1	2
Anoniem	4	2	6
Anoniem	1	1	2

Uit bovenstaande tabel blijkt dat vijf van de dertien ouders regelmatig prentenboeken uit de schoolbibliotheek lenen. Het betreft zowel Nederlandse prentenboeken als Friese prentenboeken. De overige paren lenen vaker Nederlandse prentenboeken dan Friese prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek of lenen zelden tot nooit prentenboeken, ongeacht de taal.

Scoretabel ouders lenen van prentenboeken uit de openbare bibliotheek

Naam ouders	Score vraag 5	Score vraag 6	Totaal score
Anoniem	1	1	2
Anoniem	4	1	5
Anoniem	2	2	4
Anoniem	2	2	4
Anoniem	1	1	2
Anoniem	3	1	4
Anoniem	1	1	2
Anoniem	2	2	4
Anoniem	4	4	8
Anoniem	1	1	2
Anoniem	4	1	5
Anoniem	4	4	8
Anoniem	4	1	5

Uit bovenstaande tabel blijkt dat twee van de dertien paren regelmatig prentenboeken uit openbare bibliotheken lenen. Het betreft zowel Nederlandse prentenboeken als Friese prentenboeken. De overige paren lenen vaker Nederlandse prentenboeken dan Friese prentenboeken vanuit de openbare bibliotheek of lenen zelden tot nooit prentenboeken, ongeacht de taal.

Voor de verwerking van zowel het mondeling interview met de leerlingen als het schriftelijk interview ofwel de enquête wordt doorverwezen naar de bijlage.

4.5 Interventie

4.5.1 Interventielessen groep 1

Interventieles 1

Yntervinsjeles 1 'Rinze de kikkert'	Datum: woansdei 18 desimber 2013	Groep: 1
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Rinze docht stean ticht by de belibblingswrâld fan de learlingen.		
Begjinsituaasje: De learlingen hawwe sels faak te krijen mei wetter. Bygelyks mei it wiet wurden fan de rein, swimme yn it swimbad/de see/de mar en mei dûse/waskje yn de badkeamer.		
Doel en aktiviteit: Ûnder de earste yntervinsjeles moetsje de learlingen Rinze de kikkert troch it lêzen fan it digitale printeboek: Rinze is gek op wetter. Dêrneist meitsje wy in begjin mei it útweidzjen fan de Fryske wurdskat.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynliding: Foarside e-boek sjen litte oan de bêrn. Wêr soe it ferhaal oer gean? Wêrom tinkst dat?	Digiboerd; E- book Rinze is gek op wetter; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd.	
Kearn: Lêze fan e-book Rinze is gek op wetter. Ynteraktyf lêze. Ûnder it ferhaal de learlingen freegje wat sy hearre en sjoche. Goed harkje nei it ferhaal en op de ôfbyldingen lette. Wurden: it wetter, wiet, de rein, de mar, farre, de fisk, swimme, hannen waskje, de toskboarstel, de sjippe, it skom, ôfdroegje, it liif, de holle, skjin.	Digiboerd; E- book Rinze is gek op wetter; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd; It e-boek wurdt ôfspiele. Dat betsjut dat it ynsprutsen is.	
Ôfsluting: Peatear: Wat die Rinze? Wat ha wy allegear sjoen? Wa fart wol ris yn in boat? Wat sjochst allegear op it wetter? Hokfoar bisten libje yn it wetter? Wa hat ek wol ris te fiskjen west? Rinze gong dûse. Werom moat dat eins? Wat doche jim as jim dûsen gean?	Digiboerd; E- book Rinze is gek op wetter; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd.	

Interventies 2

Yntervinsjeles 2 'Rinze de kikkert'	Datum: tongersdei 19 desimber 2013	Groep: 1
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Rinze docht stean ticht by de belibbingswrâld fan de learlingen.		
Begjinsituaasje: De learlingen binne sels ek al in pear kear jierdei west en ha wol ris in feest meimakke.		
Doel en aktiviteit: By de twadde yntervinsjeles fiert Rinze syn jierdei. Wy prate oer jierdeis, wat der barre sil op in jierdei, pakjes, spultsjes ensafierder om de wurdskat fan de learlingen út te weidzjen.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynliding: Wa wit noch wêr't it ferhaal fan juster oer gong? Wat barre der doe? Wy gean no in nij ferhaal lêzen. Foarside e-boek sjen litte oan de bêrn. Wêr soe it ferhaal oer gean? Wêrom tinkst dat?	Digiboerd; E- book Rinze syn jierdei; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd.	
Kearn: Lêze fan e-book Rinze syn jierdei. Ynteraktyf lêze. Under it ferhaal de learlingen freegje wat sy hearre en sjoche. Goed harkje nei it ferhaal en op de ôfbyldingen lette. Wurden: de jierdei, it jier, it feest, de âlden, de famylje, de freonen, de kadootsjes, grut, lyts, it iten, it drinken, it gebak, de kearskes, de tsiis, de woarst.	Digiboerd; E- book Rinze syn jierdei; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd; It e-boek wurdt ôfspiele. Dat betsjut dat it ynsprutsen is.	
Ôfsluting: Petear: Wat gebeurde der yn it ferhaal? Wat die Rinze? Wat ha wy allegear sjoen? Hoe faak bart in jierdei? Wêrom is dat? Wa fan jim hat wol ris op in feestje west?	Digiboerd; E- book Rinze syn jierdei; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd.	

Interventieles 3

Interventieles 3 'Rinze de kikkert'	Datum: woansdei 8 jannewaris 2014	Groep: 1
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Rinze docht stean ticht by de belibblingswrâld fan de learlingen.		
Begjinsituaasje: De learlingen ha sels ek wol ris de hik hânt of meimakke dat immen yn harren fermidden de hik hat. Sy witte wat de hik is.		
Doel en aktiviteit: Yn de tredde yntervinsje les hat Rinze de kikkert, de hik. Wy prate oer wat it is at immen de hik hat, freonen, helpe ensafierder. De learlingen krije allegear in printeboekje. Sa krije sy underfinning mei it lêzen fan (printe)boeken.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynlieding: Wa wit noch wer't it ferhaal fan ferline wike oer gong? Wat barre der doe? Wy gean no in nij ferhaal lêzen. Foarside printeboek sjen litte oan de bêrn. Wêr soe it ferhaal oer gean? Wêrom tinkst dat?	Printeboek: Rinze hat de hik! Wy sitte yn de rûnte. De learlingen sitte op harren eigen stuollen.	
Kearn: Foarlêze printeboek Rinze hat de hik. Ynteraktyf lêze. Under it ferhaal de learlingen freegje wat sy hearre en sjoche. Goed harkje nei it ferhaal en op de ôfbyldingen lette. Wurden: de hik, it kobist/de ko, de knien, it skiep, it gers, de stream, de stien, de sinne, springe, drave, rôlje, laitsje, gûle, bliid, fertrielik.	Printeboek: Rinze hat de hik! Wy sitte yn de rûnte. De learlingen sitte op harren eigen stuollen. De learlingen krije allegear in printeboekje. Sa kinne sy sels meilêze mei it ferhaal. Boekoriïntaasje.	
Ôfsluting: Petear: Wat gebeurde der yn it ferhaal? Wat die Rinze? Wer wie Rinze? Wa wie der by Rinze? Wat ha wy allegear sjoen? Wat hat ek wol ris de hik hânt? Hoe faak hat immen de hik? Wat kinst dan dwaan?	Printeboek: Rinze hat de hik! Wy sitte yn de rûnte. De learlingen sitte op harren eigen stuollen.	

Interventieles 4

Yntervinsjeles 4 'Rinze de kikkert'	Datum: tongersdei 9 jannewaris 2014	Groep: 1
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Rinze docht stean ticht by de belibbingswrâld fan de learlingen.		
Begjinsituaasje: De learlingen hawwe sels faak te krijen mei wetter. Bygelyks mei it wiet wurden fan de rein, swimme yn it swimbad/de see/de mar en mei dûse/waskje yn de badkeamer.		
Doel en aktiviteit: By de fjirde yntervinsjeles lêze wy it ferhaal foar de twadde kear. Wy werhelje it ferhaal, de foarfallen fan Rinze en de wurden dy't wy bepraten ha om de wurdskat te fergrutsjen.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynlieding: Wy gean no it ferhaal fan Rinze is gek op wetter lêzen. Wa wit noch wêr't it ferhaal oer gong? Wat hat Rinze dien?	Digiboerd; E- book Rinze is gek op wetter; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd.	
Kearn: Lêze fan e-book Rinze is gek op wetter. Ynteraktyf lêze. ûnder it ferhaal de learlingen freegje wat sy hearre en sjoche. Goed harkje nei it ferhaal en op de ôfbyldingen lette. De wasktafel, de kraan, waarm, kâld, de badkeamer, smoarch, it gesicht, de mûle, it toskepoetsersguod, de shampoo, it waskhantsje, droech, de búk, it hier, de hannen.	Digiboerd; E- book Rinze is gek op wetter; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd; It e-book wurdt dizze kear net ôfspiele mar it wurdt foarlêzen. De learlingen meie meiprate.	
Ôfsluting: Petear: Wat die Rinze? Wat ha wy allegear sjoen? Wa giet wol ris under de dûs? Waasket himsels wol ris by de wasktafel? Wat ha ik nedich as ik gean dûsen? Kin ik dernei de smoarche klean wer oan dwaan? Wêrom wol/net?	Digiboerd; E- book Rinze is gek op wetter; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd.	

Interventieles 5

Yntervinsjeles 5 'Rinze de kikkert'	Datum: woansdei 15 jannewaris 2014	Groep: 1
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Rinze docht stean ticht by de belibblingswrâld fan de learlingen.		
Begjinsituaasje: De learlingen binne sels ek al in pear kear jierdei west en ha wol ris in feest meimakke.		
Doel en aktiviteit: By de fiifde yntervinsjeles lêze wy it ferhaal fan Rinze syn jierdei foar de twadde kear. Wy prate oer jierdeis, wat der barre sil op in jierdei om de wurdskat fan de learligen te fergrutsjen.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynliding: Wy gean it ferhaal fan Rinze syn jierdei lêzen. Wa wit noch wer't it ferhaal oer gong? Wat hat Rinze meimakke?	Digiboerd; E- book Rinze syn jierdei; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd.	
Kearn: Lêze fan e-book Rinze syn jierdei. Ynteraktyf lêze. Under it ferhaal de bêrn freegje wat sy hearre en sjoche. Goed harkje nei it ferhaal en op de ôfbyldingen lette. Wurden: de foarmen, it fjouwerkant, de trijehoek, de sirkel, de rjochthoek, de kleuren, read, grien, giel, oranje, blau, grien, de muzyk, de spultsjes, ferstjoere.	Digiboerd; E- book Rinze syn jierdei; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd; It e-book wurdt dizze kear net ôfspiele mar it wurdt foarlêzen. De learlingen meie meiprate.	
Ôfsluting: Petear: Petear: Wat gebeurde der yn it ferhaal? Wat die Rinze? Wat ha wy allegear sjoen? Hoe faak bart in jierdei ek alwer? Wêrom is dat? Is it elts dei feest?	Digiboerd; E- book Rinze is syn jierdei; De bêrn sitte op it bankje en op harren eigen stuollen foar it digiboerd.	

Interventies 6

Yntervinsjeles 6 'Rinze de kikkert'	Datum: tongersdei 16 jannewaris 2014	Groep: 1
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Rinze docht stean ticht by de belibbingswrâld fan de learlingen.		
Begjinsituaasje: De learlingen ha sels ek wol ris de hik hânt of meimakke dat immen yn harren fermidden de hik hat. Sy witte wat de hik is.		
Doel en aktiviteit: By de sechde yntervinsje lêze wy it ferhaal fan Rinze dy't de hik hat. Wy prate oer wat it is at immen de hik hat, freonen, helpe ensafierder. De learlingen krije allegear in printeboekje. Sa krije sy underfinning mei it lêzen fan (printe)boeken.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynliding: Wy gean it ferhal Rinze hat de hik! Lêzen. Wa wit noch wer't it ferhaal oer gong? Wat hat Rinze doe meimakke?	Printeboek: Rinze hat de hik! Wy sitte yn de rûnte. De learlingen sitte op harren eigen stuollen.	
Kearn: Foarlêze printeboek Rinze hat de hik! Ynteraktyf lêze. Under it ferhaal de learlingen freegje wat sy hearre en sjoche. Goed harkje nei it ferhaal en op de ôfbyldingen lette. Wurden: de hik, it kobist/de ko, de knien, it skiep, it gers, de stream, de stien, de sinne, springe, drave, rôlje, laitsje, gûle, bliid, fertrielik.	Printeboek: Rinze hat de hik! Wy sitte yn de rûnte. De learlingen sitte op harren eigen stuollen. De learlingen krije allegear in printeboekje. Sa kinne sy sels meilêze mei it ferhaalen krije sy underfinning mei it lêzen fan (printe)boeken. Boekoriïntaasje; Wy behannelje deselde wurden as by yntervinsjeles 3.	
Ôfsluting: Wat gebeurde der yn it ferhaal? Wat die Rinze? Wer wie Rinze? Wa wie der by Rinze? Wat ha wy allegear sjoen? Wat hat ek wol ris de hik hânt? Hoe faak hat immen de hik? Wat kinst dan dwaan?	Printeboek: Rinze hat de hik! Wy sitte yn de rûnte. De learlingen sitte op harren eigen stuollen.	

4.5.2 Interventielessen groep 2

Interventies 1

Yntervinsjeles 1 'De ferhalen fan Lytse Bear'.	Datum: 18 woansdei desimber 2013	Groep: 2
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Lytse Bear docht stean ticht by de belibblingswrâld fan de learlingen.		
Begjinsituaasje: De learlingen binne fêst, lykas Lytse Bear ek wol ris bang west yn it tsjuster.		
Doel en aktiviteit: By de earste yntervinsjeles moetsje de learlingen Lytse Bear troch it lêzen fan it printeboek Kinst net sliepe Lytse Bear? Dêrneist meitsje wy in begjin mei it útweidzjen fan de Fryske wurdskat.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynliding: Foarside printeboek sjen litte oan de bêrn. Wêr soe it ferhaal oer gean? Wêrom tinkst dat?	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Kinst net sliepe Lytse Bear? Wy sitte yn de rûnte.	
Kearn: Foarlêze printeboek Kinst net sliepe Lytse Bear? Ynteraktyf lêze. Under it ferhaal de learlingen fûnte jaan om op it ferhaal te reagerjen. Wurden: de bosk, de beamen, de tûken, de blêden, de snie, de moanne, de sinne, , de stjerren, it ljocht, it tsjuster, oanstekke, deljaan, bang wêze, oankrûpe, foarlêze.	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Kinst net sliepe Lytse Bear? Wy sitte yn de rûnte.	
Ôfsluting: Petear:Wêr gong it ferhaal oer? Wat die Lytse Bear? Wat die grutte bear? Wa is ek wol ris bang west yn it tsjuster? Wa is wol ris bang west foar wat oars? Hoe koe dat? Wat ha jim doe dien?	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Kinst net sliepe Lytse Bear? Wy sitte yn de rûnte.	

Interventieles 2

Yntervinsjeles 2 'De ferhalen fan Lytse Bear'.	Datum: tongersdei 19 desimber 2013	Groep: 2
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Lytse Bear docht stean ticht by de belibbingswrâld fan de learlingen.		
Beginsituaasje: De learlingen binne sels fêst ik wol ris bang west foar frjemde lûden.		
Doel en aktiviteit: By de twadde yntervinsjeles lêze wy it ferhaal Wy gean nei hûs Lytse Bear. Wy gean fierder mei it útweidzjen fan de Fryske wurdskat.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynliding: Foarside printeboek sjen litte oan de bêrn. Wêr soe it ferhaal oer gean? Wêrom tinkst dat?	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Wy gean nei hûs Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	
Kearn: Foarlêze printeboek Wy gean nei hûs Lytse Bear. Ynteraktyf lêze. ûnder it ferhaal de learlingen fûnte jaan om op it ferhaal te reagerjen. Wurden: it paad, de fuotten, de drippen, de iispylken, it wetter, de tiid, de skurte, de lûden, rinne, stean, sitte, harkje, sjen, drage, fertelle.	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Wy gean nei hûs Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	
Ôfsluting: Petear: Wêr gong it ferhaal oer? Wat die Lytse Bear? Wat die grutte bear? Wa is ek wol ris bang west foar frjemde lûden? Wa is wol ris bang west foar wat oars? Hoe koe dat? Wat ha jim doe dien?	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Wy gean nei hûs Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	

Interventieles 3

Yntervinsjeles 3 'De ferhalen fan Lytse Bear'.	Datum: woansdei 8 jannewaris 2014	Groep: 2
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Lytse Bear docht stean ticht by de belibbingswrâld fan de learlingen.		
Begjinsituaasje: De learlingen fine it lykas Lytse Bear moai om te boartsjen mar bytiden moat der ek oprûme wurde!		
Doel en aktiviteit: By de tredde yntervinsjeles lêze wy it ferhaal Do en ik Lytse Bear. Wy gean fierder mei it útweidzjen fan de Fryske wurdskat.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynlieding: Foarside printeboek sjen litte oan de bêrn. Wêr soe it ferhaal oer gean? Wêrom tinkst dat?	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Do en ik, Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	
Kearn: Foarlêze printeboek Do en ik, Lytse Bear. Ynteraktyf lêze. ûnder it ferhaal de learlingen fûnte jaan om op it ferhaal te reagerjen. Wurden: de iepen hurd, it boartersguod, de spultsjes, it wurk, drok, de biezem, tegearre, boartsje, rûnte, fersideboartsje, opromje, helje, juster, hjoed, moarn.	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Do en ik, Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	
Ôfsluting: Petear: Wêr gong it ferhaal oer? Wat die Lytse Bear? Wat die grutte bear? Wa moat ek wol ris opromje? Wat moatst dan opromje? Wa helpt heit en mem wol ris mei opromjen?	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Do en ik Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	

Interventies 4

Yntervinsjeles 4 'De ferhalen fan Lytse Bear'.	Datum: tongersdei 9 jannewaris 2014	Groep: 2
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Lytse Bear docht stean ticht by de belibbingswrâld fan de learlingen.		
Begjinsituaasje: De learlingen binne fêst lykas Lytse Bear wol ris op avontoer west.		
Doel en aktiviteit: de fjirde yntervinsjeles lêze wy it ferhaal Moai sa, Lytse Bear. Wy gean fierder mei it útwidzjen fan de Fryske wurdskat.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynliding: Foarside printeboek sjen litte oan de bêrn. Wêr soe it ferhaal oer gean? Wêrom tinkst dat?	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Moai sa, Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	
Kearn: Foarlêze printeboek Moai sa, Lytse Bear. Ynteraktyf lêze. ûnder it ferhaal de learlingen fûnte jaan om op it ferhaal te reagerjen. Wurden: ûndersykje, avontoer, ûntdekke, de earms, it wetter, de stream, de stien, de rots, roppe, baaie, oanhelje, wiet, foarsichtich, heger, leger.	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Moai sa, Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	
Ôfsluting: Petear: Wêr gong it ferhaal oer? Wat die Lytse Bear? Wat die grutte bear? Wa moat is ek wol ris op aventoer west? Wat ha jim doe dien? Hast doe ek in ûngelokje hânt? Wa hat dy doe holpen?	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Moai sa, Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	

Interventieles 5

Yntervinsjeles 5 'De ferhalen fan Lytse Bear'.	Datum: woansdei 15 jannewaris 2014	Groep: 2
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Lytse Bear docht stean ticht by de belibbingswrâld fan de learlingen.		
Begjinsituaasje: De learlingen binne fêst, lykas Lytse Bear ek wol ris bang west yn it tsjuster.		
Doel en aktiviteit: By de fiifde yntervinsjeles lêze wy it ferhaal Kinst net sliepe Lytse Bear? Wy gean fierder mei it útweidzjen fan de Fryske wurdskat.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynliding: Foarside printeboek sjen litte oan de bêrn. Wêr gong it ferhaal ek alwer oer? Wat barre der doe?	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Kinst net sliepe Lytse Bear? Wy sitte yn de rûnte.	
Kearn: Foarlêze printeboek Kinst net sliepe Lytse Bear? Ynteraktyf lêze. ûnder it ferhaal de learlingen fûnte jaan om op it ferhaal te reagerjen. Wurden: de wenkeamer, de sliepkeamer, it fjoer, de lantearne, it bêd, de bank, de stoel, de tekkens, it kessen, feilich, grut, lyts, de wrâld, buten/bûtendoar it hoal.	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Kinst net sliepe Lytse Bear? Wy sitte yn de rûnte.	
Ôfsluting: Petear:Wêr gong it ferhaal oer? Wat die Lytse Bear? Wat die grutte bear? Wat soest do dwaan om immen te helpen dy't bang is?	Printeboek De ferhalen fan Lytse Bear, Kinst net sliepe Lytse Bear? Wy sitte yn de rûnte.	

Interventieles 6

Yntervinsjeles 6 'De ferhalen fan Lytse Bear'.	Datum: tongersdei 16 jannewaris 2014	Groep: 2
Betsjutting: De aktiviteiten dy't Lytse Bear docht stean ticht by de belibbingswrâld fan de learlingen.		
Begjinsituaasje: De learlingen binne sels fêst ik wol ris bang west foar frjemde lûden.		
Doel en aktiviteit: By de sechde yntervinsjeles lêze wy it ferhaal Wy gean nei hûs Lytse Bear. Wy gean fierder mei it útweidzjen fan de Fryske wurdskat.		
Lesopset	Organisaasje	
Ynlieding: Foarside printeboek sjen litte oan de bêrn. Wêr gong it ferhaal oer? Wat barre der doe?	Printeboek: De ferhalen fan Lytse Bear, Wy gean nei hûs Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	
Kearn: Foarlêze printeboek Wy gean nei hûs Lytse Bear. Ynteraktyf lêze. ûnder it ferhaal de learlingen fûnte jaan om op it ferhaal te reagerjen. Wurden: de beammen, de rotsen, fertelle, foarop, kuierjen, de loft, glide, wille, de snie, omkeare, stadich, falle, hearre, drage, de skouders.	Printeboek: De ferhalen fan Lytse Bear, Wy gean nei hûs Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	
Ôfsluting: Petear: Wêr gong it ferhaal oer? Wat die Lytse Bear? Wat die grutte bear? Wa is ek wol ris bang west foar frjemde lûden? Wa is wol ris bang west foar wat oars? Hoe koe dat? Wat ha jim doe dien?	Printeboek: De ferhalen fan Lytse Bear, Wy gean nei hûs Lytse Bear; Wy sitte yn de rûnte.	

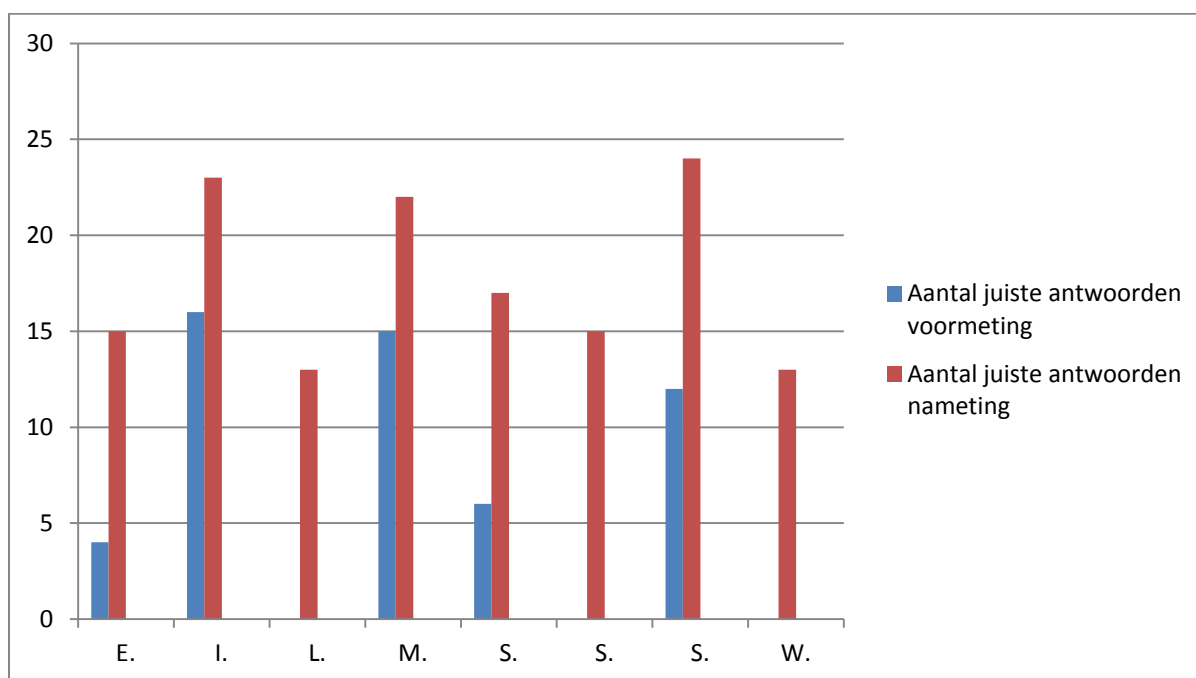
H. 5. Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk worden de resultaten van het onderzoek getoond. Als eerst worden de resultaten van de voormeting en de nameting van de actieve, Friese woordenschattoets van groep 1 in zijn totaliteit beschreven. Vervolgens wordt er ingegaan op de resultaten van leerlingen van groep 1 met Nederlands als moedertaal. Daarna wordt ingegaan op de resultaten van leerlingen van groep 1 met Fries als moedertaal. Als volgt zijn de resultaten van de voormeting en de nameting van de actieve, Friese woordenschattoets van groep 2 te lezen. Vervolgens worden de toetsresultaten van de leerlingen van groep 2 met Nederlands als moedertaal beschreven. Tot slot worden de toetsresultaten van de leerlingen van groep 2 met Fries als moedertaal beschreven.

5.1 Rapportage resultaten

Grafiek voor- en nameting, inhoudswoorden - zelfstandige naamwoorden

Groep 1 totaal

Bij deze woordenschattoets is er is gekozen om inhoudswoorden te toetsen naar aanleiding van de literatuurstudie. In de eerste toetsreeks zijn dit vijftientig zelfstandige naamwoorden. De leerlingen van groep 1 krijgen bij de eerste toetsreeks vijftientig afbeeldingen te zien. De leerlingen dienen deze afbeeldingen in het Fries te benoemen. Eén juist antwoord betekent één punt in bovenstaande grafiek.

De individuele scores worden per leerling bij elkaar opgeteld en vervolgens door het aantal leerlingen gedeeld. De uitkomst hiervan leidt tot de gemiddelde score.

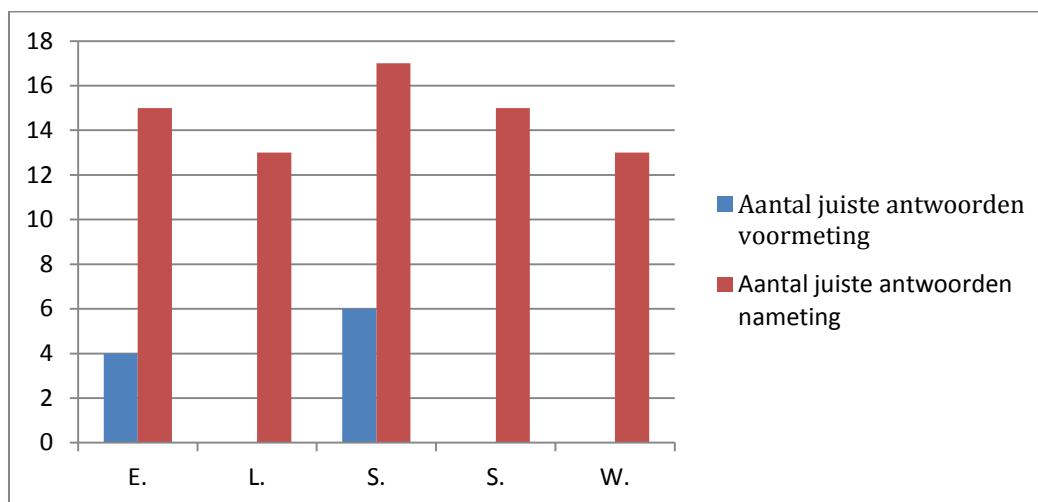
De gemiddelde score bij de voormeting is: 6.5 punten.

De gemiddelde score bij de nameting is: 17.5 punten.

Er is een stijgende lijn waar te nemen van 11 punten.

Grafiek voor- en nameting, inhoudswoorden - zelfstandige naamwoorden

Groep 1 moedertaal Nederlands

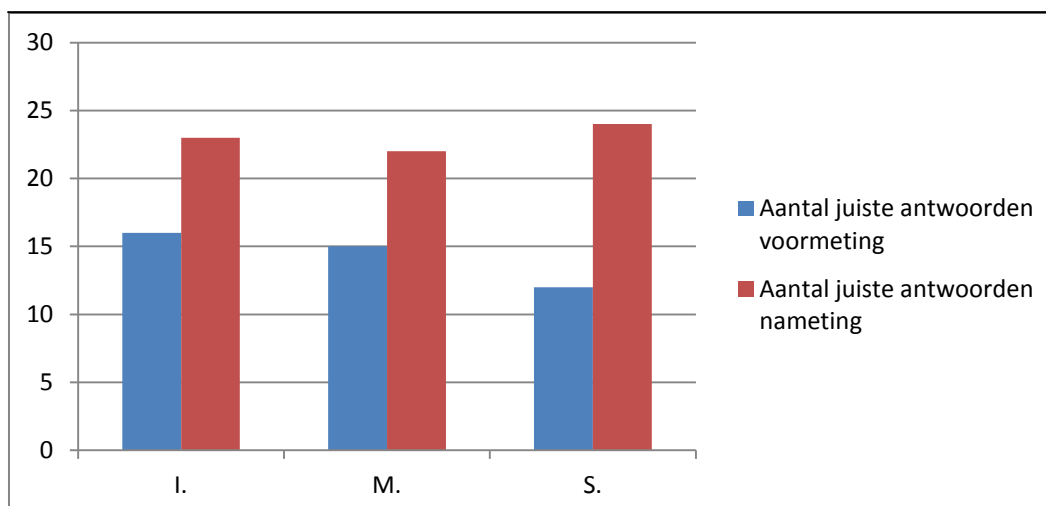

De individuele scores worden per leerling bij elkaar opgeteld en vervolgens door het aantal leerlingen gedeeld. De uitkomst hiervan leidt tot de gemiddelde score.

De gemiddelde score bij de voormeting is: 2 punten.
De gemiddelde score bij de nameting is: 14.5 punten.
Er is een stijgende lijn waar te nemen van 12.5 punten.

Grafiek voor- en nameting, inhoudswoorden - zelfstandige naamwoorden

Groep 1 moedertaal Fries

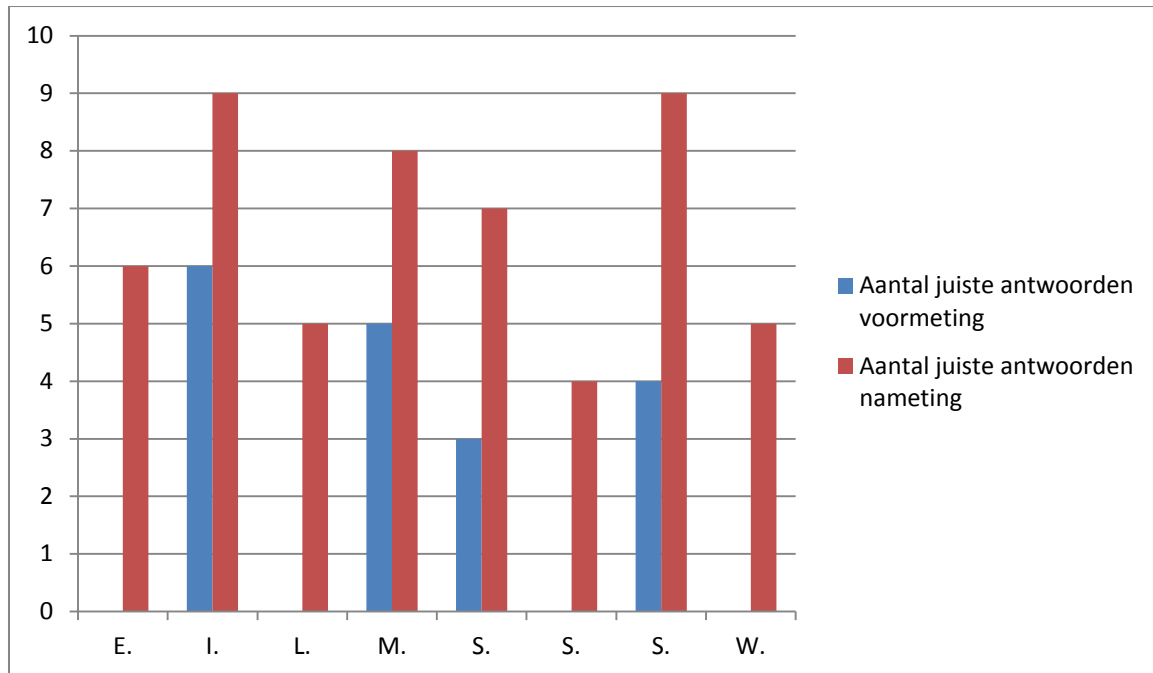

De individuele scores worden per leerling bij elkaar opgeteld en vervolgens door het aantal leerlingen gedeeld. De uitkomst hiervan leidt tot de gemiddelde score.

De gemiddelde score bij de voormeting is: 14.5 punten.
De gemiddelde score bij de nameting is: 23 punten.
Er is een stijgende lijn waar te nemen van 8.5 punten.

Grafiek voor- en nameting, inhoudswoorden – werkwoorden en begrippen

Groep 1 totaal

Bij deze woordenschattoets is er is gekozen om inhoudswoorden te toetsen naar aanleiding van de literatuurstudie. In de tweede toetsreeks zijn dit tien werkwoorden en begrippen. De leerlingen van groep 1 krijgen bij de tweede toetsreeks tien afbeeldingen te zien. De leerlingen dienen deze afbeeldingen in het Fries te benoemen. Eén juist antwoord betekent één punt in bovenstaande grafiek.

De individuele scores worden per leerling bij elkaar opgeteld en vervolgens door het aantal leerlingen gedeeld. De uitkomst hiervan leidt tot de gemiddelde score.

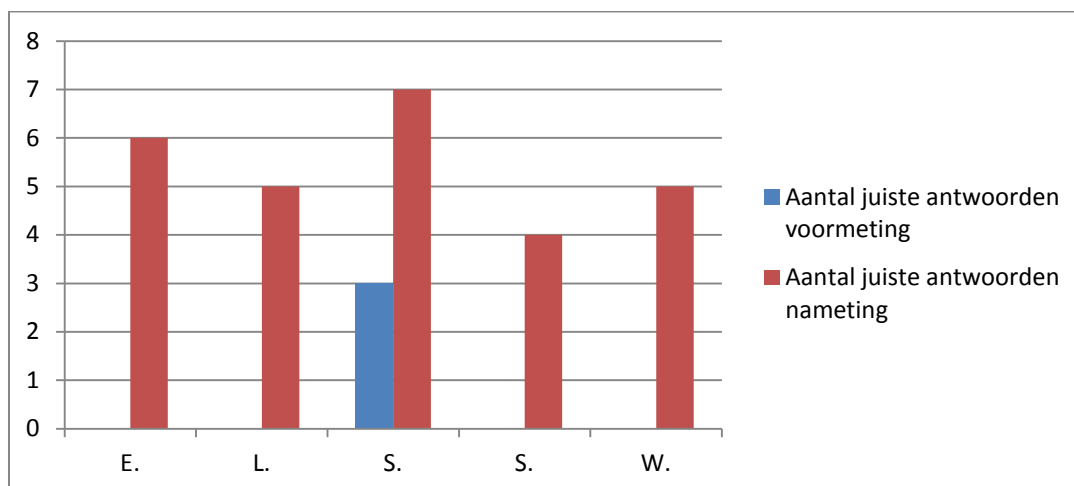
De gemiddelde score bij de voormeting is: 2 punten.

De gemiddelde score bij de nameting is: 6.5 punten.

Er is een stijgende lijn waar te nemen van 4.5 punten.

Grafiek voor- en nameting, inhoudswoorden – werkwoorden en begrippen

Groep 1 moedertaal Nederlands

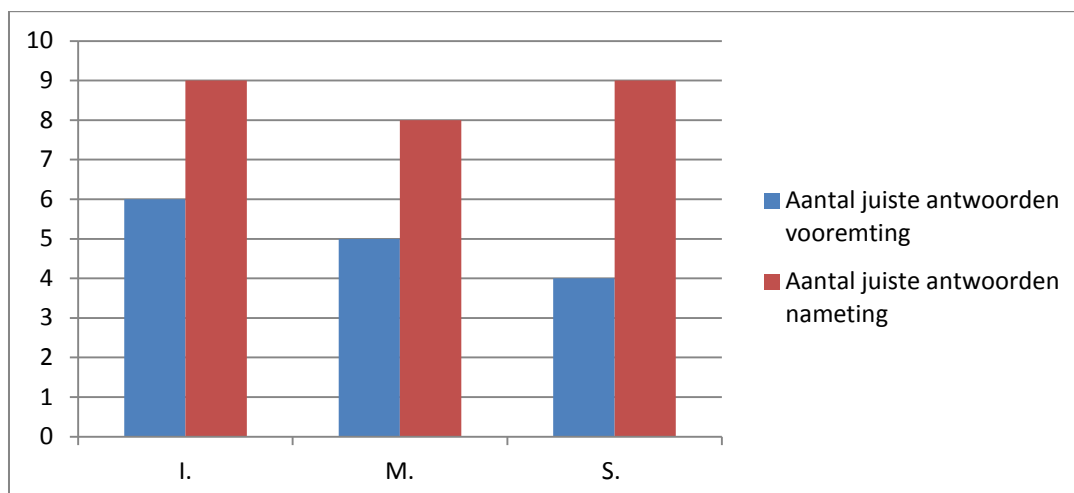
De gemiddelde score bij de voormeting is: 0,5 punten.

De gemiddelde score bij de nameting is: 5,5 punten.

Er is een stijgende lijn waar te nemen van 5 punten.

Grafiek voor- en nameting, inhoudswoorden – werkwoorden en begrippen

Groep 1 moedertaal Fries

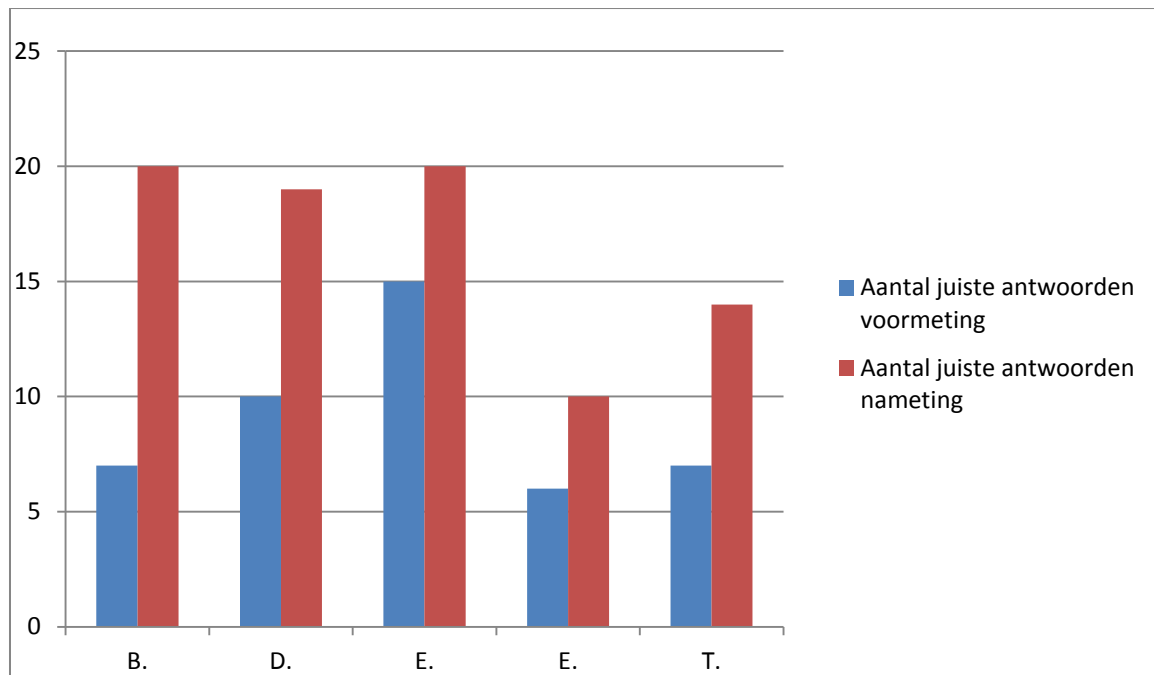
De gemiddelde score bij de voormeting is: 5 punten.

De gemiddelde score bij de nameting is: 8,5 punten.

Er is een stijgende lijn waar te nemen van 3.5 punten.

Grafiek voor- en nameting inhoudswoorden - zelfstandige naamwoorden

Groep 2

Bij deze woordenschattoets is er is gekozen om inhoudswoorden te toetsen naar aanleiding van de literatuurstudie. In de eerste toetsreeks zijn dit twintig zelfstandige naamwoorden. De leerlingen van groep 2 krijgen bij de eerste toetsreeks twintig afbeeldingen te zien. De leerlingen dienen deze afbeeldingen in het Fries te benoemen. Eén juist antwoord betekent één punt in bovenstaande grafiek.

De individuele scores worden per leerling bij elkaar opgeteld en vervolgens door het aantal leerlingen gedeeld. De uitkomst hiervan leidt tot de gemiddelde score.

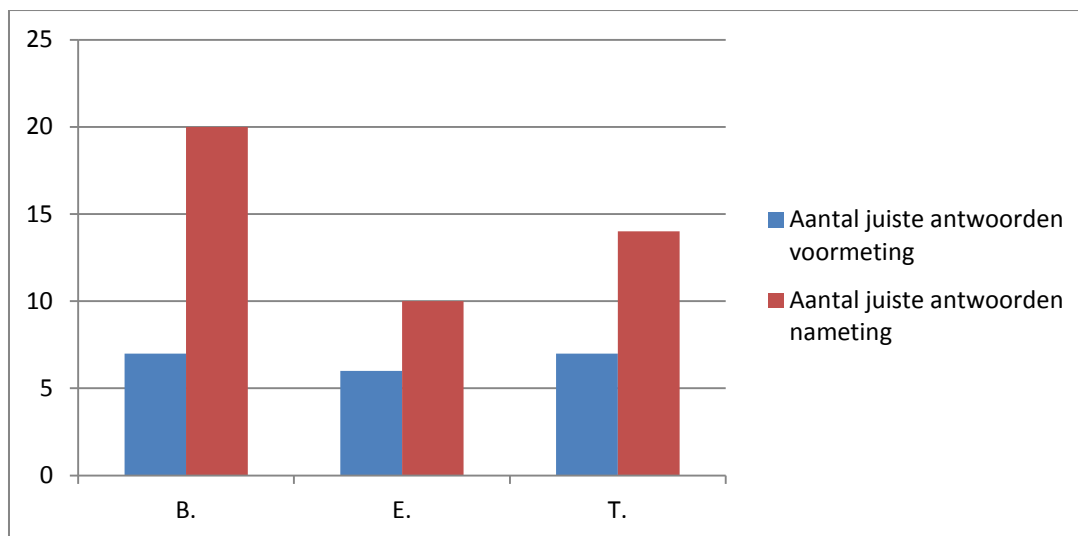
De gemiddelde score bij de voormeting is: 9 punten.

De gemiddelde score bij de nameting is: 16.5 punten.

Er is een stijgende lijn waar te nemen van 7.5 punten.

Grafiek voor- en nameting inhoudswoorden - zelfstandige naamwoorden

Groep 2 moedertaal Nederlands

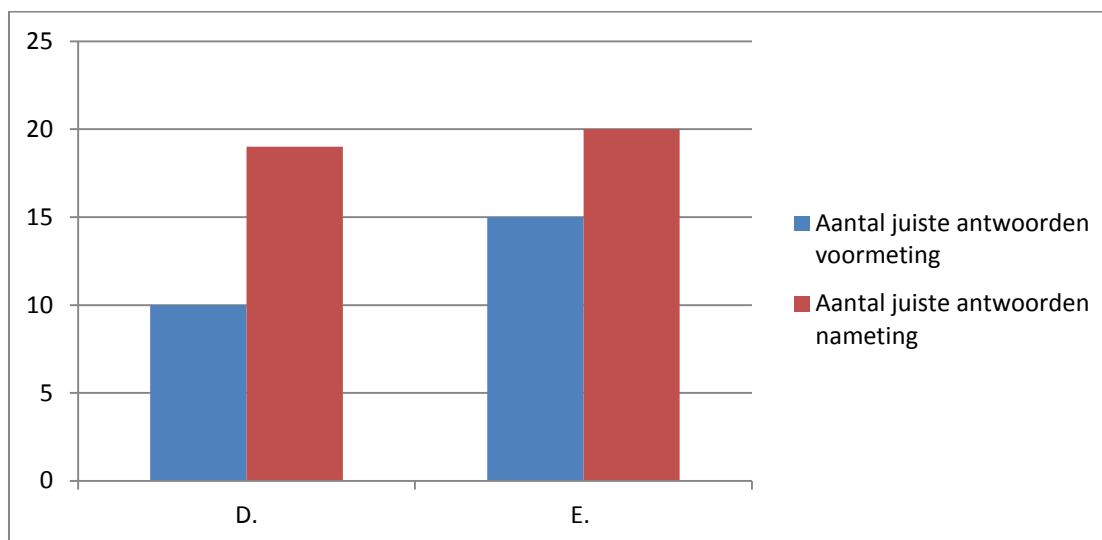
De gemiddelde score bij de voormeting is: 6.5 punten.

De gemiddelde score bij de nameting is: 14.5 punten.

Er is een stijgende lijn waar te nemen van 8 punten.

Grafiek voor- en nameting inhoudswoorden - zelfstandige naamwoorden

Groep 2 moedertaal Fries

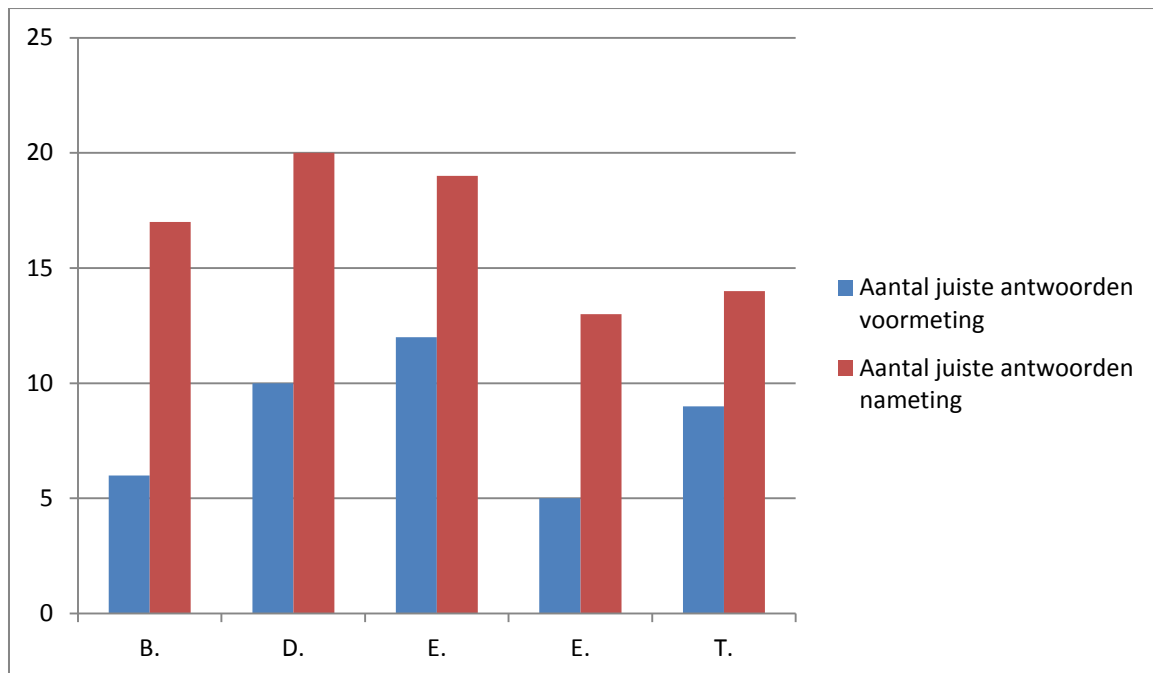
De gemiddelde score bij de voormeting is: 12.5 punten.

De gemiddelde score bij de nameting is: 19.5 punten.

Er is een stijgende lijn waar te nemen van 7 punten.

Grafiek voor- en nameting inhoudswoorden - werkwoorden en begrippen

Groep 2

Bij deze woordenschattoets is er is gekozen om inhoudswoorden te toetsen naar aanleiding van de literatuurstudie. In de tweede toetsreeks zijn dit twintig werkwoorden en begrippen. De leerlingen van groep 2 krijgen bij de tweede toetsreeks twintig afbeeldingen te zien. De leerlingen dienen deze afbeeldingen in het Fries te benoemen. Eén juist antwoord betekent één punt in bovenstaande grafiek.

De individuele scores worden per leerling bij elkaar opgeteld en vervolgens door het aantal leerlingen gedeeld. De uitkomst hiervan leidt tot de gemiddelde score.

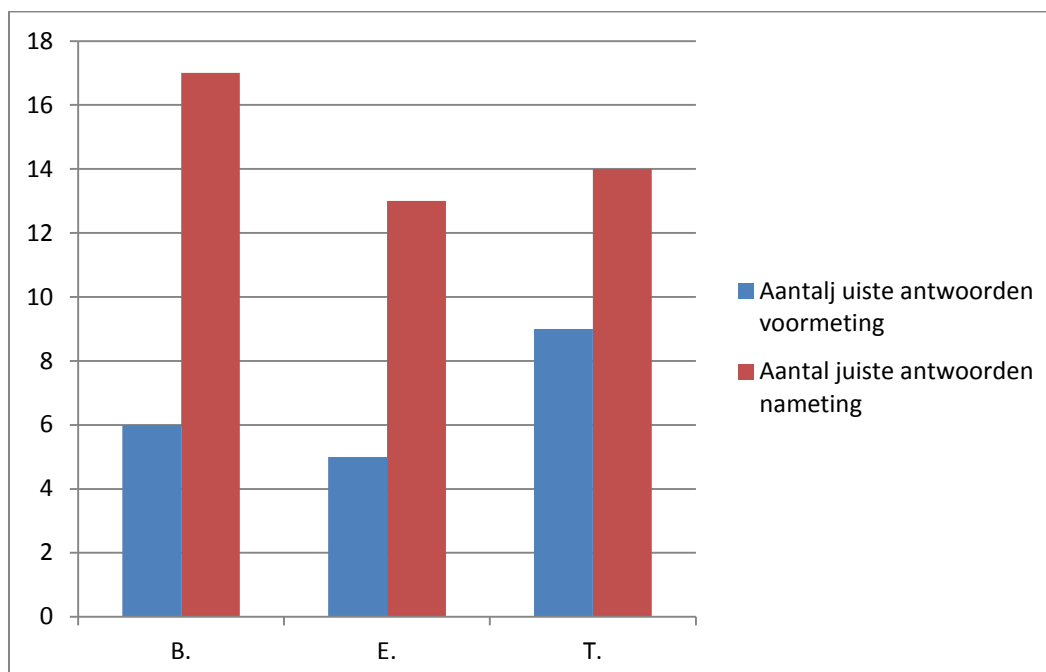
De gemiddelde score bij de voormeting is: 8.5 punten.

De gemiddelde score bij de nameting is: 16.5 punten.

Er is een stijgende lijn waar te nemen van 8 punten.

Grafiek voor- en nameting inhoudswoorden - werkwoorden en begrippen

Groep 2 moedertaal Nederlands

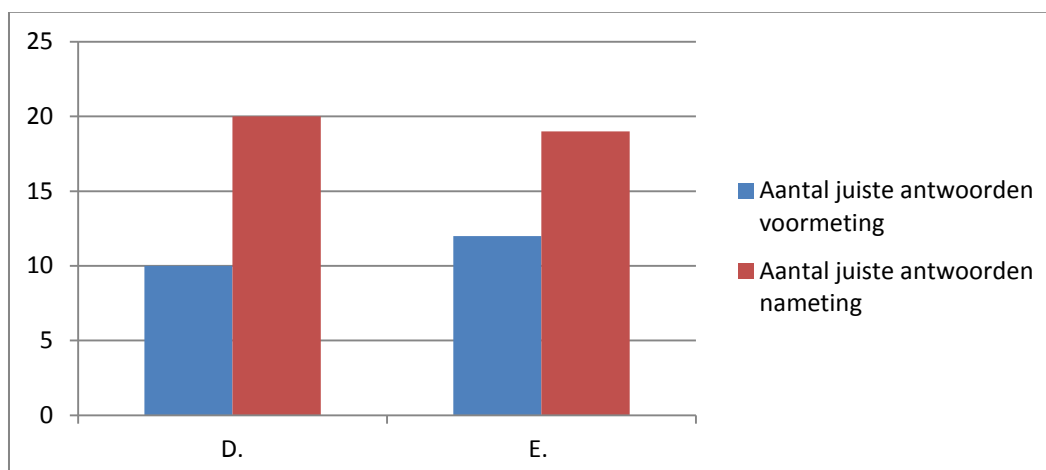
De gemiddelde score bij de voormeting is: 6.5 punten.

De gemiddelde score bij de nameting is: 14.5 punten.

Er is een stijgende lijn waar te nemen van 8 punten.

Grafiek voor- en nameting inhoudswoorden - werkwoorden en begrippen

Groep 2 moedertaal Fries

De gemiddelde score bij de voormeting is: 11 punten.

De gemiddelde score bij de nameting is: 19.5 punten.

Er is een stijgende lijn waar te nemen van 8.5 punten.

H. 6. Conclusies en aanbevelingen

6.1. conclusie

De conclusie geeft antwoord op de onderzoeksvraag en luidt als volgt. Het effect van het lezen van Friese prentenboeken heeft een gunstig effect op de actieve Friese woordenschat bij leerlingen van groep 1/2 van School X te Dorp X.

Uit het onderzoek blijkt dat het voorlezen van Friese prentenboeken een gunstig effect heeft op de actieve Friese woordenschat bij zowel leerlingen met Nederlands als moedertaal als bij leerlingen met Fries als moedertaal.

In het onderzoek is een duidelijke stijgende lijn te zien van de voormeting in verhouding met de nameting. De stijgende lijn in de woordenschatontwikkeling van de leerlingen van groep 1/2 is te zien bij zowel de zelfstandige naamwoorden als de werkwoorden en de begrippen.

6.2 Aanbevelingen

School X besteedt veel aandacht aan het drietalig onderwijs. De leerkrachten op School X zijn allemaal even enthousiast over het onderwijs in verschillende talen. Dit stralen zij uit naar zowel de leerlingen als de ouders. Dit is een belangrijk gegeven. Mijn advies is om het enthousiasme voor drietaligheid te bewaren. Echter ik suggereer dat de leerkrachten meer tijd kunnen besteden aan het gericht onderwijzen van de Friese actieve woordenschat.

De uitslagen van de toetsscores van de leerlingen van groep 1/2 erop nageslagen, blijkt dat er zeker winst uit te halen is. Daarom adviseer ik de leerkrachten van groep 1/2 doelbewust te werken aan de woordenschat.

Dit kan worden gerealiseerd door het frequenter voorlezen van Friese prentenboeken. Dan spreek ik over zowel schriftelijke prentenboeken als digitale prentenboeken.

De leerkrachten kunnen daarbij gebruik maken van mijn ontwerp, namelijk de woordenlijst met 100 Friese woorden per groep. Het ontwerp is gebaseerd op de taallijst voor kleuters en de methode Studio F. Door deze woordenlijst aan te houden kunnen de leerkrachten doelmatig werken aan het vergroten van de Friese woordenschat.

Ook zou ik aan de hand van de resultaten van de gegevensverwerking van de enquête onder de ouders, de groepsleerkrachten willen adviseren de schoolbibliotheek structureel te promoten. Dit zowel onder de leerlingen als de ouders. Door ouders attent te maken op de voordelen van het lezen van prentenboeken worden de kansen op het lenen van Friese prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek vergroot. Hierdoor wordt er vanuit verschillende hoeken gewerkt aan de ontwikkeling van de woordenschat van de leerlingen.

Tot slot zie ik het bijhouden van de niveaus in de Friese taalverwerving als een essentieel punt voor het vergroten van de actieve Friese woordenschat. Omdat de leerlingenpopulatie voor een groot deel uit Nederlandstalige leerlingen bestaat, is de beginsituatie van deze leerlingen anders dan de leerlingen die Fries als moedertaal hebben. Door hier vanaf leerjaar 1 gericht aandacht aan te besteden zie ik grotere ontwikkelingskansen voor deze leerlingen op het gebied van het ontwikkelen van een positieve attitude ten opzichte van het Fries taalonderwijs, de woordenschatontwikkeling en daarmee de totale taalontwikkeling.

Literatuur

- Beernink, R. & Koeven, E. van (2006). *Taaldidactiek*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.
- Coillie van. J. (2007). *Leesbeesten en boekenfeesten*. Hoe werken met kinder- en jeugdboeken? Leidschendam: Biblion uitgeverij.
- Elsäker, W. & Peters, S. (2006). *De taallijn interactief taalonderwijs in groep 1 en 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Huizenga, H. (2001). *Taal&didactiek. Taalbeschouwing*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
- Janssen-Vos, F., Pompert, B. & Vink, H. (2002). *Naar lezen, schrijven en rekenen*. Assen: Van Gorcum.
- Kienstra, M. (2003). *Woordenschatontwikkeling. Werkwijze voor groep 1-4 van de basisschool*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
- Kuiken, F. & Vermeer, A. (2005). *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Utrecht: ThiemeMeulenhoff.
- Meelis-Voorma, T., Molenaar, P. & Overmeijer, H. (2008). *Jeugdliteratuur voor de beroepspraktijk*. Groningen: Wolters-Noordhoff uitgevers.
- Nieuwmeijer, C. (2008). *Het prentenboek als invalshoek*. Assen: Van Gorcum.
- Oosterlo, A. & Paus, H. (2005) *Frysk oan bod learplan Frysk foar it Primêr Underwiis*. Den Haag: DeltaHage.
- Paus, H., Bacchini, S., Dekkers, R., Hofstede, D., Markestijn, C., Meijer, H. & Pullens T. (2010). *Portaal. Praktische didactiek voor het primair onderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.
- Pompert, B. (2009). *Zoeken naar woorden. Gespreksactiviteiten in de onderbouw*. Assen: Van Gorcum.
- Tjerkstra, T. (2005). *Taaldidactyk foar de basisskoallen yn Fryslân*. Leeuwarden: GCO Fryslân.

Artikelen en brochures:

- Goodijk, E. (2010). Meertaligheid. Prima uitgangspunt voor meer taligheid. *Tijdschrift taal*, 1(1), 60-64.
- Bangma, J. & Goodijk, E. De trijetalige skoalle. *Brochure Taalsintrum Frysk*, 1(1), 2-9.

Internetsites:

- <http://www.slo.nl/primair/kerndoelen/> Geraadpleegd op 07-10-13
- <http://www.slo.nl/primair/leergebieden/fries/> Geraadpleegd op 07-10-13
- <http://www.slo.nl/primair/leergebieden/ned/taalsite/lexicon/00345/> Geraadpleegd op 07-10-13
- <http://www.3ts.nl/> Geraadpleegd op 09-10-13
- <http://www.taalsintrum.nl/trijetalige-skoalle.html> Geraadpleegd op 09-10-13
- <http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/talen-in-nederland> Geraadpleegd op 14-10-13

Bijlage 1

DEEL 1 A: FORMAT UITGEBREIDE BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOEKSOPZET (DIDACTISCH CONTRACT)

Naam student: Sanne Reitsema	Minor-begeleider : Yttje Cnossen	PPB-begeleider : Jacob Minkema
Minor: Taal		
LIO-school: School X Dorp X		

DEEL 1: WERKPLAN MINOR

1. Het onderwerp van mijn minor onderzoeksvraag is:

Het effect van het voorlezen van Friese prentenboeken op de actieve Friese woordenschat.

2. Ik kies voor dit onderwerp, omdat:

Ten eerste kies ik voor dit onderwerp omdat mijn LIO-school een drietalige school is. Daarnaast ben ik geïnteresseerd in het drietalig onderwijs. Vorig jaar heb ik mijn stage op deze school gedaan en heb ik kennis gemaakt met drietalig onderwijs in het algemeen. Dit jaar wil ik mij meer verdiepen in het drietalig onderwijs, mijn kennis hierover verbreden en mijn rol als leerkracht in het drietalig onderwijs leren kennen.

Probleemstelling:

Het probleem is dat leerkrachten van groep 1/2 van School X te Dorp X signaleren dat de leerlingen in deze groep de actieve woordenschat van de Friese taal niet tot weinig gebruik tijdens interactie met hun klasgenoten en de leerkracht.

Hoofdvraag:

Wat is het effect van het inzetten van Friese prentenboeken in groep 1/2 op School X te Dorp X ter bevordering van de actieve, Friese woordenschat?

Deelvragen:

Theorie:

1. Wat wordt verstaan onder drietalig onderwijs?
2. Wat zijn de beweegredenen voor drietalig onderwijs?
3. Wat zegt het taalbeleid van School X over drietaligheid binnen de school?
4. Welke taak hebben de leerkrachten in de klas m.b.t. drietalig onderwijs?
5. Wat is de geschiedenis van het Friese taalonderwijs?
6. Hoe luiden de kerndoelen met betrekking op de woordenschat voor het taalonderwijs?
7. Hoe luiden de kerndoelen voor het Friese taalonderwijs?
8. Hoe luiden de tussendoelen en leerlijnen voor het Friese taalonderwijs?
9. Op welke wijze behoort het Friese taalonderwijs te worden vormgegeven?
10. Wat wordt verstaan onder prentenboeken?
11. Wat is het belang van het lezen van prentenboeken in de klas ?
12. Wat zijn de didactische mogelijkheden bij het lezen van prentenboeken?
13. Aan welke criteria moeten prentenboeken voldoen om deze te gebruiken in groep 1/2?
14. Wat is het verschil tussen passieve woordenschat en actieve woordenschat?
15. Op welke wijze verloopt de woordenschatontwikkeling?
16. Welke woorden moeten leerlingen kennen?
17. Hoeveel woorden leren leerlingen in groep 1?
18. Hoeveel woorden leren leerlingen in groep 2?
19. Hoeveel woorden moeten leerlingen aan het eind van de basisschoolperiode kennen?
20. Welke strategieën zijn geschikt ter bevordering van de actieve woordenschat?

Praktijk:

1. Op welke wijze wordt drietaligheid in groep 1/2 ingedeeld over de week?
 2. Op welke wijze wordt het drietalig onderwijs vormgegeven in groep 1/2?
 3. Op welke wijze wordt het Friese taalonderwijs vormgegeven in groep 1/2?
 4. Wat is de huidige situatie m.b.t. het Friese taalonderwijs in groep 1/2?
 5. Welke rol speelt de groepsleerkracht in deze situatie m.b.t. de didactiek?
 6. Welke methode wordt ingezet voor het Fries taalonderwijs in groep 1/2?
 7. Welke instrumenten/leermiddelen worden gehanteerd bij het Friese taalonderwijs in groep 1 / 2?
 8. Op welke wijze besteedt de groepsleerkracht aandacht aan actief taalgebruik in het Friese taal onderwijs?
 9. Wat is het huidige niveau van de kinderen van de actieve Friese woordenschat?
 10. Welke taal is de voertaal tijdens de kringgesprekken van de kinderen van groep 1/2?
 11. Hoe ervaren de kinderen van groep 1/2 het Fries taalgebruik in de klas?
 12. Wat is het leesgedrag m.b.t. het voorlezen van prentenboeken in de thuissituatie?
3. Ik denk van mijn activiteiten binnen de minor het volgende te leren:
- Op welke manieren het Friese taalonderwijs kan worden ingezet in de praktijk;
 - Op welke wijze ik de Friese actieve woordenschat kan bevorderen;
 - Op welke wijze ik kinderen kan enthousiasmeren voor de Friese taal;
 - Wat de theorie achter prentenboeken inhoudt;
 - Hoe ik als toekomstig leerkracht mijn bevindingen kan toepassen in de praktijk;
 - Het doen van onderzoek;
 - Het schrijven van een scriptie.
4. Mijn te ondernemen activiteiten zijn van belang voor kinderen in het basisonderwijs omdat: Uit onderzoek is gebleken dat meertalig onderwijs een positieve invloed heeft op de taalontwikkeling van het kind. Daarnaast is bewezen dat de hersenen, door het gebruiken van meerdere talen, sneller en beter verbindingen kunnen leggen op verschillende vakgebieden.
5. Mijn voorlopige literatuurlijst ziet er dan als volgt uit:
- Beernink, R. & Koeven, E. van (2006). *Taaldidactiek*. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff.
- Coillie van. J. (2007). *Leesbeesten en boekenfeesten*. Hoe werken met kinder- en jeugdboeken? Leidschendam: Biblion uitgeverij.
 - Elsäker, W. & Peters, S. (2006). *De taallijn interactief taalonderwijs in groep 1 en 2*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
 - Huizenga, H. (2001). *Taal&didactiek. Taalbeschouwing*. Groningen: Noordhoff Uitgevers.
 - Janssen-Vos, F., Pompert, B. & Vink, H. (2002). *Naar lezen, schrijven en rekenen*. Assen: Van Gorcum.
 - Kienstra, M. (2003). *Woordenschatontwikkeling. Werkwijze voor groep 1-4 van de basisschool*. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands.
 - Kuiken, F. & Vermeer, A. (2005). *Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs*. Utrecht: ThiemeMeulenhoff.
 - Meelis-Voorma, T., Molenaar, P. & Overmeijer, H. (2008). *Jeugdliteratuur voor de beroepspraktijk*. Groningen: Wolters-Noordhoff uitgevers.
 - Nieuwmeijer, C. (2008). *Het prentenboek als invalshoek*. Assen: Van Gorcum.
 - Oosterlo, A. & Paus, H. (2005) *Frysk oan bod learplan Frysk foar it Primêr Underwiis*. Den Haag: DeltaHage.
 - Paus, H., Bacchini, S., Dekkers, R., Hofstede, D., Markesteijn, C., Meijer, H. & Pullens T. (2010). *Portaal. Praktische didactiek voor het primair onderwijs*. Bussum: Uitgeverij Coutinho.

- Pomper, B. (2009). *Zoeken naar woorden. Gespreksactiviteiten in de onderbouw*. Assen: Van Gorcum.
- Tjerkstra, T. (2005). *Taaldidactyk foar de basisskoallen yn Fryslân*. Leeuwarden: GCO Fryslân.

6. Ik ga de volgende activiteiten ondernemen in de praktijk:

Activiteit	Schoolweek	Kalenderweek
Literatuurstudie	4	39
Literatuurstudie	5	40
Literatuurstudie	6	41
Literatuurstudie	7	42
Herfstvakantie	8	43
Literatuurstudie	9	44
Literatuurstudie	10	45
Literatuurstudie	11	46
Literatuurstudie	12	47
Literatuurstudie	13	48
Analyseren drietaligheid in de school; Analyseren Fries taalonderwijs in de school; Interviewen van leerkrachten; Interviewen van leerlingen; Enquête afnemen onder ouders;	14	49
0 meting zowel groep 1 als groep 2	15	50
Interventie zowel groep 1 als groep 2	16	51
Kerstvakantie	17	52
Kerstvakantie	18	1
Interventie zowel groep 1 als groep 2	19	2
Interventie zowel groep 1 als groep 2	20	3
Nameting zowel groep 1 als groep 2	21	4

7. Mijn werkzaamheden leveren het volgende concrete product (conform de onderstroom: onderzoek / ontwerpen: lessenserie, materiaal, leskist et cetera) op:

Het ontwerp dat ik ga maken is een toetsinstrument voor de actieve, Friese woordenschat waar de voor groep 1 en 2 waar de groepsleerkrachten van School X gebruik van kunnen maken. presenter ik mijn onderzoek en mijn bevindingen van de interventie.

8. Mijn ruwe planning is:

- Literatuurstudie;
- 1 dag in de week naar de LIO-school om het onderzoek uit te voeren;
- Analyseren drietaligheid in de school;
- Analyseren Fries taalonderwijs in de school;
- Leerkrachten interviewen;
- Leerlingen interviewen;
- Enquêtes afnemen onder ouders;
- 0-meting;
- Interventie;
- Nameting.

9. Verdere bijzonderheden zijn:

Het is de bedoeling dat ik een teamvergadering ga organiseren voor het hele schoolteam. Daarin presenter ik mijn onderzoek en de uitkomsten daarvan. Na het onderzoek en de

teamvergadering maak ik een nieuwsbrief voor de ouders/verzorgers met daarin de uitkomst van mijn onderzoek en wat dit eventueel kan betekenen voor de school.

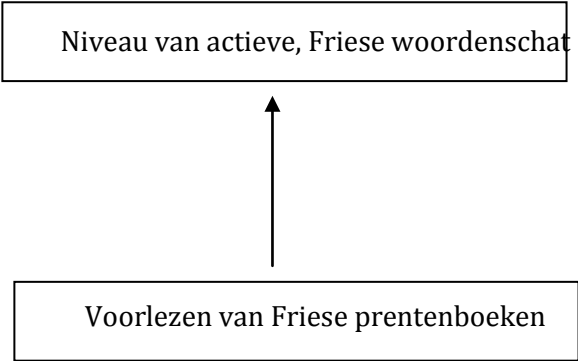
Feedback docent:

Handtekening student:	Handtekening minor-docent en medebeoordelaar :
-----------------------	--

Datum goedkeuring:

Bijlage 2

Hulpmiddel 1

Naam + studentnummer	Sanne Reitsema 145513
Onderwerp	Actieve Friese woordenschat
Emailadres	sanne.reitsema@student.stenden.com
Datum	Februari 2014
1.1 Doelstelling	De groepsleerkrachten van groep 1/2 willen weten op welke manier zij de Friese woordenschat van de leerlingen kunnen vergroten zodat de leerlingen tijdens kringgesprekken en tijdens werk/speelsituaties vaker en frequenter Friese woorden gebruiken wat uiteindelijk zal resulteren in het spreken van volledig Friese zinnen en gesprekken.
1.2 Ethische verantwoording	Uitgangspunt bij het ontwerpen en uitvoeren van een onderzoek is dat alle betrokken partijen vrijwillig mee werken aan het onderzoek en geen schade ondervinden van het onderzoek. Zowel de respondenten als ik hebben vrijwillig meegewerkt aan het onderzoek. Niemand is aangezet tot het meewerken aan mijn onderzoek. De gegevens zijn anoniem verwerkt en er wordt geen valse voorstelling van zaken gegeven.
1.3 Onderzoeksvraag	Wat is het effect van het inzetten van Friese prentenboeken in groep 1/2 op School X te Dorp X ter bevordering van de actieve, Friese woordenschat? Vanuit
1.4 Type vraag	De vraag bij dit onderzoek is een samenhangvraag. Dat betekent dat er wordt onderzocht of er samenhang is tussen het voorlezen van Friese prentenboeken en het vergroten van de actieve Friese woordenschat.
1.5 Eenheden	De eenheden in dit onderzoek zijn de leerlingen van groep 1/2 van School X te Dorp X.
1.6 Eigenschappen	Het niveau van de actieve, Friese woordenschat; Moedertaal; Attitude ten aanzien van Fries taalonderwijs; Leesgedrag ten aanzien van het lezen van Friese prentenboeken op school; Leesgedrag ten aanzien van het lezen van Friese prentenboeken in de thuissituatie.
1.7 Controle begrippen en conceptueel model	De controle begrippen zijn: Actieve Friese woordenschat; Moedertaal; Attitude, Het conceptueel model ziet er als volgt uit: <pre> graph BT A[Voorlezen van Friese prentenboeken] --> B[Niveau van actieve, Friese woordenschat] </pre>
1.8 Benodigde tijd en planning	Van schoolweek 4 t/m schoolweek 13 zal ik mij bezighouden met het bestuderen van de literatuur. In schoolweek 14 ga ik het zowel het drietalig

	onderwijs als het Fries taalonderwijs op School X analyseren. Daarnaast houd ik een interview met zowel de leerkrachten als de leerlingen. Ten slotte wordt er een enquête onder de ouders afgenomen. In schoolweek 15 wordt er een 0-meting afgenomen onder de leerlingen van groep 1 en 2. In schoolweek 16, 19 en 20 zullen de interventielessen toegepast worden. De nameting vindt plaats in schoolweek 21. In schoolweek 22 en 23 zal het ontwerp worden gemaakt.
1.9 Benodigd geld	In dit onderzoek is dit niet van toepassing.
1.10 Bereikbaarheid en bereidheid respondenten	De respondenten zijn bereikbaar. Zowel de leerkrachten als de leerlingen en de ouders zijn bereid mee te werken met het onderzoek.
2.1 Is nadere informatie nodig?	O Nee, omdat ... (ga door naar 3.1) ☒ Ja, om helderheid te geven over de te ondernemen activiteiten van het onderzoek.
2.2 Zoektermen	Nederlands: Drietaligheid, Fries taalonderwijs, taalonderwijs, kerndoelen voor het primair onderwijs, kerndoelen woordenschat, kerndoelen Fries taalonderwijs, tussendoelen, leerlijnen, woordenschatontwikkeling, prentenboeken etc. Engels: N.v.t. Frysk: skiednis Frysk ûnderwiis, keardoelen frysk taalûnderwiis, meartaligens.
2.3 Randvoorwaard en voor het zoeken	- Er is geen budget, het onderzoek mag geen geld kosten; - Voor het literatuuronderzoek wordt ongeveer 10 weken uitgetrokken; -De literatuur mag niet ouders zijn dan uit 2007; -De onderzochte literatuur heeft betrekking op het onderzoek;
2.4 Informatiebronnen	Internetsite: • http://www.slo.nl/primair/kerndoelen/ Geraadpleegd op 07-10-13 • http://www.slo.nl/primair/leergebieden/fries/ Geraadpleegd op 07-10-13 • http://www.slo.nl/primair/leergebieden/ned/taalsite/lexicon/00345/ Geraadpleegd op 07-10-13 • http://www.3ts.nl/ Geraadpleegd op 09-10-13 • http://www.taalsintrum.nl/trijetalige-skoalle.html Geraadpleegd op 09-10-13 • http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/talen-in-nederland Geraadpleegd op 14-10-13 Auteur: N.v.t. Tijdschrift: • Goodijk, E. (2010). Meertaligheid. Prima uitgangspunt voor meer taligheid. <i>Tijdschrift taal</i>, 1(1), 60-64. • Bangma, J. & Goodijk, E. De trijetalige skoalle. <i>Brochure Taalsintrum Frysk</i>, 1(1), 2-9. Meest recente artikel: N.v.t.

	Boek: • Beernink, R. & Koeven, E. van (2006). <i>Taaldidactiek</i>. Utrecht/Zutphen: ThiemeMeulenhoff. • Coillie van. J. (2007). <i>Leesbeesten en boekenfeesten</i>. Hoe werken met kinder- en jeugdboeken? Leidschendam: Biblion uitgeverij. • Elsäker, W. & Peters, S. (2006). <i>De taallijn interactief taalonderwijs in groep 1 en 2</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands. • Huizenga, H. (2001). <i>Taal&didactiek. Taalbeschouwing</i>. Groningen: Noordhoff Uitgevers. • Janssen-Vos, F., Pompert, B. & Vink, H. (2002). <i>Naar lezen, schrijven en rekenen</i>. Assen: Van Gorcum. • Kienstra, M. (2003). <i>Woordenschatontwikkeling. Werkwijze voor groep 1-4 van de basisschool</i>. Nijmegen: Expertisecentrum Nederlands. • Kuiken, F. & Vermeer, A. (2005). <i>Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs</i>. Utrecht: ThiemeMeulenhoff. • Meelis-Voorma, T., Molenaar, P. & Overmeijer, H. (2008). <i>Jeugdliteratuur voor de beroepspraktijk</i>. Groningen: Wolters-Noordhoff uitgevers. • Nieuwmeijer, C. (2008). <i>Het prentenboek als invalshoek</i>. Assen: Van Gorcum. • Oosterlo, A. & Paus, H. (2005) <i>Frysk oan bod learplan Frysk foar it Primêr Underwiis</i>. Den Haag: DeltaHage. • Paus, H., Bacchini, S., Dekkers, R., Hofstede, D., Markesteyn, C., Meijer, H. & Pullens T. (2010). <i>Portaal. Praktische didactiek voor het primair onderwijs</i>. Bussum: Uitgeverij Coutinho. • Pompert, B. (2009). <i>Zoeken naar woorden. Gespreksactiviteiten in de onderbouw</i>. Assen: Van Gorcum. • Tjerkstra, T. (2005). <i>Taaldidactyk foar de basisskoallen yn Fryslân</i>. Leeuwarden: GCO Fryslân.
2.5 Zoekplan	1. Verscheidene bronnen bestuderen om informatie te zoeken over de volgende zaken: Nederlands: Drietaligheid, Fries taalonderwijs, taalonderwijs, kerndoelen voor het primair onderwijs, kerndoelen woordenschat, kerndoelen Fries taalonderwijs, tussendoelen, leerlijnen, woordenschatontwikkeling, prentenboeken etc. 2. Deze informatie vervolgens verwerken in het theoretische deel van de scriptie. 3. De informatie nog eens bestuderen, meer en- of andere bronnen bestuderen, informatie verbeteren en aanvullen.
2.6 Gebruik bestaande gegevens	☐ Nee ☐ Ja, namelijk:
3.1 Mijn onderzoek is beschrijvend	Mijn onderzoek is beschrijvend, want: ... (ga door naar 4.1)
3.2 Mijn onderzoek is explorerend	Mijn onderzoek is explorerend, want: ... (ga door naar 4.1)
3.3/4 Mijn onderzoek is toetsend	Mijn onderzoek is toetsend, want ik verwacht een verschil/samenhang tussen ... omdat ...

4.1 Experiment?	☐ Nee (ga door naar 4.5) ☒ Ja want ik manipuleer het niveau van de actieve Friese woordenschat van de leerlingen van School X door het voorlezen van Friese prentenboeken.									
4.2/3/4 Pre-, zuiver, of quasi- experiment?	Mijn experiment is een: ☒ Pre-experiment; want het onderzoek van belang is voor School X te Dorp X. Dat betekent dat het onderzoek een hoge interne validiteit heeft. Er is sprake van een voormeting en een nameting binnen één groep. ☐ Zuiver experiment; want ... ☐ Quasi-experiment; want ... Het experimentele model ziet er als volgt uit: <table border="1" data-bbox="432 613 1418 723"> <tr> <td>Pre-experimenteel ontwerp</td> <td></td> <td></td> </tr> <tr> <td>Tijdstip</td> <td>t1</td> <td></td> </tr> <tr> <td>Groep</td> <td>01</td> <td>X</td> </tr> </table> ☐ betekent: waarneming X betekent: onafhankelijke variabele t1 betekent: tijdstip 1 t2 betekent: tijdstip 2	Pre-experimenteel ontwerp			Tijdstip	t1		Groep	01	X
Pre-experimenteel ontwerp										
Tijdstip	t1									
Groep	01	X								
4.5 Survey?	Ik maak gebruik van een survey, want ...									
4.6 Causaliteit?	Ik wil causale uitspraken doen: ☐ Nee (ga door naar 5.1) ☒ Ik ga van oorzakelijke verbanden uit, in de zin dat het voorlezen van Friese prentenboeken de oorzaak is van het vergroten van de actieve Friese woordenschat. Dat is gezien mijn ontwerp verantwoord, omdat er sprake is van een voormeting en een nameting binnen de groep is er sprake van een vergelijkingsbasis. Er is sprake van covariatie. De onafhankelijke variabele is voorafgegaan aan de afhankelijke variabele. Namelijk de interventies met daarin centraal het voorlezen van Friese prentenboeken. Er is geen sprake van een derde kenmerk in het spel. Daarom kunnen er uitspraken gedaan worden over causale verbanden.									
5.1/2 Eenheden, populatie en steekproef?	Mijn eenheden, te weten leerlingen van groep 1/2 van School X te Dorp X (zie 1.5) vormen tezamen de populatie van alle leerlingen van groep 1/2 op drietalige scholen in Friesland. Uit deze populatie trek ik een steekproef: ☐ Nee, ik betrek de gehele populatie in mijn onderzoek (ga door naar 6.1) ☒ Ja, ik trek hieruit een steekproef.									
5.3 Aselecte steekproef?	Mijn steekproef is aselect: ☒ Nee, ga door naar 5.5. ☐ Ja, ik trek mijn steekproef rechtstreeks uit een bestand ☐ Nee, ga door naar 5.4 ☐ Ja, het bestand waaruit ik de steekproef trek is ... Ik doe dit ☐ enkelvoudig, door ... ☐ systematisch met aselect begin, door ... ☐ gestratificeerd, mijn strata zijn ... Daaruit trek ik									
5.4 Meertraps- steekproef	Ik trek een cluster steekproef. De eerste trap is ...									

	De tweede trap is ... De derde trap is ... Ik trek de steekproeven per trap als volgt ... (ga door naar 5.6)
5.5 Selecte steekproef	Ik trek een selecte steekproef in de vorm van: ☐ een toevallige steekproef en wel als volgt. Het betreft twee bestaande groepen welke momenteel beschikbaar zijn voor dit onderzoek. ☐ een quota-steekproef en wel als volgt ... ☐ een doelgerichte steekproef en wel als volgt ... ☐ een sneeuwballssteekproef en wel als volgt ...
5.6 Steekproef-grootte	De heterogeniteit van mijn populatie is: Groep 1 5 jongens en 3 meisjes; Groep 2 3 jongens en 2 meisjes.
6.1 Van kenmerk tot variabele	Ik wil de volgende kenmerken meten (zie 1.5): Het niveau van de actieve, Friese woordenschat; Moedertaal; Attitude ten aanzien van Fries taalonderwijs; Leesgedrag ten aanzien van het lezen van Friese prentenboeken op school; Leesgedrag ten aanzien van het lezen van Friese prentenboeken in de thuissituatie. De volgende van deze kenmerken zijn nogal complex en/of abstract: n.v.t. Ik definieer deze kenmerken als volgt: n.v.t. Voor ieder kenmerk/ dimensie heb ik de volgende indicatoren: Kenmerk 1: Niveau actieve, Friese woordenschat. Indicator(en): Inhoudswoorden in het Fries z.n.w. en w.w. Kenmerk 2: Moedertaal . Indicator(en): Nederlands, Fries, Tweektalig. Kenmerk 3: Attitude ten aanzien van Fries taalonderwijs. Indicator(en): Verstaan van de Friese taal, Spreken van de Friese taal, Fries communiceren met de leerkracht en klasgenoten, Friese prentenboeken lezen, Friese liedjes zingen. Kenmerk 4: Leesgedrag ten aanzien van Friese prentenboeken in de klas. Indicator(en): Frequentie van voorlezen, Verstaan van de Friese taal, Aanbod van Friese prentenboeken. Kenmerk 5: Leesgedrag ten aanzien van Friese prentenboeken in de thuissituatie. Indicator(en): Frequentie van voorlezen, verstaan van de Friese taal, bezoek schoolbibliotheek, bezoek openbare bibliotheek, verkrijgbaarheid van Friese prentenboeken.
6.2 Data verzamelings-methode?	Ik maak gebruik van verschillende dataverzamelmethode, omdat ik het onderzoek vanuit verschillende standpunten wil kunnen benaderen en. om de interne validiteit te versterken. Dit wordt triangulatie genoemd. Dit wordt gerealiseerd door verschillende respondenten te benaderen. Er gekozen voor een mondeling interview onder de groepsleerkrachten van groep 1/2. Ook vindt er een mondeling interview onder de leerlingen van groep 1/2 plaats. Ook is er gekozen voor een schriftelijk interview ofwel een enquête onder de ouders. Hiervoor is gekozen omdat interview de voorkeur geniet boven

	observatie wanneer het gaat om gevoelens/emoties, houding/attitude, kennis en opinie. Om de actieve Friese woordenschat ofwel de productieve woordenschat te toetsen maken de leerlingen een mondelinge toets. De leerlingen krijgen een afbeelding te zien. Deze afbeelding is digitaal te zien. Vervolgens wordt er verwacht dat de leerlingen in één woord benoemen, in het Fries, wat zij zien op de afbeelding. Wanneer zij de afbeelding met het juiste woord benoemen en het op de juiste manier uitspreken, is het antwoord goed.
6.3 Ga ik (on)gestructureerd data verzamelen?	Ik ga gestructureerd/ongestruktureerd data verzamelen, omdat ik wel/niet weet wat voor antwoorden/reacties ik kan verwachten. In dit onderzoek wordt zowel gebruik gemaakt van gestructureerde als ongestructureerde informatieverzameling. Het mondeling interview onder de leerlingen is een manier van gestructureerd informatie verzamelen. Het schriftelijk interview ofwel de enquête onder de ouders is ook een manier van gestructureerd informatie verzamelen omdat het antwoord kan worden aangekruist. Zowel de ouders als de leerlingen krijgen aan het eind van het interview de mogelijkheid om open antwoorden te geven. Deze zogenoemde open vragen, zijn een vorm van ongestructureerd informatieverzameling. Dit geldt ook voor het mondeling interview met de leerkrachten. Hierbij wordt gebruik gemaakt van een gestructureerde manier van informatieverzameling door gerichte vragen te stellen. Vooraf is het niet duidelijk welke antwoord de leerkrachten zullen geven. Dit is een vorm van ongestructureerde informatieverzameling. Het toetsen van de actieve, Friese woordenschat is een gestructureerde manier van informatie verzamelen omdat er vooraf duidelijk is waarop de leerlingen worden getoetst.
6.4 Ga ik (in)direct data verzamelen?	Ik ga direct/indirect data verzamelen. In dit onderzoek wordt er op een directe manier informatie verzameld omdat er wordt vastgesteld wat er gemeten wordt. De onderwerpen zijn niet bedreigend voor de zowel de leerkrachten, leerlingen en ouders. De informatie wordt op een concrete manier verzameld.
6.5 Meetniveau	Het meetniveau van mijn kenmerken is als volgt: Kenmerk 1: Het niveau van de actieve, Friese woordenschat; Meetniveau: Rationiveau. Kenmerk 2: De moedertaal; Meetniveau: Nominaal niveau. Kenmerk 3: Attitude ten aanzien van Fries taalonderwijs; Meetniveau: Ordinaal niveau. Kenmerk4: Leesgedrag ten aanzien van Friese prentenboeken in de thuissituatie; Meetniveau: Ordinaal niveau.
6.6 Betrouwbaarheid van de meting(en)	Mijn verwachting van de betrouwbaarheid van de meting(en) is hoog omdat de interviews, de enquête en de toets over de actieve, Friese woordenschat, concrete vragen stelt. Er worden geen abstracte begrippen gemeten. Daarbij komt dat de eigenschapsbegrippen en indicatoren zijn geoperationaliseerd. Hierdoor is het doel, meten wat je beoogt te meten, evident.
6.7 Validiteit van de meting(en)	Mijn verwachting van de validiteit van de meting(en) is hoog. Omdat de eigenschapsbegrippen zijn geoperationaliseerd. (Ik maak gebruik van:

	O bestaande gegevens; ga door naar 7.1, O het mondelinge/schriftelijke interview; ga door naar 8.1, O observatie; ga door naar 9.1)
7.1 Type bestaande gegevens	Het type bestaande gegevens waarover ik kan beschikken is ...
7.2 Opslag van de gegevens	De gegevens zijn opgeslagen in de vorm van ...
7.3 Voordeel gebruik gegevens	Het voordeel van het gebruik van deze gegevens is ...
7.4 Nadeel gebruik gegevens	Het nadeel van het gebruik van deze gegevens is ...
7.5 Kwaliteit	De kwaliteit van de gegevens is ... (ga door naar 10.1)
8.1a Voordeel gebruik interviews	Het voordeel van het gebruik van interviews is dat het geschikt is om respondenten te informeren naar gevoelens/emoties, houding/attitudes, kennis en opinies met betrekking tot het Fries taalonderwijs en het lezen van Friese prentenboeken.
8.1b Nadeel gebruik interviews	Het nadeel van het gebruik van interviews is dat respondenten niet altijd betrouwbare informatie geven. Zij zijn zich dan niet bewust van hun gedrag maar ook niet van de motieven van hun gedrag.
8.2 Mondeling, telefonisch of schriftelijk?	Ik kies voor een mondeling/schriftelijk /telefonisch interview, omdat ik met deze twee vormen van interview doelmatig kan werken. Het mondeling interview wordt afgenomen onder de groepsleerkrachten omdat hier relatief veel vragen worden gesteld en omdat er op deze wijze mogelijkheid is tot doorvragen. Er is gekozen voor een mondeling interview onder de leerlingen omdat zij nog niet kunnen lezen en om een duidelijk communicatielijntje te organiseren. Zo kunnen leerlingen mij om verduidelijking vragen en vice versa. Er is gekozen voor een schriftelijk interview onder de ouders omdat ik op deze manier veel ouders in kort tijdsbestek kan bereiken en het interview heeft een anoniem karakter.
8.3 Individueel of groepsgewijs?	Ik kies voor een individuele /groepsbenadering, omdat het om de mening en houding van de leerling als individu gaat.
8.4 Open en/of gesloten vragen?	Ik kies voor open en gesloten vragen, omdat ik gebruik maak van zowel gestructureerde als ongestructureerde dataverzameling. Bij het mondeling interview onder de leerlingen is gekozen voor zowel open als gesloten vragen. De gesloten vragen zijn gerichte vragen. Aan het eind van het interview krijgen de leerlingen de mogelijkheid om zelf nog iets te vertellen. Bij het mondeling interview onder de leerkrachten is gekozen voor open vragen. Bij het schriftelijk interview is gekozen voor gesloten vragen. Ook wordt hier aan het eind van het interview de mogelijkheid gegeven om nog een op – of aanmerking te plaatsen.
8.5 Voorbeelden van vragen	Ik ga het volgende soort vragen stellen: Een voorbeeld van een vraag bij het mondeling interview onder de leerlingen van groep 1/2 luidt als volgt: Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas?
8.6 Voorbeelden van antwoord-mogelijkheden	Daarop kan als volgt geantwoord worden met een antwoordschaal als deze: Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk
8.7 Opbouw	De topics in mijn vragenlijst zullen als volgt gepresenteerd worden:

vragenlijst	<i>Interview groepsleerkrachten:</i> - Op welke wijze geeft u het drietalig onderwijs vorm in groep 1/2? - Wat is de huidige situatie m.b.t. drietalig onderwijs in groep 1/2? - Wat is de huidige situatie m.b.t. Friese taalonderwijs in groep 1/2? - Op welke dagen besteedt u aandacht aan het Fries? - Op welke wijze besteedt u aandacht aan actief taalgebruik in het Friese taal onderwijs? - Welke methode wordt ingezet voor het Fries taalonderwijs in groep 1/2? - Volgt u deze methode consequent? - Welke instrumenten/leermiddelen worden gehanteerd bij het Friese taalonderwijs in groep 1/2? - Wordt er consequent Fries gesproken in de klas op de 'Friese dag'? - Wat is het huidige niveau van de kinderen van de actieve Friese woordenschat? - Hoeveel Friestalige kinderen zitten er in groep 1/2? - Leest u wel eens Friese prentenboeken voor in groep 1/2? - In welke mate leest u Friese prentenboeken voor in groep 1/2? - In welke mate wordt het aanbod in Friese prentenboeken gewisseld? - Heeft u zelf nog iets toe te voegen? <i>Interview leerlingen:</i> Naam leerling: Leerjaar: Geboortedatum: Datum afname: - Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas? <table border="0"> <tr> <td>Helemaal niet leuk</td> <td>niet leuk</td> <td>weet ik niet</td> <td>leuk</td> </tr> <tr> <td>heel leuk</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> - Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest? <table border="0"> <tr> <td>Helemaal niet leuk</td> <td>niet leuk</td> <td>weet ik niet</td> <td>leuk</td> </tr> <tr> <td>heel leuk</td> <td></td> <td></td> <td></td> </tr> </table> - Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas?	Helemaal niet leuk	niet leuk	weet ik niet	leuk	heel leuk				Helemaal niet leuk	niet leuk	weet ik niet	leuk	heel leuk			
Helemaal niet leuk	niet leuk	weet ik niet	leuk														
heel leuk																	
Helemaal niet leuk	niet leuk	weet ik niet	leuk														
heel leuk																	

	Helemaal niet leuk heel leuk	niet leuk	weet ik niet	leuk
4. Lees je thuis wel eens een boeken?				
	Ja	Nee		
5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?				
	Ja	Nee		
6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?				
	Ja	Nee		
7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?				
	Ja	Nee		
8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?				
9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas				
Enquête onder ouders:				
<i>Betreffende antwoord omcirkelen.</i>				
1. Hoe vaak leest u prentenboeken voor aan uw kind(eren)?				
	<i>nooit</i>	<i>zelden</i>	<i>weet ik niet</i>	<i>regelmatig</i>
				<i>dagelijks</i>
2. Hoe vaak leest u Friese prentenboeken voor aan uw kind(eren)?				
	<i>nooit</i>	<i>zelden</i>	<i>weet ik niet</i>	<i>regelmatig</i>
				<i>dagelijks</i>
3. Hoe vaak leent u prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek?				
	<i>nooit</i>	<i>zelden</i>	<i>weet ik niet</i>	<i>regelmatig</i>
				<i>dagelijks</i>
4. Hoe vaak leent u Friese prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek?				

	<i>nooit zelden weet ik niet regelmatig dagelijks</i> 5. Hoe vaak leent u prentenboeken vanuit een openbare bibliotheek? <i>nooit zelden weet ik niet regelmatig dagelijks</i> 6. Hoe vaak leent u Friese prentenboeken vanuit een openbare bibliotheek? <i>nooit zelden weet ik niet regelmatig dagelijks</i> 7. Hoe vaak leest u zelf Nederlandstalige boeken? <i>nooit zelden weet ik niet regelmatig dagelijks</i> 8. Hoe vaak leest u Friese boeken? <i>nooit zelden weet ik niet regelmatig dagelijks</i> 9. Weet u waar u Friese prentenboeken kunt verkrijgen? <i>Ja Nee</i> 10. Heeft u zelf nog iets toe te voegen? _____ _____ _____
9.1a Voor deel gebruik observatie	Het voordeel van het gebruik van observatie is ...
9.1b Nadeel gebruik observatie	Het nadeel van het gebruik van observatie is ...
9.2/3 Wat en hoe van observatie	Het gedrag dat ik observeer is, ik stel daarvan de ... vast. Ik maak daarbij gebruik van ...
9.4/5 Betrouwbaarheid observatie	Ik stel de betrouwbaarheid en de validiteit van de observatie vast door ...
10.1 Codeerschema?	Ik maak wel /geen gebruik van een codeerschema, dat er als volgt uit ziet:

De verwerking van het mondeling interview met de leerlingen wordt verwerkt in een codeerschema. De leerlingen kunnen de vragen beantwoorden middels een antwoordschaal. Hier wordt gekeken naar drie aspecten van de attitude van de leerlingen ten opzichte van het Fries taalonderwijs. Namelijk het Fries spreken in de klas, het lezen van Friese prentenboeken en het zingen van Friese liedjes. De hoogst haalbare score voor de leerlingen is vijftien punten. De leerling heeft een positieve attitude ten opzichte van het Fries taalonderwijs wanneer het een score heeft van twaalf punten. Aan de antwoordschaal worden cijfers gekoppeld van één tot en met vijf.

Vraagstelling				
Helemaal niet leuk	Niet leuk	Weet ik niet	Leuk	Heel leuk
1	2	3	4	5

Scoretabel groep 1

Naam leerling	Score vraag 1	Score vraag 2	Score vraag 3	Totaal score
E.	4	2	4	10
I.	4	4	4	12
L.	4	4	4	12
M.	4	4	4	12
S.	4	4	4	12
S.	5	4	4	13
S.	4	2	4	10
W.	2	4	2	8

Scoretabel groep 2

Naam leerling	Score vraag 1	Score vraag 2	Score vraag 3	Totaal score
B.	2	4	2	8
D.	4	4	2	10
E.	4	4	4	12
E.	4	4	4	12
T.	4	4	5	13

De verwerking van het schriftelijk interview ofwel de enquête wordt verwerkt in een codeerschema. De ouders kunnen de vragen beantwoorden middels een antwoordschaal. Hier wordt gekeken naar de attitude van ouders ten opzichte van voorleesgedrag en leengedrag vanuit bibliotheken. Deze worden gescheiden gescoord en in twee tabellen weergegeven. Daarnaast wordt onderscheid gemaakt tussen lenen van prentenboeken vanuit de schoolbibliotheek en lenen van prentenboeken vanuit de openbare bibliotheek. De hoogste score die ouders kunnen behalen m.b.t. voorleesgedrag is tien punten. De ouders hebben een positieve attitude ten opzichte van voorleesgedrag wanneer zij een score weergeven van acht punten.

De hoogste score die ouders kunnen behalen m.b.t. leengedrag vanuit

bibliotheken is twintig punten. De ouders hebben een positieve attitude ten opzichte van leengedrag vanuit bibliotheken wanneer zij een score weergeven van zestien punten.

Aan de antwoordschaal worden cijfers gekoppeld van één tot en met vijf. In een tabel ziet dat er als volgt uit.

Vraagstelling				
Nooit	Zelden	Weet ik niet	Regelmatig	Dagelijks
1	2	3	4	5

Score tabel ouders ten opzichte van voorleesgedrag

Naam ouders	Score vraag 1	Score vraag 2	Totaal score
Anoniem	5	2	7
Anoniem	4	3	7
Anoniem	4	4	8
Anoniem	5	3	8
Anoniem	4	1	5
Anoniem	4	2	6
Anoniem	4	4	8
Anoniem	4	4	8
Anoniem	4	4	8
Anoniem	5	2	7
Anoniem	5	2	7
Anoniem	5	4	9
Anoniem	5	1	6

Scoretabel ouders ten opzichte van leengedrag vanuit bibliotheken

Naam ouders	Score vraag 3	Score vraag 4	Score vraag 5	Score vraag 6	Totaal score
Anoniem	1	1	1	1	4
Anoniem	4	4	4	1	13
Anoniem	4	4	2	2	12
Anoniem	4	3	2	2	11
Anoniem	4	2	1	1	8
Anoniem	4	1	3	1	9
Anoniem	2	2	1	1	6
Anoniem	4	4	2	2	12
Anoniem	4	4	4	4	16
Anoniem	4	4	1	1	10
Anoniem	1	1	4	1	7
Anoniem	4	2	4	4	14
Anoniem	1	1	4	1	7

Scoretabel ouders lenen van prentenboeken uit de schoolbibliotheek

	<table><tr><th>Naam ouders</th><th>Score vraag 3</th><th>Score vraag 4</th><th>Totaal score</th></tr><tr><td>Anoniem</td><td>1</td><td>1</td><td>2</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>4</td><td>8</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>4</td><td>8</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>3</td><td>7</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>2</td><td>6</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>1</td><td>5</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>2</td><td>2</td><td>4</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>4</td><td>8</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>4</td><td>8</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>4</td><td>8</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>1</td><td>1</td><td>2</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>2</td><td>6</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>1</td><td>1</td><td>2</td></tr></table>	Naam ouders	Score vraag 3	Score vraag 4	Totaal score	Anoniem	1	1	2	Anoniem	4	4	8	Anoniem	4	4	8	Anoniem	4	3	7	Anoniem	4	2	6	Anoniem	4	1	5	Anoniem	2	2	4	Anoniem	4	4	8	Anoniem	4	4	8	Anoniem	4	4	8	Anoniem	1	1	2	Anoniem	4	2	6	Anoniem	1	1	2
	Naam ouders	Score vraag 3	Score vraag 4	Totaal score																																																					
	Anoniem	1	1	2																																																					
	Anoniem	4	4	8																																																					
	Anoniem	4	4	8																																																					
	Anoniem	4	3	7																																																					
	Anoniem	4	2	6																																																					
	Anoniem	4	1	5																																																					
	Anoniem	2	2	4																																																					
	Anoniem	4	4	8																																																					
	Anoniem	4	4	8																																																					
	Anoniem	4	4	8																																																					
	Anoniem	1	1	2																																																					
	Anoniem	4	2	6																																																					
	Anoniem	1	1	2																																																					
Scoretabel ouders lenen van prentenboeken uit de openbare bibliotheek																																																									
<table><tr><th>Naam ouders</th><th>Score vraag 5</th><th>Score vraag 6</th><th>Totaal score</th></tr><tr><td>Anoniem</td><td>1</td><td>1</td><td>2</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>1</td><td>5</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>2</td><td>2</td><td>4</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>2</td><td>2</td><td>4</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>1</td><td>1</td><td>2</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>3</td><td>1</td><td>4</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>1</td><td>1</td><td>2</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>2</td><td>2</td><td>4</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>4</td><td>8</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>1</td><td>1</td><td>2</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>1</td><td>5</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>4</td><td>8</td></tr><tr><td>Anoniem</td><td>4</td><td>1</td><td>5</td></tr></table>	Naam ouders	Score vraag 5	Score vraag 6	Totaal score	Anoniem	1	1	2	Anoniem	4	1	5	Anoniem	2	2	4	Anoniem	2	2	4	Anoniem	1	1	2	Anoniem	3	1	4	Anoniem	1	1	2	Anoniem	2	2	4	Anoniem	4	4	8	Anoniem	1	1	2	Anoniem	4	1	5	Anoniem	4	4	8	Anoniem	4	1	5	
Naam ouders	Score vraag 5	Score vraag 6	Totaal score																																																						
Anoniem	1	1	2																																																						
Anoniem	4	1	5																																																						
Anoniem	2	2	4																																																						
Anoniem	2	2	4																																																						
Anoniem	1	1	2																																																						
Anoniem	3	1	4																																																						
Anoniem	1	1	2																																																						
Anoniem	2	2	4																																																						
Anoniem	4	4	8																																																						
Anoniem	1	1	2																																																						
Anoniem	4	1	5																																																						
Anoniem	4	4	8																																																						
Anoniem	4	1	5																																																						
10.2 Hercoderen?	Ik ga wel/ niet gegevens hercoderen.																																																								
10.3 Kwaliteit van de gegevens	Ik ga de kwaliteit van de gegevens controleren door: n.v.t.																																																								
10.4 Homogeniteit schalen?	Ik maak wel/geen gebruik van schalen, waarvan ik de homogeniteit als volgt controleer. n.v.t.																																																								
11.1a Karakter onderzoeksvraag?	In mijn onderzoeksvraag gaat het om een frequentie/verschil/ samenhang van tussen het voorlezen van Friese prentenboeken en het vergroten van de actieve, Friese woordenschat.																																																								
11.1b Populatie of steekproef?	In mijn onderzoek gaat het om een populatie/ steekproef .																																																								

11.1c Eenheden	Uiteindelijk zijn de gegevens van de eenheden, namelijk alle leerlingen van groep 1/2 verzameld. (Ga bij frequentie naar 11.2, verschil naar 11.3, samenhang 11.4)
11.2 Frequentieberekening	Ik ga gezien het meetniveau en het aantal eenheden de volgende frequentieberekening gebruiken: n.v.t.
11.3 Berekenen van verschillen	Ik ga gezien het meetniveau en het aantal eenheden de volgende verschillen berekenen: n.v.t. Ik maak wel/geen gebruik van een steekproef en ga daarom de verschillen als volgt toetsen: n.v.t.
11.4 Berekenen van samenhangen	Ik ga gezien het meetniveau en het aantal eenheden de volgende samenhangen berekenen: n.v.t. Ik maak wel/geen gebruik van een steekproef en ga daarom na of de samenhangen significant zijn. n.v.t.
12 Titelpagina, inhoudsopgave en conclusie onderzoeksrapport	Mijn titelpagina zal er als volgt uitzien: Frysk lêze! Het effect van het voorlezen van Friese prentenboeken op de actieve Friese woordenschat. Afstudeeronderzoek van: Naam: Sanne Reitsema Studentnummer: 145513 Emailadres: sanne.reitsema@student.stenden.com School: Stenden Hogeschool te Leeuwarden Opleiding: Opleiding tot leraar basisonderwijs Minordocent: Yttje Cnossen Inleverdatum: 18 februari 2014 De voorlopige inhoudsopgave van mijn rapport is: Inhoudsopgave H.1 Inleiding 1.1 Probleemstelling 1.2 Onderzoeksvraag 1.3 Doelstelling 1.4 Etnische verantwoording 1.5 Algemene kenmerken 1.6 Leeswijzer H.2 Deelvragen vanuit de theorie 2.1 Talen in Nederland 2.2 Kerndoelen, tussendoelen en leerlijnen 2.2.1 Kerndoelen met betrekking op de woordenschat 2.2.2 Kerndoelen voor het Friese taalonderwijs 2.2.3 Tussendoelen en leerlijnen voor het Friese taalonderwijs 2.3 Drietalig onderwijs 2.3.1 Drietalig onderwijs op basisscholen in Friesland 2.3.2 Beweegredenen voor drietalig onderwijs 2.3.3 Taak van de leerkrachten bij drietalig onderwijs 2.4 Fries taalonderwijs 2.4.1 Geschiedenis van het Friestalig onderwijs 2.4.2 Vormgeving van Fries taalonderwijs

	2.5 Woordenschatontwikkeling 2.5.1 Verloop van woordenschatontwikkeling 2.5.2 Verschil tussen passieve woordenschat en actieve woordenschat 2.5.3 Woorden die leerlingen dienen te kennen 2.5.4 Strategieën ter bevordering van de actieve woordenschat 2.6 Woordkennis 2.6.1 De hoeveelheid woorden die leerlingen leren in groep 1 2.6.2 De hoeveelheid woorden die leerlingen leren in groep 2 2.6.3 De hoeveelheid woorden aan eind van de basisschoolperiode 2.7 Prentenboeken 2.7.1 Definitie van prentenboeken 2.7.2 Belang van het lezen van prentenboeken 2.7.3 Didactische mogelijkheden bij het lezen van prentenboeken 2.7.4 Criteria aan prentenboeken 2.8 Het taalbeleid op School X H.3 Deelvragen vanuit de praktijk 3.1 Weekindeling 3.2 Vormgeving 3.3 Rol van de groepsleerkracht 3.4 Huidige situatie Fries taalonderwijs 3.5 Methodeaanbod 3.5.1 Methodegebruik 3.5.2 Instrumenten en leermiddelen 3.6 Friese dag 3.7 Nederlandstalige en Friestalige leerlingen 3.8 Huidig niveau actieve Friese woordenschat 3.9 Aandacht voor actief taalgebruik 3.10 Boekenaanbod 3.10.1 Lezen van prentenboeken 3.10.2 Lezen van Friese prentenboeken 3.11 Leerling-ervaringen H.4 Methodologie 4.1 Onderzoeksontwerp 4.2 Populatie en steekproef 4.3 Operationalisering 4.3.1 Dataverzameling 4.3.2 Gestructureerd en ongestructureerd informatie verzamelen 4.3.3 Direct informatie verzamelen 4.3.4 Meetniveau 4.3.5 Voorbeelden vraagcategorieën 4.3.6 Betrouwbaarheid en validiteit 4.4 Datapreparatie en data-analyse 4.4.1 Gegevensverwerking 4.5 Interventielessen 4.5.1 Interventielessen groep 1 4.5.2 Interventielessen groep 2 H.5 Onderzoeksresultaten 5.1 Rapportage resultaten
--	---

	H.6 Conclusies en aanbevelingen 6.1 Conclusie 6.2 Aanbevelingen Literatuur Bijlagen Ik verwacht de volgende conclusie te kunnen trekken: Mijn verwachting is dat het effect van het voorlezen van Friese prentenboeken een gunstig effect heeft op het niveau van de actieve Friese woordenschat bij de leerlingen van groep 1/2 van School X te Dorp X.
--	---

Bijlage 3

Onderzoeksmaterialen

Interview onder leerkrachten

Interview 1

1. Op welke wijze geeft u het drietalig onderwijs vorm in groep 1/2?

We geven les in het Fries en Nederlands, de verdeling van deze spreektaal staat in ons taalbeleidsplan en wordt verdeeld in dagdelen. Alles wordt dan aangeboden in die taal, de lesstof maar ook de communicatie naar de ouders passen we aan. Elke maandagmiddag komt er een half uur een native speaker in de groep. Zij spreekt Engels, de leerkracht vertaalt zo veel mogelijk. De leerlingen maken kennis met de Engelse taal maar er wordt ook gewerkt aan de Engels woordenschat.

2. Wat is de huidige situatie m.b.t. drietalig onderwijs in groep 1/2?

We krijgen op School X steeds meer leerlingen die het Nederlands als moedertaal hebben. We merken in de onderbouw dat we meer energie moeten steken in het Fries, omdat de beginsituatie anders is.

3. Wat is de huidige situatie m.b.t. Friese taalonderwijs in groep 1/2?

Zie vraag 2.

4. Op welke dagen besteedt u aandacht aan het Fries?

Ik werk op maandag en dinsdag. De ochtenden zijn Nederlands, de middagen Fries.

5. Op welke wijze besteedt u aandacht aan actief taalgebruik in het Friese taal onderwijs?

De leerlingen van groep 1 mogen, als ze de taal niet machtig zijn, in het Nederlands terugspreekten. Vanaf groep 1 proberen we ze te stimuleren ook zo veel mogelijk Friese woorden te gebruiken. We bieden Friestalige liedjes, versjes en woorden aan. We werken veel met coöperatieve werkvormen om de spreekdrempel te verlagen.

6. Welke methode wordt ingezet voor het Fries taalonderwijs in groep 1/2?

Studio F.

7. Volgt u deze methode consequent?

Nee, we gebruiken het als bronnenboek. Het hangt van het thema af, wat we behandelen.

8. Welke instrumenten/leermiddelen worden gehanteerd bij het Friese taalonderwijs in groep 1/2?

We gebruiken naast de methode, Fryske printeboeken, e.a. Friestalige liedboeken, voorleesboeken etc.

9. Wordt er consequent Fries gesproken in de klas op de 'Friese dag'?

Zo veel mogelijk. Bij kinderen die nog maar net op school zijn en het Fries bijna niet verstaan, vertalen we nog wel eens naar het Nederlands.

10. Wat is het huidige niveau van de kinderen van de actieve Friese woordenschat?

Geen idee op wat voor niveau ze exact zitten, wel lager dan voorgaande jaren.

11. Hoeveel Friestalige kinderen zitten er in groep 1/2?

Groep 1: 2 Friestalige kinderen en 1 tweetalig kind. Groep 2: 1 Friestalig kind.

12. Leest u wel eens Friese prentenboeken voor in groep 1/2?

Ja.

13. In welke mate leest u Friese prentenboeken voor in groep 1/2?

Eens in de twee weken een boek.

14. In welke mate wordt het aanbod in Friese prentenboeken gewisseld?

Hangt af van het thema, eens in het jaar kunnen we nieuwe titels bestellen bij de bibliotheek.

15. Heeft u zelf nog iets toe te voegen?

Nee.

Naam: I. B

Groepsleerkracht maandag en dinsdag

Datum: 12-11-13

Interview 2

1. Op welke wijze geeft u het drietalig onderwijs vorm in groep 1/2?

Ik laat kinderen in aanraking komen met de drie talen door boeken voor te lezen, liedjes met ze te zingen, versjes op te zeggen etc. Dan zeg ik het een aantal keer voor en zeggen de kinderen het na. Daarnaast laat ik de kinderen al gauw linkjes leggen met de gekleurde handen. Ik vind het belangrijk dat de kinderen het ook leuk vinden. Ik wil dat zij zich bewust worden van het voorrecht dat ze drie talig onderwijs krijgen.

2. Wat is de huidige situatie m.b.t. drietalig onderwijs in groep 1/2?

Groep 2 snapt het begrip drie taligheid al goed. Groep 1 leert gaandeweg wat drietaligheid is.

3. Wat is de huidige situatie m.b.t. Friese taalonderwijs in groep 1/2?

De minderheid van groep 1 /2 wordt Fries opgevoed. Ik vind dat de winst van Fries onderwijs is dat wij als leerkrachten de lessen ook echt in het Fries geven. De Bijbelles doen we in het Nederlands. Hier hebben we bewust voor gekozen. Op woensdag en vrijdagochtend gaan we na 09.00 uur over in het Fries.

4. Op welke dagen besteedt u aandacht aan het Fries?

Op woensdag, donderdag en vrijdagochtend sta ik voor groep 1/2/3. Op woensdag en vrijdag is de voertaal Fries. Alle speel- werklessen worden dan gegeven in het Fries.

5. Op welke wijze besteedt u aandacht aan actief taalgebruik in het Friese taal onderwijs?

De Friese vlag staat op woensdag en vrijdagochtend altijd op de tafel in de kring. De kinderen zien dan bij binnenkomst welke taal we die dag spreken. Ik besteed veel aandacht aan woordbegrip. Dit doe ik door verhalen te lezen of te vertellen en Friese liedjes met de kinderen te zingen.

6. Welke methode wordt ingezet voor het Fries taalonderwijs in groep 1/2?

Wij gebruiken Studio F.

7. Volgt u deze methode consequent?

Nee. Al is dat wel het streven. We ontwerpen de lessen volgens de methode Piramide. Studio F pakken we er zo nu en dan eens bij.

8. Welke instrumenten/leermiddelen worden gehanteerd bij het Friese taalonderwijs in groep 1/2?

Naast Studio F, halen we materiaal uit liedbundels, boeken en van internet.

9. Wordt er consequent Fries gesproken in de klas op de 'Friese dag'?

Dat is wel de insteek. Wanneer we nieuwkomers hebben die nog geen Fries verstaan, spreken we soms wel eens Nederlands maar we leren ze zo snel mogelijk Fries te verstaan zodat ze ons wel begrijpen.

10. Wat is het huidige niveau van de kinderen van de actieve Friese woordenschat?

Dat zou ik niet weten. Wij meten de actieve Friese woordenschat niet. Ik weet wel dat de meeste kinderen het Fries wel verstaan maar ze kunnen het niet allemaal spreken.

11. Hoeveel Friestalige leerlingen zitten er in groep 1/2?

Drie kinderen van de 13 zijn Fries. 1 kind wordt volgens mij tweetalig opgevoed.

12. Leest u wel eens Friese prentenboeken voor in groep 1/2?

Ja. Regelmatig.

13. In welke mate leest u Friese prentenboeken voor in groep 1/2?

Ik probeer zo vaak mogelijk een Fries prentenboek te lezen. De onderwijsassistent of stagiaires lezen bij het fruit eten een prentenboek voor.

14. In welke mate wordt het aanbod in Friese prentenboeken gewisseld?

We passen de prentenboeken aan bij het thema.

15. Heeft u zelf nog iets toe te voegen?

Het is belangrijk om te weten waarom wij een drietalige school zijn geworden. Dit heeft met verschillende dingen te maken. De leerlingen waren niet taalvaardig genoeg. Door een drietalige school te worden hebben wij geprobeerd de taalvaardigheid van de leerlingen te verbeteren. Door het onderwijzen in drie talen, leggen de kinderen sneller linkjes en leren ze daardoor beter. Daarnaast wilden we het taalaanbod verrijken. Ook had het te maken met de bewustwording van taalvaardigheid voor zowel leerlingen als de ouders.

Het is heel leuk om op een drietalige school te werken maar het labelen neemt veel tijd.

Naam: T.H.

Datum: 12-11-13

Groepsleerkracht woensdag, donderdag en vrijdag

Interview onder leerlingen

Naam leerling: E.

Leerjaar: 1

Datum afname: 04-12-13

10. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Dat is echt wel leuk.

11. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Ik kan niet luisteren als juf zo vlug gaat.

12. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Het maakt mij blij!

13. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Over rupsje nooit genoeg.

14. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Wij hebben geen Friese boeken thuis.

15. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Met mama.

16. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Wij gaan nooit naar de bibliotheek.

17. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Als er veel plaatjes in staan.

18. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas

Dat weet ik door de Fryslân vlag!

Naam leerling: I.

Leerjaar: 1

Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Ik praat ook wel eens Fries!

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Boekjes lezen is leuk.

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Dan gaan we zingen en dat vind ik leuk want ik hou van zingen.

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Heel veel boeken lees ik!

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Ehm van de mol en van Tomke! Tomke was ook altijd op de kleine school.
(Peuterspeelzaal).

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Soms.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Met mem ga ik dan.

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Die grappige van de mol!

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas

Als die grappige vlag op de tafel staat!

Naam leerling: L.

Leerjaar: 1

Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Gewoon leuk.

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Weet ik niet. Ik denk van wel leuk hoor!

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Zingen! Tralalalalalaaa! Ik zing thuis ook altijd.

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Ja, van Pietertje Pet!

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Dat weet ik niet zeker maar ik lees wel vaak boekjes.

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Soms.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Ik heb zelf veel boeken.

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Van Dikkie Dik vind ik het leukst. Hij doet gekke dingen maar hij is wel heel lief!

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas

Dan zegt juf het.

Naam leerling: M.

Leerjaar: 1

Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Dat is leuk omdat ik zelf ook Fries praat.

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Ik vind boeken leuk als er veel plaatjes in staan.

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Ik vind het leuk om te zingen. Dat doe ik thuis ook wel eens.

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Dan heb ik een boekje onder mijn bed en dan ga ik voor het slapen gaan lezen. Dan leest mijn mama mij ook wel eens voor.

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Ja hoor! Best wel veel.

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Ik ben hier nog niet zo lang op school en gister was ik ziek ik ben nog nooit in de schoolbibliotheek geweest.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Met mijn beppe ga ik daar wel eens heen!

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Pluk van de Petteflat en Dikkie Dik.

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas

Als ik praat dan ga ik zomaar Fries praten.

Naam leerling: S.

Leerjaar: 1

Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Dan moet je luisteren.

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Boeken zijn leuk.

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Ik vind het wel leuk om te zingen. Dat doe ik thuis niet zo vaak maar op school wel.

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Ik speel liever buiten.

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Die ook niet.

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Ik denk met mijn broer maar dat weet ik niet zeker.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Wij gaan nooit naar de bibliotheek.

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Van auto's en dieren. Met een spin!

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas

Als juf Fries praat.

Naam leerling: S.

Leerjaar: 1

Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Dat is heel leuk hoor!

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

En ook grappig want dat klinkt grappig.

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

En mooi! Want we zingen mooie liedjes maar ik snap niet altijd wat juf zegt.

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Vet coole boeken!

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Die hebben we wel. Ik denk van Tomke.

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Ik denk het niet.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Dan moeten we eerst in de auto.

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Politieboeken! Tatuutatuut!

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas

Dan weet je het gewoon.

Naam leerling: S.
Leerjaar: 1
Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Wel leuk want het klinkt leuk.

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Nee gewoon niet zo leuk.

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Dat vind ik wel leuk want ik hou van zingen! Juf zingt het mooi voor en dan zingen wij het na!

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

We hebben één boekje over de dierentuin. En nog andere boeken met tractors.

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Van Rûpke Noaitgenoch ofzo. Dan eet hij heel veel en dan wordt hij een mooie vlinder!

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Dan moet je ze wel weer terugbrengen want het is lenen.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Dan ga ik met mama.

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Met dinosaurussen.

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas

Dan staat de vlag met hartjes op tafel.

Naam leerling: W.

Leerjaar: 1

Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Dat vind ik moeilijk.

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Juf kan Friese boekjes mooi voorlezen.

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Als juf zo snel praat hoor het niet zo goed.

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Met een hond en met andere dieren.

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Dat kunnen mijn papa en mama niet.

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Dat is in de school, daar.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Ik weet niet waar dat is.

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Als het spannend is. En met auto's.

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas?

Dat weet ik niet.

Naam: B.
Leerjaar: 2
Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Ik moet het dan na praten en dat vind ik moeilijk want we doen dat thuis niet.

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Ik doe het zelf nooit daarom vind ik het wel leuk op school. Maar ik kan wel lezen hoor!

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Ik snap het niet zo goed door de snelle woordjes.

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Mama leest vaak een boekje met mij en papa soms ook wel.

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Ik kan niet zo goed Fries. Maar mijn pake en beppe wel en als ik daar dan ben lezen we een Fries boekje.

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Daar zijn veel boeken.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Is daar ook een bibliotheek?

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Bijna alles. Ik vind het leuk om een boekje vaak te lezen. Soms hebben we Dribbel.

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas?

Dan zie je de Friese vlag. Van Fryslân!

Naam leerling: D.
Leerjaar: 2
Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Dat is gewoon zo, ja.

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

En grappig. Maar ik kan zelf ook wel Fries ofzo praten hoor!

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Ik vind het moeilijk te verstaan, ik hoor het soms niet zo goed. Maar liedjes zingen vind ik wel leuk.

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Wij hebben thuis veel boekjes!

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Ja haha! Van Tomke en Bear Boeloe!

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Niet vaak hoor, soms.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Maar ik ga wel eens met mama in de auto naar Joure.

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Met piraten!

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas?

Dat moet van juf. Dan wijst ze naar de vlag en dan zegt ze: 'Het is Friese dag vandaag'.

Naam leerling: E.
Leerjaar: 2
Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Dan moet je juf napraten. Dat vind ik leuk. Ik vind Fries praten makkelijk. Dat kan ik heel goed want dat praat ik altijd.

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Makkie! Het is toch een leuke taal ofzoiets!

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Wel leuk want dan zet ik de liedjes in mijn hoofd en daarna kan ik het goed zingen.

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Ja. Over van alles eigenlijk. Meestal over tractors.

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Ja heel veel! Rûpke Noaitgenôch is grappig. Dan wordt hij een dikke rups want hij eet heel veel eten.

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Dan kun je boeken uit de kast pakken en daarna weer in de bak doen.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Nee dat weet ik gewoon echt niet.

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Ik vind Dikkie Dik op zee het leukste boekje!

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas?

Dat weet ik heel goed! Dan staat de Friese vlag op tafel! En soms zegt juf: 'Nu gaan we weer Fries praten hoor'!

Naam leerling: E.
Leerjaar: 2
Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Ik heb dat nooit zo gedaan. Alleen maar Nederlands praten wij thuis. Maar mijn moeder praat wel Fries, maar niet thuis.

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Dat vind ik ook leuk want ik vind boeken mooi. Ik hou van lezen.

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Want het klinkt zo leuk als het snel gaat.

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Jawel! Veel boekjes van leuke dingen.

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Nee, maar ik heb op mijn verjaardag wel eens een Fries boekje gekregen. Ik weet niet meer hoe die heet.

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Daar lenen we soms boeken.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Daar gaan we soms wel heen. Dan gaan we eerst met de auto.

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Kleine beer vind ik heel lief. En met paarden.

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas?

Dat moet je doen als de vlag met de hartjes erop staat. Soms weet ik het niet maar dan praat juf wel Fries.

Naam leerling: T.
Leerjaar: 2
Datum afname: 04-12-13

1. Wat vind je er van als juf Fries praat in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Ik kan het verstaan. Ik kan ook tot 10 tellen in het Fries! Zal ik het voordoen?

2. Wat vind je van de Friese boeken die juf voorleest en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

We moeten dan stil zitten en luisteren. Dat kan ik heel goed! De Friese verhaaltjes vind ik wel leuk. Er gebeuren altijd dingen!

3. Wat vind je van de Friese liedjes die jullie met juf zingen in de klas en waarom?

Helemaal niet leuk niet leuk weet ik niet leuk heel leuk

Sommige liedjes kennen we nog niet en dan leert juf die liedjes aan ons. Dan gaan we oefenen. Nu gaat het over Sinterklaas.

4. Lees je thuis wel eens een boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Over een lieveheersbeestje.

5. Lees je thuis wel eens Friese boeken?

Ja Weet ik niet Nee

Van een rups en nog een boekje.

6. Ga je wel eens naar de bibliotheek op school?

Ja Weet ik niet Nee

Dan kan je een boek lenen en dan moet die ook weer terug! Dat kan ik de bak.

7. Ga je wel eens naar de bibliotheek in Joure?

Ja Weet ik niet Nee

Dat doen we wel eens.

8. Welke boeken vind je leuk om te lezen?

Als er veel plaatjes in staan! Dan vind ik het leuk.

9. Wanneer weet je dat je Fries moet praten in de klas?

Dat weet ik wel hoor. Soms staat de vlag er en soms niet. Maar op deze dag praten we altijd Fries.

Enquête onder de ouders

Zie volgende blz.

Bijlage 4

Toetsinstrumenten voormeting en eindmeting

Toetsinstrument groep 1

Toetsinstrument groep 2

Bijlage 5 Resultaten voor- en nameting

Resultaten voormeting groep 1

Naam leerling: E.

Leerjaar: 1

Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. de wasktafel		x	
2. de kraan	x		
3. de toskboarstel			x
4. it toskepoetsersguod		x	
5. it bad	x		
6. de sjippe			x
7. it waskhandsje			x
8. de shampoo		x	
9. it skom			x
10. de klean	x		
11. it gesicht			x
12. it hier			x
13. de eagen			x
14. de earen			x
15. de noas			x
16. de mûle			x
17. de tosken			x
18. de búk			x
19. de earmen			x
20. de hân			x
21. de fingers	x		x
22. de skonken			x
23. de fuotten			x
24. de teannen			x
25. de neils			x

Naam leerling: I.

Leerjaar: 1

Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
26. de wasktafel			x
27. de kraan	x		
28. de toskboarstel			x
29. it toskepoetsersguod			x
30. it bad	x		
31. de sjippe	x		
32. it waskhandsje			x
33. de shampoo	x		
34. it skom			x
35. de klean	x		
36. it gesicht	x		
37. it hier	x		
38. de eagen	x		
39. de earen	x		
40. de noas	x		
41. de mûle	x		
42. de toskken	x		
43. de búk	x		
44. de earmen			x
45. de hân	x		
46. de fingers	x		
47. de skonken			x
48. de fuotten	x		
49. de teannen			x
50. de neils			x

Naam leerling: L.

Leerjaar: 1

Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. de wasktafel		x	
2. de kraan			
3. de toskboarstel		x	
4. it toskepoetsersguod		x	
5. it bad			
6. de sjippe			x
7. it waskhandsje			x
8. de shampoo			x
9. it skom			x
10. de klean			x
11. it gesicht			x
12. it hier			x
13. de eagen			x
14. de earen			x
15. de noas			x
16. de mûle			x
17. de toskken			x
18. de búk			x
19. de earmen			x
20. de hân			x
21. de fingers			x
22. de skonken			x
23. de fuotten			x
24. de teannen			x
25. de neils			x

Naam leerling: M.

Leerjaar: 1

Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. de wasktafel		x	
2. de kraan	x		
3. de toskboarstel			x
4. it toskepoetsersguod		x	
5. it bad	x		
6. de sjippe			x
7. it waskhandsje			x
8. de shampoo	x		
9. it skom			x
10. de klean	x		
11. it gesicht		x	
12. it hier	x		
13. de eagen	x		
14. de earen	x		
15. de noas	x		
16. de mûle	x		
17. de toskken	x		
18. de búk	x		
19. de earmen		x	
20. de hân	x		
21. de fingers	x		
22. de skonken		x	
23. de fuotten	x		
24. de teannen	x		
25. de neils			x

Naam leerling: S.

Leerjaar: 1

Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. de wasktafel			x
2. de kraan	x		
3. de toskboarstel			x
4. it toskepoetsersguod			x
5. it bad			x
6. de sjippe			x
7. it waskhandsje			x
8. de shampoo	x		
9. it skom			x
10. de klean	x		
11. it gesicht			x
12. it hier	x		
13. de eagen			x
14. de earen			x
15. de noas	x		
16. de mûle			x
17. de toskken			x
18. de búk			x
19. de earmen			x
20. de hân			x
21. de fingers	x		
22. de skonken			x
23. de fuotten			x
24. de teannen			x
25. de neils			x

Naam leerling: S.

Leerjaar: 1

Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. de wasktafel			x
2. de kraan			x
3. de toskboarstel			x
4. it toskepoetsersguod			x
5. it bad			x
6. de sjippe			x
7. it waskhandsje			x
8. de shampoo			x
9. it skom			x
10. de klean			x
11. it gesicht			x
12. it hier			x
13. de eagen			x
14. de earen			x
15. de noas			x
16. de mûle			x
17. de tosken			x
18. de búk			x
19. de earmen			x
20. de hân			x
21. de fingers			x
22. de skonken			x
23. de fuotten			x
24. de teannen			x
25. de neils			x

Naam leerling: S.
 Leerjaar: 1
 Datum afname: 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
51. de wasktafel			x
52. de kraan	x		
53. de toskboarstel			x
54. it toskepoetsersguod			x
55. it bad	x		
56. de sjippe	x		
57. it waskhandsje			x
58. de shampoo	x		
59. it skom			x
60. de klean	x		
61. it gesicht	x		
62. it hier			x
63. de eagen			x
64. de earen	x		
65. de noas	x		
66. de mûle	x		
67. de tosken			x
68. de búk			x
69. de earmen			x
70. de hân	x		
71. de fingers	x		
72. de skonken			x
73. de fuotten			
74. de teannen			
75. de neils			x

Naam leerling: W.

Leerjaar: 1

Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
76. de wasktafel		x	
77. de kraan			x
78. de toskboarstel			x
79. it toskepoetsersguod			x
80. it bad			x
81. de sjippe			x
82. it waskhandsje			x
83. de shampoo			x
84. it skom			x
85. de klean			x
86. it gesicht		x	
87. it hier			x
88. de eagen			x
89. de earen			x
90. de noas			x
91. de mûle			x
92. de toskken			x
93. de búk			x
94. de earmen			x
95. de hân			x
96. de fingers			x
97. de skonken			x
98. de fuotten			x
99. de teannen			x
100. de neils			x

Resultaten nameting groep 1

Naam leerling: E.

Leerjaar: 1

Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. tosken poetse			x
2. hannen waskje			x
3. ôfdroegje			x
4. útklaaie			x
5. bleat			x
6. waskje			x
7. dûse			x
8. baaie			x
9. hierkjimme			x
10. swimme			x

Naam leerling: I.

Leerjaar: 1

Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. tosken poetse	x		
2. hannen waskje	x		
3. ôfdroegje			x
4. útklaaie	x		
5. bleat	x		
6. waskje	x		
7. dûse	x		
8. baaie			x
9. hierkjimme			x
10. swimme			x

Naam leerling: L.
 Leerjaar: 1
 Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. tosken poetse			x
2. hannen waskje			x
3. ôfdroegje		x	
4. útklaaie			x
5. bleat			x
6. waskje			x
7. dûse			x
8. baaie		x	
9. hierkjimme			x
10. swimme			x

Naam leerling: M.
 Leerjaar: 1
 Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. tosken poetse	x		
2. hannen waskje		x	
3. ôfdroegje	x		
4. útklaaie	x		
5. bleat	x		
6. waskje	x		
7. dûse		x	
8. baaie			x
9. hierkjimme			x
10. swimme			x

Naam leerling: S.
 Leerjaar: 1
 Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. tosken poetse	x		
2. hannen waskje	x		
3. ôfdroegje			x
4. útklaaie			x
5. bleat			x
6. waskje	x		x
7. dûse			x
8. baaie			x
9. hierkjimme			x
10. swimme			x

Naam leerling: S.
 Leerjaar: 1
 Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. tosken poetse			x
2. hannen waskje			x
3. ôfdroegje			x
4. útklaaie			x
5. bleat			x
6. waskje			x
7. dûse			x
8. baaie			x
9. hierkjimme			x
10. swimme			x

Naam leerling: S.
 Leerjaar: 1
 Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. tosken poetse			x
2. hannen waskje	x		
3. ôfdroegje			x
4. útklaaie	x		
5. bleat			x
6. waskje			x
7. dûse	x		
8. baaie	x		
9. hierkjimme			x
10. swimme			x

Naam leerling: W.
 Leerjaar: 1
 Datum afname : 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. tosken poetse			x
2. hannen waskje			x
3. ôfdroegje			x
4. útklaaie			x
5. bleat			x
6. waskje			x
7. dûse			x
8. baaie		x	
9. hierkjimme			x
10. swimme			x

Resultaten voormeting groep 2

Naam leerling: B.

Leerjaar: 2

Datum afname: 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. de bear	x		
2. it bosk			x
3. de beam	x		
4. de tûke			x
5. de blêden			x
6. de snie	x		
7. de wyn			x
8. it hoal			x
9. de stjerren			x
10. de moanne			x
11. de sinne	x		
12. it fjoer			x
13. de lantearne			x
14. de sliepkeamer	x		
15. it bêd			x
16. de tekkens			x
17. it kessen			x
18. de stoel			x
19. de bank	x		
20. de tafel	x		

Naam leerling: D.
 Leerjaar: 2
 Datum afname: 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
21. de bear	x		
22. it bosk			x
23. de beam	x		
24. de tûke			x
25. de blêden	x		
26. de snie			x
27. de wyn			x
28. it hoal			x
29. de stjerren			x
30. de moanne			x
31. de sinne			x
32. it fjoer			x
33. de lantearne			x
34. de sliepkeamer	x		
35. it bêd	x		
36. de tekkens	x		
37. it kessen	x		
38. de stoel	x		
39. de bank	x		
40. de tafel	x		

Naam leerling: E.
 Leerjaar: 2
 Datum afname: 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
41. de bear	x		
42. it bosk			x
43. de beam	x		
44. de tûke			x
45. de blêden	x		
46. de snie	x		
47. de wyn	x		
48. it hoal	x		
49. de stjerren	x		
50. de moanne			x
51. de sinne	x		
52. it fjoer	x		
53. de lantearne			x
54. de sliepkeamer		x	
55. it bêd	x		
56. de tekkens	x		
57. it kessen	x		
58. de stoel	x		
59. de bank	x		
60. de tafel	x		

Naam leerling: E.
 Leerjaar: 2
 Datum afname: 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
61. de bear	x		
62. it bosk			x
63. de beam	x		
64. de tûke			x
65. de blêden	x		
66. de snie			x
67. de wyn			x
68. it hoal			x
69. de stjerren			x
70. de moanne			x
71. de sinne			x
72. it fjoer			x
73. de lantearne			x
74. de sliepkeamer			x
75. it bêd			x
76. de tekkens			x
77. it kessen	x		
78. de stoel			x
79. de bank	x		
80. de tafel	x		

Naam leerling: T.
 Leerjaar: 2
 Datum afname: 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
81. de bear	x		
82. it bosk			x
83. de beam	x		
84. de tûke			x
85. de blêden	x		
86. de snie			x
87. de wyn			x
88. it hoal			x
89. de stjerren			x
90. de moanne			x
91. de sinne			x
92. it fjoer			x
93. de lantearne			x
94. de sliepkeamer			x
95. it bêd	x		
96. de tekkens			x
97. it kessen	x		
98. de stoel			x
99. de bank	x		
100. de tafel	x		

Resultaten nameting groep 2

Naam leerling: B.

Leerjaar: 2

Datum afname: 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. grut	x		
2. lyts	x		
3. tsjuster			x
4. ljocht			x
5. bang wêze			x
6. tinke			x
7. oanstekke			x
8. gûle			x
9. laitsje	x		
10. boartsje			x
11. bûtendoar			x
12. rinne	x		
13. sjen			x
14. harkje			x
15. tegearre			x
16. oankrûpe			x
17. gapje			x
18. lêze	x		
19. deljaan			x
20. sliepe	x		

Naam leerling: D.

Leerjaar: 2

Datum afname: 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. grut	x		
2. lyts	x		
3. tsjuster			x
4. ljocht			x
5. bang wêze			x
6. tinke			x
7. oanstekke	x		
8. gûle	x		
9. laitsje	x		
10. boartsje	x		
11. bûtendoar			x
12. rinne	x		
13. sjen			x
14. harkje			x
15. tegearre			x
16. oankrûpe			x
17. gapje	x		
18. lêze	x		
19. deljaan			x
20. sliepe	x		

Naam leerling: E.

Leerjaar: 2

Datum afname: 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. grut	x		
2. lyts	x		
3. tsjuster			x
4. ljocht	x		
5. bang wêze			x
6. tinke	x		
7. oanstekke	x		
8. gûle		x	
9. laitsje	x		
10. boartsje	x		
11. bûtendoar	x		
12. rinne	x		
13. sjen			x
14. harkje			x
15. tegearre			x
16. oankrûpe			x
17. gapje	x		
18. lêze	x		
19. deljaan	x		
20. sliepe	x		

Naam leerling: E.

Leerjaar: 2

Datum afname: 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. grut	x		
2. lyts	x		
3. tsjuster			x
4. ljocht			x
5. bang wêze	x		
6. tinke			x
7. oanstekke			x
8. gûle			x
9. laitsje	x		
10. boartsje			x
11. bûtendoar			x
12. rinne	x		
13. sjen			x
14. harkje			x
15. tegearre			x
16. oankrûpe			x
17. gapje			x
18. lêze			x
19. deljaan			x
20. sliepe			x

Naam leerling: T.

Leerjaar: 2

Datum afname: 11-12-13

Woord	Benoemd het woord in het Fries	Kan het woord niet benoemen	Benoemd het woord in het Nederlands
1. grut	x		
2. lyts	x		
3. tsjuster			x
4. ljocht	x		
5. bang wêze	x		
6. tinke			x
7. oanstekke			x
8. gûle			x
9. laitsje	x		
10. boartsje			x
11. bûtendoar			x
12. rinne	x		
13. sjen	x		
14. harkje			x
15. tegearre			x
16. oankrûpe	x		
17. gapje			x
18. lêze	x		
19. deljaan			x
20. sliepe	x		

Bijlage 6 Onderzoekslogboek

Globale tijdsbesteding per week

Week 1:

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 2 september 2013	Minor taal 1 ^{ste} bijeenkomst bijgewoond. <i>Bestuderen p. 95&96 uit Kallenberg, T. (2011). Ontwikkeling door onderzoek. ThiemeMeulenhoff: Amersfoort.</i>	13.30 – 15.00 uur = 90 min. 19.00 – 19.10 uur = 10 min.	100 min.
Dinsdag 3 september 2013	Didactisch format onderzoeksplan bestuderen.	10.00 – 10.30 uur = 30 min.	30 min.
Woensdag 4 september 2013	Onderzoekscollege 1 bijgewoond.	11.15 – 12.00 uur = 45 min.	45 minuten.
Donderdag 5 september 2013	Gesprek keuze onderwerp onderzoek met directeur A. Reinders en groepsleerkracht T. Hibma van School X te Dorp X.	13.30 – 14.30 uur = 60 min.	60 minuten.
Vrijdag 6 september 2013	Probleemstelling ontwerpen.	13.33 – 14.00 uur = 60 min.	60 minuten.
Zaterdag 7 september 2013	Bestuderen H. 1,2 en 3 uit Baarda, D.B. & M.P.M. de Goede (2006) <i>Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek. Wolters-Noordhoff; Groningen.</i>	10.00 – 13.00 uur = 180 min. uur	180 min.
Zondag 8 september 2013			

Week 2

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 9 september 2013	Minor taal 2 ^e bijeenkomst bijgewoond. Didactisch format onderzoeksplan invullen	13.30 – 15.00 uur = 90 min. 17.00 – 18.00 uur = 60 min.	150 minuten.
Dinsdag 10 september 2013	Bestuderen p. 97 t/m110 uit <i>Kallenberg, T. (2011). Ontwikkeling door onderzoek.</i> ThiemeMeulenhoff; Amersfoort .	10.00 – 11.00 uur = 60 min.	60 minuten.
Woensdag 11 september 2013	Onderzoekscollege 2 bijgewoond	11.15 – 12.00 uur = 45 min.	45 minuten.
Donderdag 12 september 2013	Bestuderen H. 4,5 en 6 uit <i>Baarda, D.B. & M.P.M. de Goede (2006) Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek.</i> Wolters-Noordhoff; Groningen.	10.00 – 13.00 uur = 180 min.	180 min.
Vrijdag 13 september 2013	Hoofdvraag en deelvragen ontwerpen	10.00 – 12.00 uur = 120 min. 14.00 – 15.00 uur = 60 min.	180 min.
Zaterdag 14 september 2013	Probleemstelling, hoofdvraag en deelvragen bewerken.	10.00 – 12.30 uur = 150 min.	150 min.
Zondag 15 september 2013			

Week 3

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 16 september	Minor taal 3 ^e bijeenkomst bijgewoond. Didactisch format onderzoeksplan bewerken.	13.30 – 15.00 uur = 90 min. 19.00 – 20.00 uur = 60 min.	150 min.
Dinsdag 17 september	Bestuderen H. 7 & 9 uit <i>Baarda, D.B. & M.P.M. de Goede (2006) Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek. Wolters-Noordhoff; Groningen.</i>	10.00 – 11.30 uur = 90 min.	90 min.
Woensdag 18 september	Onderzoekscollege 3 bijgewoond.	08-45 – 09.00 uur = 45 min.	45 min.
Donderdag 19 september	Didactisch format onderzoeksplan bewerken. Telefonisch contact opgenomen met directeur A. Reinders van School X te Dorp X	10.00 uur – 10.30 uur = 30 min. 10.32 uur – 10.37 uur = 5 min.	35 min.
Vrijdag 20 september	Bestuderen H. 7 & 8 uit <i>Baarda, D.B. & M.P.M. de Goede (2006) Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek. Wolters-Noordhoff; Groningen.</i>	10.00 – 12.00 uur = 120 min.	120 min.
Zaterdag 21 september	Toetsstof bestudeerd H.1 t/m 9 uit <i>Baarda, D.B. & M.P.M. de Goede (2006) Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek. Wolters-Noordhoff; Groningen.</i>	10.00 – 18.00 uur = 480 min.	480 min.
Zondag 22 september			

Week 4

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 23 september 2013	Toetsstof bestudeerd H.1 t/m 9 uit <i>Baarda, D.B. & M.P.M. de Goede (2006) Basisboek methoden en technieken. Handleiding voor het opzetten en uitvoeren van onderzoek. Wolters-Noordhoff; Groningen.</i>	10.00 – 17.00 uur = 420 min.	420 min.
Dinsdag 24 september 2013	Onderzoekstoets gemaakt.	09.00 uur – 11.30 uur	2,5 uur
Woensdag 25 september 2013	Taalbeleid LIO-school bestuderen Materiaal 3TS bestuderen	08.30 uur – 12.30 uur	4 uur
Donderdag 26 september 2013	Zoeken naar geschikte literatuur, artikelen, sites etc.	12.00 uur – 15.00 uur	3 uur
Vrijdag 27 september 2013	Zoeken naar geschikte literatuur, artikelen, sites etc	10.00 uur – 12.30 uur	2,5 uur
Zaterdag 28 september 2013	Logboek bijwerken		
Zondag 29 september 2013			

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 30 september	Literatuurstudie Oosterlo, A. Paus, H. (2005) <i>Frysk oan bod learplan Frysk foar it Primêr Underwiis.</i> DeltaHage: Den Haag.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Dinsdag 1 oktober	Literatuurstudie Oosterlo, A. Paus, H. (2005) <i>Frysk oan bod learplan Frysk foar it Primêr Underwiis.</i> DeltaHage: Den Haag.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Woensdag 2 oktober	Literatuurstudie op LIO- school Oosterlo, A. Paus, H. (2005) <i>Frysk oan bod learplan Frysk foar it Primêr Underwiis.</i> DeltaHage: Den Haag.	08.30 uur – 12.30 uur	4 uur
Donderdag 3 oktober	Literatuurstudie Oosterlo, A. Paus, H. (2005) <i>Frysk oan bod learplan Frysk foar it Primêr Underwiis.</i> DeltaHage: Den Haag.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Vrijdag 4 oktober	Literatuurstudie Oosterlo, A. Paus, H. (2005) <i>Frysk oan bod learplan Frysk foar it Primêr Underwiis.</i> DeltaHage: Den Haag. Goodijk, E. Meertaligheid. Prima uitgangspunt voor meer taligheid. <i>Tijdschrift taal</i> , jaargang 1 (nummer 1).	12.00 uur – 18.00 uur	6 uur
Zaterdag 5 oktober	Logboek bijwerken.		
Zondag 6 oktober			

Week 6

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 7 oktober	Literatuurstudie Kerndoelen, tussendoelen en leerlijnen http://www.slo.nl/primair/kerndoelen/ http://www.slo.nl/primair/leergebieden/fries/ http://www.slo.nl/primair/leergebieden/ned/taalsite/lexicon/00345/	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 14.30 uur	4 uur
Dinsdag 8 oktober	Literatuurstudie Kerndoelen, tussendoelen en leerlijnen http://www.slo.nl/primair/kerndoelen/ http://www.slo.nl/primair/leergebieden/fries/ http://www.slo.nl/primair/leergebieden/ned/taalsite/lexicon/00345/	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 14.30 uur	4 uur
Woensdag 9 oktober	Literatuurstudie op LIO-school http://www.3ts.nl/ http://www.taalsintrum.nl/trijetalige-skoalle.html Bangma, J. Goodijk, E. De trijetalige skoalle. <i>Brochure Taalsintrum Frysk</i> , jaargang 1 (nummer 1).	08.30 uur – 12.30 uur	4 uur
Donderdag 10 oktober	Literatuurstudie Oosterlo, A. Paus, H. (2005) <i>Frysk oan bod learplan Frysk foar it Primêr Underwiis</i> . DeltaHage: Den Haag. Bangma, J. Goodijk, E. De trijetalige skoalle. <i>Brochure Taalsintrum Frysk</i> , jaargang 1 (nummer 1).	10.00 uur- 12.00 uur 12.30 uur -13.30 uur	3 uur
Vrijdag 11 oktober	Literatuurstudie Oosterlo, A. Paus, H. (2005) <i>Frysk oan bod</i>	10.00 uur -12.00 uur 12.30 uur -15.30 uur	5 uur

	<i>learplan Frysk foar it Primêr Underwiis.</i> DeltaHage: Den Haag. Zoeken naar geschikte literatuur.		
Zaterdag 12 oktober	Loboek bijwerken		
Zondag 13 oktober			

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 14 oktober	Literatuurstudie http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/erkende-talen/talen-in-nederland Paus, H. (2010). <i>Portaal. Praktische didactiek voor het primair onderwijs</i> . Uitgeverij Coutinho: Bussum.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Dinsdag 15 oktober	Literatuurstudie Tjerkstra, T. (2005). <i>Taaldidactyk foar de basisskoallen yn Fryslan</i> . GCO Fryslân: Leeuwarden. Paus, H. (2010). <i>Portaal. Praktische didactiek voor het primair onderwijs</i> . Uitgeverij Coutinho: Bussum.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Woensdag 16 oktober	Literatuurstudie op LIO-school Paus, H. (2010). <i>Portaal. Praktische didactiek voor het primair onderwijs</i> . Uitgeverij Coutinho: Bussum.	08.30 uur – 12.30 uur	4 uur
Donderdag 17 oktober	Literatuurstudie Tjerkstra, T. (2005). <i>Taaldidactyk foar de basisskoallen yn Fryslan</i> . GCO Fryslân: Leeuwarden. Goodijk, E. Meertaligheid. Prima uitgangspunt voor meertaligheid. <i>Tijdschrift taal</i> , jaargang 1 (nummer 1).	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Vrijdag 18 oktober	Literatuurstudie Tjerkstra, T. (2005). <i>Taaldidactyk foar de basisskoallen yn Fryslan</i> . GCO Fryslân: Leeuwarden.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 13.30 uur	3 uur

Zaterdag 19 oktober	Logboek bijwerken.		
Zondag 20 oktober			

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 21 oktober	Literatuurstudie Nieuwmeijer, C. (2008). <i>Het prentenboek als invalshoek</i> . Van Gorcum: Assen. Kienstra, M. (2003). <i>Woordenschatontwikkeling. Werkwijze voor groep 1-4 van de basisschool</i> . Expertisecentrum Nederlands: Nijmegen.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Dinsdag 22 oktober	Literatuurstudie Nieuwmeijer, C. (2008). <i>Het prentenboek als invalshoek</i> . Van Gorcum: Assen. Kienstra, M. (2003). <i>Woordenschatontwikkeling. Werkwijze voor groep 1-4 van de basisschool</i> . Expertisecentrum Nederlands: Nijmegen.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Woensdag 23 oktober	Literatuurstudie op LIO-school Nieuwmeijer, C. (2008). <i>Het prentenboek als invalshoek</i> . Van Gorcum: Assen. Kienstra, M. (2003). <i>Woordenschatontwikkeling. Werkwijze voor groep 1-4 van de basisschool</i> . Expertisecentrum Nederlands: Nijmegen.	08.30 uur – 12.30 uur	4 uur
Donderdag 24 oktober	Literatuurstudie Janssen-Vos, F. Pompert. B. Vink. H. (2002). <i>Naar lezen, schrijven en rekenen</i> . Van Gorcum: Assen. Huizenga, H. (2001). <i>Taal&didactiek. Taalbeschouwing</i> . Noordhoff Uitgevers: Groningen.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Vrijdag 25 oktober	Literatuurstudie Janssen-Vos, F. Pompert. B. Vink. H. (2002). <i>Naar lezen, schrijven en rekenen</i> .	12.00 uur -15.00 uur	3 uur

	Van Gorcum: Assen.		
Zaterdag 26 oktober	Logboek bijwerken.		
Zondag 27 oktober			

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 28 oktober	Literatuurstudie Elsäker, W. & Peters. S. (2006). <i>De taallijn interactief taalonderwijs in groep 1 en 2.</i> Expertisecentrum Nederlands: Nijmegen. Huizenga, H. (2001). <i>Taal&didactiek.</i> <i>Taalbeschouwing.</i> Noordhoff Uitgevers: Groningen.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Dinsdag 29 oktober	Literatuurstudie Elsäker, W. & Peters. S. (2006). <i>De taallijn interactief taalonderwijs in groep 1 en 2.</i> Expertisecentrum Nederlands: Nijmegen. Huizenga, H. (2001). <i>Taal&didactiek.</i> <i>Taalbeschouwing.</i> Noordhoff Uitgevers: Groningen.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Woensdag 30 oktober	Literatuurstudie op LIO- school Elsäker, W. & Peters. S. (2006). <i>De taallijn interactief taalonderwijs in groep 1 en 2.</i> Expertisecentrum Nederlands: Nijmegen. Nieuwmeijer, C. (2008). <i>Het prentenboek als invalshoek.</i> Van Gorcum: Assen.	08.30 uur – 12.30 uur	4 uur
Donderdag 31 oktober	Kienstra, M. (2003). Woordenschatontwikkeling. Werkwijze voor groep 1-4 van de basisschool. Expertisecentrum Nederlands: Nijmegen.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Vrijdag 1 november	Literatuurstudie Kienstra, M. (2003). Woordenschatontwikkeling. Werkwijze voor groep 1-4 van de basisschool. Expertisecentrum Nederlands: Nijmegen.	10.00 uur – 12.30 uur	2,5 uur

Zaterdag 2 november	Logboek bijwerken		
Zondag 3 november			

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 4 november	Literatuurstudie Beernink, R. & Koeven van E. (2006). <i>Taaldidactiek</i> . ThiemeMeulenhoff: Utrecht/Zutphen. Coillie van. J. (2007). <i>Leesbeesten en boekenfeesten</i> . Hoe werken met kinder- en jeugdboeken? Biblion uitgeverij: Leidschendam.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Dinsdag 5 november	Literatuurstudie Beernink, R. & Koeven van E. (2006). <i>Taaldidactiek</i> . ThiemeMeulenhoff: Utrecht/Zutphen. Coillie van. J. (2007). <i>Leesbeesten en boekenfeesten</i> . Hoe werken met kinder- en jeugdboeken? Biblion uitgeverij: Leidschendam.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Woensdag 6 november	Nationaal schoolontbijt op LIO-school Taalbeleid LIO-school bestuderen	08.30 uur – 12.30 uur	4 uur
Donderdag 7 november	Literatuurstudie Beernink, R. & Koeven van E. (2006). <i>Taaldidactiek</i> . ThiemeMeulenhoff: Utrecht/Zutphen. Taalbeleid LIO-school bestuderen	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	4 uur
Vrijdag 8 november	Literatuurstudie Coillie van. J. (2007). <i>Leesbeesten en boekenfeesten</i> . Hoe werken met kinder- en jeugdboeken? Biblion uitgeverij: Leidschendam.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 14.30 uur	4 uur

Zaterdag 9 november	Logboek bijwerken		
Zondag 10 november			

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 11 november	Literatuurstudie Meelis-Voorma, T. Molenaar, P. Overmeijer. H. (2008). <i>Jeugdliteratuur voor de beroepspraktijk.</i> Wolters-Noordhoff uitgevers: Groningen. Taalinhouden voor het jonge kind, SLO bestuderen	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Dinsdag 12 november	Literatuurstudie Meelis-Voorma, T. Molenaar, P. Overmeijer. H. (2008). <i>Jeugdliteratuur voor de beroepspraktijk.</i> Wolters-Noordhoff uitgevers: Groningen. Taalinhouden voor het jonge kind, SLO bestuderen	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Woensdag 13 november	Literatuurstudie op LIO- school Achtergrond van het project Trijetalig Skoalle bestuderen	08.30 uur – 12.30 uur	4 uur
Donderdag 14 november	Literatuurstudie Meelis-Voorma, T. Molenaar, P. Overmeijer. H. (2008). <i>Jeugdliteratuur voor de beroepspraktijk.</i> Wolters-Noordhoff uitgevers: Groningen. Taalinhouden voor het jonge kind, SLO bestuderen	10.00 – 12.30 uur	2,5 uur
Vrijdag 15 november	Literatuurstudie		
Zaterdag 16 november	Logboek bijwerken		
Zondag 17 november			

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 18 november	Literatuurstudie Kuiken, F. & Vermeer, A. (2005). <i>Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs</i> . ThiemeMeulenhoff: Utrecht. Pompert, B. (2009). <i>Zoeken naar woorden. Gespreksactiviteiten in de onderbouw</i> . V an Gorcum: Assen.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Dinsdag 19 november	Literatuurstudie Kuiken, F. & Vermeer, A. (2005). <i>Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs</i> . ThiemeMeulenhoff: Utrecht. Pompert, B. (2009). <i>Zoeken naar woorden. Gespreksactiviteiten in de onderbouw</i> . V an Gorcum: Assen.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Woensdag 20 november	Literatuurstudie op LIO-school Methode + materiaal Studio F bestuderen	08.30 uur – 12.30 uur	4 uur
Donderdag 21 november	Literatuurstudie Kuiken, F. & Vermeer, A. (2005). <i>Nederlands als tweede taal in het basisonderwijs</i> . ThiemeMeulenhoff: Utrecht. Pompert, B. (2009). <i>Zoeken naar woorden. Gespreksactiviteiten in de onderbouw</i> . V an Gorcum: Assen.	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Vrijdag 22 november	Methode + materiaal Studio F bestuderen Oriënteren op Friese prentenboeken	10.00uur – 13.00 uur	3 uur
Zaterdag 23 november	Logboek bijwerken		
Zondag 24 november			

Week 13

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 25 november	Literatuurstudie Alle literatuur nog eens bestuderen Oriënteren op Friese prentenboeken	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Dinsdag 26 november	Literatuurstudie Alle literatuur nog eens bestuderen Oriënteren op Friese prentenboeken	10.00 uur – 13.00 uur	3 uur
Woensdag 27 november	Literatuurstudie op LIO-school Alle literatuur nog eens bestuderen Oriënteren op Friese prentenboeken	08.30 uur – 12.30 uur	4 uur
Donderdag 28 november	Vorbereiden van enquête ouders + vragenlijst voor leerlingen. Oriënteren op Friese prentenboeken.	12.30 uur – 15.30 uur	3 uur
Vrijdag 29 november	Vorbereiden van enquête ouders + vragenlijst voor leerlingen. Oriënteren op Friese prentenboeken.	12.30 uur – 15.30 uur	3 uur
Zaterdag 30 november	Logboek bijwerken		
Zondag 1 december			

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 2 december	Voorbereiden van interview leerkrachten + analyse Fries taalonderwijs School X. Oriënteren op Friese prentenboeken	10.00 uur - 12.00 uur 12.30 uur - 15.30 uur	5 uur
Dinsdag 3 december	Voorbereiden van interview leerkrachten + analyse Fries taalonderwijs School X. Oriënteren op Friese prentenboeken	10.00 uur - 12.00 uur 12.30 uur - 15.30 uur	5 uur
Woensdag 4 december	Leerlingen groep 1 & 2 vragen stellen over lezen van Friese boeken.	08.30 uur – 12.30 uur	4 uur
Donderdag 5 december	Sinterklaasfeest	08.30 uur – 12.00 uur	3,5 uur
Vrijdag 6 december	Drietaligheid van School X analyseren.	08.30 uur – 11.45 uur	3.25 uur
Zaterdag 7 december	Logboek bijwerken		
Zondag 8 december			

Week 15

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 9 december	0 meting voorbereiden	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Dinsdag 10 december	0 meting voorbereiden	10.00 uur – 12.00 uur 12.30 uur – 15.30 uur	5 uur
Woensdag 11 december	0 – meting in zowel groep 1 als groep 2	08.30 uur – 12.00 uur	3,5 uur.
Donderdag 12 december	Enquête uitdelen onder ouders.	08.30 uur -	
Vrijdag 13 december	Voorbereiden interventie	10.00 uur- 12.00 uur 12.30 uur- 15.30 uur	5 uur
Zaterdag 14 december	Logboek bijwerken		
Zondag 15 december			

Week 16

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 16 december	Voorbereiden		

	interventie		
Dinsdag 17 december	Voorbereiden interventie		
Woensdag 18 december	Interventie groep 1 Interventie groep 2	09.00 uur - 09.30 uur 09.30 uur - 10.00 uur	1 uur
Donderdag 19 december	Interventie groep 1 Interventie groep 2	09.00 uur - 09.30 uur 09.30 uur - 10.00 uur	1 uur
Vrijdag 20 december	Kerstviering LIO-school.		
Zaterdag 21 december	Logboek bijwerken		
Zondag 22 december			

Week 17

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 23 december			
Dinsdag 24 december			
Woensdag 25 december	EERSTE KERSTDAG		
Donderdag 26 december	TWEEDE KERSTDAG		
Vrijdag 27 december			
Zaterdag 28 december			
Zondag 29 december			

Week 18

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 30 december			

Dinsdag 31 december	Vorbereiden interventie	10.00 uur – 12.00 uur	2 uur
Woensdag 1 januari	Vorbereiden interventie	10.00 uur – 12.00 uur	2 uur
Donderdag 2 januari	Vorbereiden interventie	10.00 uur – 12.00 uur	2 uur
Vrijdag 3 januari			
Zaterdag 4 januari			
Zondag 5 januari			

Week 19

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 6 januari	Vorbereiden interventie		
Dinsdag 7 januari	Vorbereiden interventie		
Woensdag 8 januari	Interventie groep 1 Interventie groep 2	09.00 uur - 09.30 uur 09.30 uur - 10.00 uur	1 uur
Donderdag 9 januari	Interventie groep 1 Interventie groep 2	09.00 uur - 09.30 uur 09.30 uur - 10.00 uur	1 uur
Vrijdag 10 januari	Logboek bijwerken		
Zaterdag 11 januari			
Zondag 12 januari			

Week 20

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 13 januari	Vorbereiden		

	interventie		
Dinsdag 14 januari	Voorbereiden interventie		
Woensdag 15 januari	Interventie groep 1 Interventie groep 2	09.00 uur - 09.30 uur 09.30 uur - 10.00 uur	1 uur
Donderdag 16 januari	Interventie groep 1 Interventie groep 2	09.00 uur - 09.30 uur 09.30 uur - 10.00 uur	1 uur
Vrijdag 17 januari	Logboek bijwerken		
Zaterdag 18 januari			
Zondag 19 januari			

Week 21

Datum	Actie	Tijd	Totaal
Maandag 20 januari	Voorbereiden interventie		
Dinsdag 21 januari	Voorbereiden interventie		
Woensdag 22 januari	Nameting in zowel groep 1 als groep 2.	08.30 uur – 12.00 uur	3,5 uur
Donderdag 23 januari			
Vrijdag 24 januari	Logboek bijwerken		
Zaterdag 25 januari			
Zondag 26 januari			